

Simon de Waard

Leven en werk van de Rotterdamse cineast en fotograaf

Ed Buijsman

Simon de Waard

Simon de Waard

Leven en werk van de Rotterdamse fotograaf en cineast

Ed Buijsman

Tinsentiep • Houten

Nummer 5 in de reeks PANORAMA
1ste oplage, juli 2011 © Tinsentiep, Houten
ISBN 978-94-91254-08-6

Bij de voorkant
Simon de Waard aan zijn bureau in het huis aan de
Rochussenstraat, Rotterdam, 1951.
Foto collectie H. de Waard.

Panorama is een reeks die aandacht besteedt aan de
veranderingen in het Nederlandse landschap in de afgelopen
honderd jaar.

Tinsentiep is een niet bestaande uitgeverij die niettemin met
uitgaven komt. Tinsentiep is in 2001 bedacht om ruimte te
geven aan gedachten en uitingen die niet vanzelfsprekend
zijn. Tinsentiep beoogt te informeren daar waar dat
hoognodig blijkt. Het logo van Tinsentiep symboliseert de
klassieke straatlantaarn die een zacht maar niet opdringerig
licht verspreidt, zodat we onze weg kunnen vinden.

Dit boek is geproduceerd met vriendelijke medewerking van
Uitgeverij Calbona, Zernikeplaats 812, 3068 JB Rotterdam,
www.calbona.nl.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag
worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op
enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is
toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912j het
Besluit van 20 juni 1974, Stb 351, zoals gewijzigd bij Besluit van
23 augustus 1985, Stb 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient
men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te
voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 882, 1180 AW
Amstelveen).

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in
bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken dient u
zich te richten tot: Ed Buijsman, p/a Uitgeverij Tinsentiep,
Bovencamp 57, 3992 RX Houten.

PANORAMA

Voorwoord 7

1 Het einde van een wereld 9

2 De vogelman 13

- In nevelen gehuld 13
- Een eerste ontmoeting met de natuur 14
- Vogels als liefhebberij 16
- De ontdekking van De Beer 20
- Huwelijk in meervoud 23
- De Beer niet meer toegankelijk 25
- Dwargarbeid 26
- Als vanouds 27
- De 'eerste' films 28
- Vogeleiland "De Beer" 31
- Avonturen met de lachstern 33
- Zoals voor de oorlog, maar dan meer 38
- Persoonlijke perikelen 42

3 De beroepsreiziger 45

- Exotica thuisbezorgd 45
- Een voortvarend begin 48
- Naar de Balkan 52
- Naar de tuin van Europa en verder 53
- Aantekeningen, veel aantekeningen 55
- Een gezellige avond 58
- Een volle agenda 63
- Net voldoende 63

4 Een veranderende wereld 67

- Concurrentie 67
- De mens De Waard 68
- Het einde van een leven 69

Literatuur 75

Overzicht werk van De Waard 76

Verantwoording onderzoek 83

Illustratieverantwoording 83

Over de auteur 84

Noten 85

Voorwoord

Op 11 februari 2005 brachten Gerard Ouweneel en ondergetekende een bezoek aan Henk de Wolde, een voormalige buurman van Simon de Waard. Gerard was na lang zoeken en telefoneren opnieuw met Henk in contact gekomen. Hij zou, zo ging het verhaal, nog een exemplaar van de film van Simon de Waard over het natuurmonument De Beer in zijn bezit hebben. Ik was destijds bezig met mijn onderzoek voor het boek over natuurmonument De Beer. Een onderzoek waarvan de kiem in 1983 werd gelegd met de aanschaf van de diafilm 'Vogeleiland De Beer' eveneens van Simon de Waard. In mijn onderzoek naar de geschiedenis van natuurmonument De Beer vormde Simon de Waard maar een zijdelings aspect. Niettemin was enige informatie van een man die Simon de Waard nog persoonlijk had gekend, mogelijk een welkome aanvulling.

Op genoemde datum begaven wij ons naar het opgegeven adres in Rotterdam. Het bleek om een adres op de eerste verdieping te gaan, boven een garage. De garage werd bevolkt door een Mercedes en onderdelen van hetzelfde automerk; naar bleek een liefhebberij van De Wolde. We troffen echter niet alleen Henk de Wolde aan, maar ook nog een andere man. Dit was Peter Bulthuis, een straf rokende heer op leeftijd, die tot onze verrassing een andere, voormalige buurman van De Waard was. Onze verbazing steeg ten top, toen De Wolde bijna achteloos opmerkte: 'Hier staat het materiaal van Siem'. Met Siem doelde hij op Simon de Waard. Daarbij maakte hij een vaag gebaar naar een tafel waarop vele blikken lagen, waarop zich ook nog een stapel boekjes bevond en waaronder vele dozen. Gerard heeft deze historische dag op zijn kenmerkende wijze diverse malen beschreven.

Wat begonnen was als de invulling van een detail, bleek al tijdens het bezoek veel meer dan dat. Ook de verhalen over Simon de Waard (en zijn vrouw) die over tafel gingen, wekten nieuwsgierigheid naar meer. Wat volgde was een lange en soms moeizame speurtocht naar fragmenten van leven en werk van Simon de Waard. Dit boekje is het resultaat van mijn inspanningen.

Tijdens het onderzoek naar Simon de Waard heb ik van diverse kanten waardevolle suggesties en hulp gekregen, onder andere van Frans Beekman, Petra Bloemendaal, Rien Bulten van het Onderwijsmuseum in Rotterdam, René van Hees van de Heimans en Thijsse Stichting, Elisabeth MacLean, Cornelis Lievaert, Pim Smeijer, Kurt Tauber, 'filmman' Jos Verbeek, Ruud Vlek, Martien Roos en Ben van der Velden. Dank ben ik ook verschuldigd aan Loes van Harreveld van het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam en Ester de Bruin van het Museum Volkenkunde in Leiden. Zij gaven mij toegang tot niet geïnventariseerd materiaal van De Waard. In het bijzonder wil ik Gerard Ouweneel en Peter Bulthuis noemen die mij enthousiast maakten voor het 'onderwerp' Simon de Waard. En dan tot slot: zonder de informatie en hulp van Hans de Waard was het niet gelukt.

Frans Beekman, Gerard Ouweneel en Hans de Waard becommentarieerden een eerdere versie van het manuscript. Zij deden ook een aantal waardevolle suggesties en leverden daarmee een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de tekst.

Ed Buijsman, juni 2011

1 Het einde van een wereld

Een leven eindigt soms bijna zonder sporen na te laten. Vergeten zijn de grote daden. Bijna vergeten al is het Nederland dat ooit was en nooit meer zal zijn. Toch is het niet voor niets geweest: een mens kan – al is het misschien onbedoeld of zelfs ongewild – een symbool voor een periode zijn.

Het was op 1 oktober 1986 een bewolkte dag; er was weinig wind. Het was warm voor de tijd van het jaar. Een klein gezelschap was op deze dag bijeen in het crematorium Hofwijk in Rotterdam-Overschie om afscheid te nemen van Simon de Waard. Kort daarvoor, op 26 september, was Simon in zijn woning aan de Rochussenstraat 199b in Rotterdam overleden. De ziekte van Parkinson waaraan hij al jaren leed, was hem uiteindelijk fataal geworden. Peter Bulthuis, die vele jaren in hetzelfde huis had gewoond en die een vriendschappelijke relatie met De Waard en zijn vrouw onderhield, sprak bij de crematieplechtigheid een kort woord. De Waards vrouw, Marie Louise de Marülaz, de kinderen uit een eerder huwelijk van De Waard en stiefdochter Pim waren ook aanwezig. Hans de Waard, de zoon uit het tweede huwelijk van De Waard, had zijn vader vlak voor diens dood voor het eerst sinds lange tijd weer gesproken. In een van die laatste gesprekken hadden Simon en Hans vastgesteld dat ‘levens soms uit elkaar lopen’. Een eufemistische betiteling van een verwijdering die decennia had geduurd en die gezien de voorgeschiedenis misschien ook niet zo verwonderlijk was.

De dood van Simon De Waard markeerde het eind van een bijzonder leven. Hij was nog voor de Tweede Wereldoorlog begonnen met natuurfilms in zwart-wit, had de toen nog grote vogelrijkdom aan het eind van de jaren veertig in Nederland vastgelegd op foto en film en had in de jaren vijftig en zestig in zijn levensonderhoud voorzien met vertoningen van films en dia’s met artikelen over Europese landen voor verenigingen, volksuniversiteiten en scholen.

Simon de Waard heette in zijn overlijdensadvertentie ‘cineast’ geweest te zijn. Dat is toch te weinig eer voor een man die toch wel meer dan dat was geweest: publicist, ornitholoog, fotograaf, reiziger, toerist van beroep en, ja inderdaad, ook cineast. Niettemin heeft het er echter lang naar uit gezien dat de naam van Simon de Waard – en dan ook alleen nog maar in beperkte kring – inderdaad alleen als cineast zou worden herinnerd. Karel Voous wijdt in zijn ornithologisch biografisch woordenboek van Nederland, ‘In de ban van vogels’, vriendelijke woorden aan De Waard.¹ En terecht, want De Waard was op vogelkundig gebied in Nederland (maar ook daarbuiten) lange tijd actief geweest met films, foto’s en publicaties.

Zijn bekendheid in Nederland had hij echter vooral te danken aan zijn film over het natuurmonument De Beer dat aan het eind van de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig verloren is gegaan bij de aanleg van Europoort. Nu weten we dat dit de enig bewaard gebleven, professionele film over dit uitzonderlijke natuurgebied is.

Voous merkt in zijn boek verder nog over De Waard op: 'Zijn dia's en films zijn echter grotendeels verloren gegaan.'² Voous was dus blijkbaar op het moment dat hij zijn boek schreef, niet op de hoogte van een merkwaardig voorval dat zich in 1984 in de Rochussenstraat in Rotterdam had afgespeeld. Simon de Waard had toen bij wijze van spreken zijn gehele leven aan de straat gezet, althans zo gaat één van de versies van deze gebeurtenis. Films, foto's, apparatuur, aantekeningen: alles ging weg. Niemand zou hier echter nooit weet van hebben gehad als een buurman niet een deel van dit materiaal voor de ondergang had behoed.³

Simon de Waard, de man die ooit schreef:

'... het was één van die zeldzame dagen, waarop je je meer dan gelukkig prijst te leven, een dag, waarop het je het dubbel en dwars waardeert er eens uit te kunnen breken, actetas en portefeuille te verwisselen voor kijker en camera en toe te geven aan die verlangens, welke nog hun oorsprong hebben in het verre verleden van de mensheid, verlangens, opgewekt door de zwerf- en jachtinstincten, die we als erfenis van onze praehistorische voorouders nog in ons dragen. Al te vaak immers moeten we, gebonden door allerlei maatschappelijke plichten, deze innerlijke roep naar de natuur het zwijgen opleggen! ...'⁴

Simon de Waard de man die in het begin van de jaren vijftig die 'maatschappelijke plichten' achter zich liet en koos voor een onzeker bestaan als cineast en beroepsreiziger. Ten tijde van zijn dood had echter het beroep van verteller over natuur en cultuur al lang zijn beste tijd gehad. Niettemin kunnen vooral oudere vogelaars zich de naam van De Waard nog herinneren en weten zij nog van zijn lezingen en films. En uiteindelijk blijkt De Waard in een bredere context een symbool voor een manier van leven, voor kijken naar natuur, nieuwsgierigheid naar verre landen die ons nu vreemd is. En tot zijn verdriet moest De Waard de maatschappelijke omwenteling door de televisie meemaken; een ontwikkeling die er toe bijdroeg dat zijn beroep overbodig zou worden.

Deze publicatie beoogt om het leven van Simon de Waard te reconstrueren en te plaatsen in zijn tijd. Het tweede hoofdstuk beschrijft de periode waarin De Waard zich geleidelijk ontwikkelt van vogelman tot schrijver, filmer en fotograaf. Het derde hoofdstuk behandelt de periode dat hij zijn werkterrein heeft verbreed naar Europa en lezingen met dia's en films geeft om in zijn levensonderhoud te voorzien. Het vierde en laatste hoofdstuk bespreekt de ondergang van het vak van De Waard. Hij ziet zijn wereld tot een eind komen.

▫ *Simon de Waard in de nadagen van zijn professionele carrière in de werkkamer van zijn huis aan de Rochussenstraat, Rotterdam, jaren zeventig.*

*Simon
de Waard*

2 De vogelman

Vogels, vogels: dat is het mooiste dat er is. En dan is er ook nog die prachtige natuur in Nederland. Weg met aktetas en verplichting; op de fiets met de haren in wind en geduldig in de schuilhut zitten. Daarover moet worden geschreven, dat moet worden vastgelegd op foto en film. Zelfs een oorlog die de gruwelijke wisselvalligheden van het lot uitstrooit, kan daar geen verandering in brengen.

In nevelen gehuld

Het eerste publieke teken van het bestaan van Simon de Waard is een artikel in het natuurtijdschrift *De Wandelaar* in 1935. Er is weinig bekend over hoe zijn leven er tot dan toe heeft uitgezien en wat zijn maatschappelijke omstandigheden waren. We weten dat Simon de Waard op 26 augustus 1905 in Bergen op Zoom is geboren. Hij was de oudste zoon van Engelbertus Petrus Jacobus Adrianus de Waard en Neeltje Alida Dina den Boer. Zijn ouders waren op 16 maart in datzelfde jaar getrouwd; dus het lijkt aannemelijk dat er sprake was van een gedwongen huwelijk. Na Simon zouden er nog vier kinderen volgen: Dirk (1909), Nicolaas (1913, in de wandeling Niek), Maria (1915) en Petronella (1917, in de wandeling Nel). Zijn vader was bij de geboorte van Simon ‘stafmuzikant’, een functie in het leger.⁵ Als getuigen bij de geboorte van Simon traden op Dirk den Boer, ‘korporaal zadelmaker’ en Simon de Waard, de grootvader, en van beroep schilder. De familie De Waard verhuisde in 1908 naar Breda; in 1919 stonden ze in Rotterdam ingeschreven. De redenen van deze verhuizingen zijn niet bekend; mogelijk was het een zoektocht naar werk.

Vader Engelbertus kwam in 1908 in dienst van de Holland Amerika Lijn (HAL) en voer tussen 1917 en 1923 met regelmaat eerst als bediende/musicus en later als kapelmeester op de grote passagiersschepen van de maatschappij, vooral de *Rijndam* en de *Noordam*, tussen Rotterdam en New York. Engelbertus zou ruim 40 keer op en neer varen.^{6,7} In januari/februari 1923 was zijn laatste reis. Zijn personeelskaart van de HAL vermeldt over deze laatste reis ‘9 febr. Te New York gedeserteerd’⁸; daarna werd in Nederland nooit meer iets van hem vernomen. Ook in de Verenigde Staten liet hij enige jaren geen officiële sporen na. Tot in 1928: toen diende hij in december in New York een verzoek tot naturalisatie in.⁹ Hierop vermeldde Engelbertus dat hij op 4 februari 1923 in de Verenigde Staten was gearriveerd. En juist een dag daarvoor was het schip de *Noordam* met Engelbertus de Waard in de haven van New York aangekomen. De aanvraag was blijkbaar succesvol, want in 1930 bleek Engelbertus weer te varen, nu met de Amerikaanse

nationaliteit en bij een Amerikaanse rederij. Volgens de volkstelling van 1930 woonde hij op dat moment in de Bronx, New York. Hij kwam vanaf dat jaar voor op bemanningslijsten van schepen. Hij was vanaf 1930 tot in het begin van de jaren veertig in dienst van de Ward Line, later de New York & Cuba Mail Steamship Company. Deze maatschappij verzorgde luxe cruises in het Caribische gebied, waarbij plaatsen als Havana, Vera Cruz en Panama werden aangedaan. Engelbertus werd in de bemanningslijsten veelal opgevoerd als ‘steward’. Het valt echter niet uit sluiten dat hij op de schepen (ook) een muziekinstrument bespeelde. De cruiseschepen waarop hij voer, hadden namelijk altijd een orkest aan boord voor het vertier van de welgestelde gasten.¹⁰ De laatste melding van Engelbertus de Waard als bemanningslid op een schip dateert van mei 1942. Daarna loopt het spoor dood. Wel was er nog een Nederlands staartje, want in maart 1943 werd voor de arrondissementsrechtbank in Rotterdam de scheiding tussen Engelbertus de Waard en Neeltje den Boer uitgesproken.¹¹

Zoon Simon heeft in 1922 eenmalig een reis naar New York op hetzelfde schip, de Noordam, als zijn vader gemaakt. Simon stond voor deze reis in de bemanningslijst, net zoals zijn vader, als ‘bediende/muzikant’ vermeld. Drie jaar later, in 1925, maakte Simon twee reizen naar New York, nu als ‘bediende’.^{12, 13} Het is heel wel denkbaar dat deze reizen (mede) waren bedoeld om het contact met de vader te herstellen, die immers in 1923 in de Verenigde Staten was achtergebleven. Ook de twee andere zonen waagden eenmalig de oversteek: Niek in 1928 en Dirk in 1929.¹⁴

Van Simon de Waard horen we eerst in 1928 weer. In dat jaar trouwde hij namelijk op 21 juni in Rotterdam met Adriana Johanna Thomassen. In december 1933 stond hij geregistreerd als woonachtig in Overschie in de Jacobalaan. Zijn vermoedelijke beroep was incasseerder voor een verzekeringsmaatschappij; de maatschappij is niet bekend.¹⁵ Wel weten we dat hij vanuit Overschie dagelijks naar zijn werk in Rotterdam fietste.¹⁶

Een eerste ontmoeting met de natuur

‘Toen wij indertijd het album “Texel” van dr. Jac. P. Thijsse lazen, kwam vanzelfsprekend ‘t verlangen bij ons op, om dit zoo enthousiast beschreven eiland tot doel te maken van één onzer vacantiетochten’. Zo begint het eerst bekende artikel van Simon de Waard. Het is onder de titel ‘Met de tent naar Texel’ verschenen in het tijdschrift *De Wandelaar*.^{17, 18} De Waard schrijft in dit artikel over zijn verblijf op Texel, waar hij in de buurt van Den Hoorn kampeert in juli en augustus 1934. Het artikel gaat over de zwerftochten van De Waard op Texel die vooral het zuidelijk deel van het eiland beslaan. Het artikel is in een stijl geschreven die beeldend is en liefde voor de natuur uitstraalt. Vooral ook de beschrijvingen van de weersomstandigheden en de praktische moeilijkheden bij het kamperen maken het tot een gedetailleerd verslag dat de lezer als het ware het verhaal in trekt.

≡ Links: de drie zonen van Engelbertus de Waard op een foto uit 1924. Van links naar rechts Nicolaas, Dirk en Simon.

≡ Rechts: Simon de Waard, mogelijk op een schip van de Holland Amerika Lijn, datum onbekend.

We treffen hier in het eerste artikel al de naar later zal blijken karakteristieke stijl van De Waard aan: bloemrijk proza – overigens niet ongebruikelijk in deze tijd – en met oog voor detail. Ook de licht onderkoelde humor komt hier af en toe al voorbij.

‘We hadden den wind pal van voren en wat voor ‘n wind, één die je scalpeerde en tevens ‘t laatste restje adem uit je zwoegende borst perste. Daar kwam nog bij, dat we danig door onze bagage gehinderd werden; er hing o.a. ook nog ‘n koffer aan m’n stuur, zoodat we nogal eens tegen den berm opreden. Dit alles werkte zeer aanstekelijk op de lachspieren, want met ‘n heele week vakantie voor den boeg kon niets ons goede humeur bederven.’¹⁹

‘Voor inwendig gebruik hadden we regenwater, dat we op ‘n boerderij haalden in ‘n ontzaglijk groote kruik met ‘n belachlijk klein oortje, waarvan ‘t vervoer ons voor ‘n probleem stelde. Droeg je ‘m aan één vinger, dan bestond de kans, dit nuttig lichaamsdeel te breken en om ‘m in je armen voor je uit te houden, dat stond erg gek en vergde ‘n zekere hordenloopers-ervaring met het oog op de vijf hekken, die we over moesten klimmen, voor we aan de tent waren.’²⁰

Maar uiteraard gaat het om de natuur. En deze komt dan ook uitgebreid aan bod. De Waard beschrijft in zijn artikel een aantal tochten. Zoals naar de uiterste punt in het zuiden van Texel, de toenmalige Onrust, de zandbank die in 1902 aan Texel vast was komen te zitten: ‘Schitterend begroeid’. En naar de Geul met parnassia, pirola en orchideeën. Maar ook lezen we natuurlijk over de Texelse vogelrijkdom van piepers, kneutjes, tapuiten, paapjes, dwergsterns, kiekendieven en nog veel meer:

‘Langzamerhand onderscheidde we echter in de chaos van geluiden de karakteristieke roepen van de bontbekplevieren, oeverloopers, tureluurs, schol-eksters, groote wulpen en regenwulpen, ‘t gekrijsch van de vischdiefjes en de groote sterns en ‘t ongearticuleerde reigergeroel’. Het is niet verwonderlijk dat De Waard tot slot spreekt van ‘onvergetelijke dagen’ en het ‘ons zoo dierbaar geworden Texel’.

Het artikel is in een aanstekelijke stijl geschreven die uitnodigt tot meer. En dat meer zou komen, want Simon de Waard zou een regelmatige publicist in de natuurtijdschriften *De Wandelaar* en *In Weer en Wind* zijn. Mogelijk verdiende hij daarmee op bescheiden wijze wat extra inkomen.²¹

Vogels als liefhebberij

De tocht naar Texel was een vakantiebezigheid. De Waard is daar duidelijk over; hij spreekt over ‘vakantie’. Ook sommige, latere artikelen in de jaren dertig bespraken duidelijk tochten tijdens vrije dagen, zoals ‘Paschen op de Veluwe’,²² en ‘Een

≡ Voorkant van het Verkadealbum 'Texel' uit 1927 inspireerde Simon de Waard naar eigen zeggen om naar Texel te gaan. Op de voorkant van het album stonden grote sterns afgebeeld die toen nog in grote getale op Texel broedden.

≡ 'Den Hoorn vanuit het zuiden gezien' uit het Verkadealbum 'Texel'.

Pinksterexcursie naar Schouwen’²³. En ‘Een ontmoeting met de zwarte specht’ begint met ‘Al jaren zijn we nu gewoon de Paasdagen te benutten voor het maken van een fijne fietstocht over de Veluwe’.²⁴ De vraag rijst dan ook waarmee De Waard in zijn levensonderhoud voorzag. Feiten zijn er weinig. Er is wel beweed dat De Waard vertegenwoordiger was; naaimachines werden hierbij genoemd. Ook zou hij deze apparaten hebben gerepareerd.²⁵ Ook de doorgaans toch goed geïnformeerde Voous doet er zijn boek ‘In de ban van vogels’ in dit opzicht het zwijgen toe als het gaat over deze periode.²⁶ De Waard is er zelf trouwens ook nogal vaag over. In een interview in het dagblad *De Tijd/Maasbode* in 1966 worden van De Waard een aantal vooroorlogse werkzaamheden opgesomd: ‘Voor de oorlog was hij violist, heeft hij gevaren bij de Holland-Amerikalijn, was hij kantoorbediende en tot na de oorlog verzekeringsagent.’ In een artikel uit 1937 sprak De Waard zelf over zijn dagelijkse fietstocht ‘naar kantoor’.²⁷

Uit de artikelen van De Waard uit deze vroege periode blijkt dat zijn natuurinteresse vooral bij de vogels lag. Hij schreef in de periode 1935 tot en met 1940 totaal dertien artikelen in de natuurtijdschriften als *De Wandelaar* en *In Weer en Wind*. In alle artikelen lag de nadruk op vogels. Hij deed dat vol begeestering, zoals in een artikel over een verblijf op Schouwen in 1936:

‘Van alle kanten klinkt vogelgezang; met intense vreugd luisteren we naar den vlotten, helderen vinkenslag en nat’ het vroolijke ratelliedje van het winterkoninkje, naar de diepe, volle fluittonen van den merel en naar de zachte, met 'n vragend haaltje eindigende strophe van de fitis. De groenvinken, die zoo bedrijvig voedsel loopen te zoeken op het pad, laten telkens hun aardigen, trillenden lokroep hooren, als ze voor ons opvliegen; roodborstjes “tikken” in het dichte struikgewas, fijne meezengeluidjes klinken en vanuit de verte komt de lachende roep van een groenen specht. De houtduiven boven ons in de boomkruinen verzorgen de baspartij in dit fijne voorjaarsconcert.’²⁸

Maar De Waard was ook al vroeg alert op aantasting van de natuur, want in hetzelfde artikel schreef hij:

‘We laten onze fietsen achter en dan gaan we de duinen door naar zee. Er is hier de laatste jaren nogal wat veranderd. De stuifduinen zijn beplant met bosjes helm en hier en daar zijn windschermen van rijshout neergezet. Heel nuttig natuurlijk en misschien ook wel noodzakelijk, maar niet zonder spijt denken we aan de prachtige, wilde duinen van voorheen. Overal ligt het pad met helm bedekt (om de verstuiwing tegen te gaan) en bij het valleitje, waar, ‘s zomers de Pirola’ s en de Moeraswespenorchideetjes bloeien, is in het duin een trap aangebracht. Ook dát nog! Juist vernam ik, dat dit voetpad vervangen zal worden door een straatweg, Laten we hopen, dat de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten of het streekplan zich met hand en tand tegen dergelijk vandalisme van mogelijke bouwexploitanten zal verzetten!’²⁹

Of zoals over een verblijf op de Veluwe op jacht naar de zwarte specht in 1938.³⁰ In beeldend en aanstekelijk proza verwoordde De Waard het als volgt:

‘Al jaren zijn we nu gewoon de Paasdagen te benutten voor het maken van een fijne fietstocht over de Veluwe. Het spreekt bijna vanzelf: dat we het niet altijd even goed troffen met het weer; het kon wel eens venijnig koud zijn: of regenachtig, maar zelfs ook dán genoten we intens van de fijne sfeer der stille bossen en van de schoonheid der eenzame heidevelden.

In de loop der tijden hebben, we natuurlijk heel wat mooie plekjes ontdekt en ik behoef er niet eens mijn foto's op na te kijken, om enkele ervan weer duidelijk voor me te kunnen halen. In mijn gedachten zie ik een wijde, stille, door donker dennenbos omgeven heidevlakte, waar tussen de paarsbruine struikjes graspiepers lokken en tapuitjes bedrijvig jacht maken op allerlei klein gedierte, dat door de voorjaarszon weer tot het leven werd gewekt; ik hoor het gejubel der leeuweriken en het harmonieuze gefluit en getriller van de wulpen, die, in fraaie bogen boven het landschap kringen.’

‘Even blijf ik nog genieten van het prachtige schouwspel. dat de vogel in zijn kostelijke bedrijvigheid biedt. Het valt me op, hoe fraai de lichtgele ogen, de geel grijze snavel en de vuurrode vlek op het achterhoofd afsteken bij het dofzwarte verenkleed, en ik bedenk met spijt, dat een foto dit toch niet zó zal kunnen weergeven.’

Met dergelijke beschrijvingen is het te begrijpen dat de kantoorman De Waard het soms te kwaad had met zijn reguliere werkzaamheden; liever zou hij nog meer tijd in de natuur en tussen de vogels doorbrengen. Dat blijkt al vanaf het allereerste begin van de publicitaire loopbaan van De Waard. Zijn eerste artikel over het verblijf op Texel in de zomer van 1934: ‘Onvergetelijke dagen waren ’t, die we doorbrachten daar in Texel’s blonde duinen aan ’t eenzame strand, maar aan alles komt ’n einde, ook aan ’n week vakantie’.³¹ En ook over een bezoek aan het legendarische natuurmonument De Beer bij Hoek van Holland (waarover straks meer) in november 1935: ‘Een heerlijken dag hebben we vóór ons: ver van alle menschengroezemoes en groote-stadsrumoer zullen we uren en urenlang kunnen zwerven in de ongerepte natuur. Een dag waar je weken op kunt teren.’³² En een bezoek aan de Veluwe in 1936 doet De Waard verzuchten: ‘Met gretige oogen nemen we de schoonheid van het stille bosch in ons op; bijna een jaar zullen we op onze herinneringen moeten teren’.³³ Dergelijke ontboezemingen duiden op het dilemma van De Waard en het waren ongetwijfeld voorbodes van de beslissingen die hij later zou nemen.

In de tijd dat De Waard nog in Overschie woonde, fietste hij naar eigen zeggen dagelijks naar kantoor in Rotterdam. Hij kwam dan langs de polder van Littel, een klein stukje ongebruikt terrein. In het artikel ‘Vogels in de polder’ beschrijft De Waard zijn zoektocht beginnende in april 1934 naar de kleine plevier die hij al vaak had gehoord maar nog niet gezien.³⁴ Uiteindelijk slaagt De Waard in zijn missie en de lezer krijgt een uitgebreid verslag van het wel en wee van de broedende vogels en

de gebeurtenissen nadat de eieren zijn uitgekomen. Besprekingen van het artikel in de pers waren lovend. Zo meldde het *Woerdensch Weekblad*: ‘Eenige zeer goede foto’s door den schrijver en een mooie tekening van Anton van den Oord sieren dit artikel.’³⁵

Af en toe verschenen er ook in algemenere bladen, zoals *Panorama* en *De Spiegel*, artikelen van de hand van Simon de Waard. Het is moeilijk om een overzicht van de productie van De Waard in deze categorie te krijgen. Hier wreekt zich dat De Waard geen boek hield van zijn eigen geschriften. Overigens geeft het wel een glimp van een handige instelling van De Waard. Het artikel ‘Paaschtocht over de Veluwe’ verscheen in april in *Duizend en een*, een bijvoegsel bij enkele dagbladen. Het artikel is een vrijwel volledige kopie van het artikel ‘Paschen op de Veluwe’ dat in 1937 in *De Wandelaar* was verschenen.

De ontdekking van De Beer

De Waard had een bijzondere interesse voor het natuurmonument De Beer. Negen van zijn totaal zestien vooroorlogse artikelen gingen over dit natuurgebied.³⁶ Misschien was dit voor een Rotterdamse natuurliefhebber ook niet zo verwonderlijk. De Beer was immers een uitzonderlijk natuurgebied dat voor de Rotterdammer bijna om de hoek lag. Het lag op de kop van Rozenburg, tegenover Hoek van Holland en het was vanuit Rotterdam redelijk gemakkelijk bereikbaar. Bijvoorbeeld met de trein of met de fiets naar Hoek van Holland en dan met het bootje van Ary Prins vanuit de Berghaven naar de overkant, naar De Beer. Een merkwaardig detail is dat De Waard in 1936 in zijn eerste artikel over De Beer de naam van dit natuurmonument niet noemde.³⁷ Uit alles in het artikel valt echter op te maken dat het hier om De Beer moet handelen. Zo komen er visdieven, scholeksters, bontbekplevieren in voor; in een tweede artikel ook grote sterns³⁸ en dat alles gecombineerd met landschappelijke beschrijvingen leidt tot de conclusie dat hier zonder twijfel sprake moet zijn van De Beer.

Een ander noemenswaardig aspect is dat De Waard in het eerste artikel over De Beer voor het eerst Anton van den Oord opvoert. Deze zou in vele artikelen later de trouwe metgezel van De Waard blijken. In het artikel ‘Een novemberdag op De Beer’³⁹ uit 1936 treffen we illustraties van Van den Oord aan. Onder de kop van het artikel staat ‘Met foto’s van den schrijver en teekeningen van Anton van den Oord’; een zinsnede die in de daarop volgende vijftien jaar nog menig artikel van De Waard zou sieren. Van den Oord was van huis uit onderwijzer, maar daarnaast een uitstekend en kritisch veldornitholoog. Ook Voous maakt in zijn boek ‘In de ban van Vogels’ melding van de jarenlange samenwerking tussen De Waard en Van den Oord. Voous spreekt in dit verband over het werk van Van den Oord van de ‘lichtvoetige’ pentekeningen.^{40, 41}

≡ Origineel van de tekening die Anton van den Oord maakte als kop voor het artikel 'Een novemberdag op De Beer' van Simon de Waard in het tijdschrift *De Wandelaar* in 1936.

≡ De aanlegsteiger van natuurmonument De Beer aan de Nieuwe Waterweg in de jaren dertig.

Simon de Waard was zeker niet de eerste die zijn hart aan De Beer had verpand. Velen waren hem al voorgedaan. Nu was De Beer ook een uitzonderlijk natuurgebied, dat al sinds 1900 een grote faam genoot als broedplaats van vele soorten vogels. En dan vooral de kustbroedvogels als visdieven – en later vooral de grote sterns – droegen bij aan de roem van De Beer.⁴²

In 1930 was het boek *Het Vogeleiland* verschenen.⁴³ Dit boek vormde de eerste publicatie waarin het natuurgebied De Beer in al zijn facetten werd beschreven. Hieruit bleek dat De Beer een gebied met uitzonderlijke natuurwaarden was. Het is daarom des te merkwaardiger dat er desondanks tot dan toe zo weinig in natuur-tijdschriften over het natuurmonument De Beer was geschreven.⁴⁴

De Waard zou daar echter verandering in brengen. Zijn eerste artikel, met de titel ‘Schuilherinneringen (I)’⁴⁵, beschrijft wetenswaardigheden in het voorjaar van 1935. Het gaat over de ervaringen met broedende visdieven en dito bontbekplevieren die – de titel geeft het al aan – vanuit de schuilhut worden geobserveerd. Uit deze periode dateren ook de eerste aanwijzingen dat De Waard op De Beer niet alleen fotografeerde, maar ook filmde. In het artikel ‘Bij de kemphanen (I)’ gebruikt De Waard de zinsnede ‘Er waren echter nog verscheidene andere vogels, die ik wilde fotograferen en filmen’ en in het vervolgartikel ‘Bij de kemphanen (II)’ schrijft De Waard ‘Het liefst zou ik maar beginnen met filmen’. De filmactiviteiten van De Waard op De Beer zullen later uitgebreider aan de orde komen. De Waard was getuige zijn eigen foto’s bij zijn artikelen een goed en vooral ook geduldig fotograaf. In veel artikelen zijn ook delen van de tekst gewijd aan het gebruik van de schuilhut en de daarmee gepaard gaande problemen.

‘De schuilhut is minstens ‘n halven meter te laag! Gelukkig hebben we wat losse plankjes meegenomen; vier daarvan blijken lang en stevig genoeg om in den grond te worden gestoken en zoo als “pilaren” de schuilhut te dragen. Binnenin komt ‘n rechtopstaande plank met een ander plankje in evenwicht erop: de stoel! Het onderste, open gedeelte van de schuilhut omwikkelen we met een stuk jute en de zaak is voor elkaar.’⁴⁶

‘Nu moet ik toch lachen. Daar rent de bontbek met uitstaande vleugels en sleependen staart woedend naar den neergestreken vischdief en jaagt hem zoowaar op de vlucht. Op een afstand van enkele meters blijft deze toezien hoe de bontbek, die kleine nijdigaard, met zijn korte snavelkje aan het eenzame, bruine ei gaat staan pikken. Blijkbaar heeft hij dus nog geen vrede met den toestand, al heeft hij dan zijn eieren teruggevonden en wil bij zich nu, door het vernielen van het vischdievenei, ontdoen van de hinderlijke burens, die met zijn eieren aan het sollen zijn geweest.

Ongerust meen ik, dat het tijd wordt om me er mee te bemoeien; ik sla tegen de planken van de schuilhut en roep: “Hé daar, is het uit?” Of m’n vermanende woorden invloed hebben, of dat zijn woede bekoeld is, ik weet het niet, maar hij keert naar zijn eieren terug en als even later de vischdief

weer bij z'n nest neerstrijkt, blijft de bontbek zitten, alleen maakt hij wat binnensmondsche geluidjes.⁴⁷

De Waard was voor de oorlog een zeer frequent bezoeker van De Beer. Hij bezocht De Beer in 1937 tien maal, vrijwel altijd op een zondag; een aanwijzing ook dat De Waard een reguliere baan had. De verslagen van zijn bezoeken aan De Beer leren dat hij meestal het gehele territorium van De Beer doorkruiste.⁴⁸ In 1938 bezocht De Waard De Beer maar liefst 24 maal. In de periode tot en met september was dit zelfs bijna wekelijks; meestal weer op zondag, maar incidenteel ook op zaterdag. Een aantal malen is sprake van gebruik van een schuilhut; de belevenissen hierin keerden regelmatig terug in zijn artikelen over De Beer.

De Waard kwam in ieder geval al sinds 1935 op De Beer, zo blijkt uit zijn artikelen. De Waard bracht ook snel zijn bezigheden op De Beer en de resultaten ervan onder de aandacht van het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer.⁴⁹ Deze stichting was in 1935 in het leven geroepen om te zorgen voor een goed beheer van dit bijzondere natuurmonument.⁵⁰ Er was in de tweede helft van de jaren dertig regelmatig correspondentie van De Waard met het bestuur. Het lijkt erop dat als er nieuwe artikelen van zijn hand verschenen waren, De Waard het bestuur daarvan op de hoogte stelde. Ook zijn vogelwaarnemingen op De Beer in 1937 en 1938 stuurde hij op aan het bestuur.⁵¹ Dit bracht het bestuur vervolgens op het idee om een ieder die iets over vogelwaarnemingen op De Beer had gepubliceerd, te verzoeken om een exemplaar van de betreffende publicatie aan het bestuur te sturen.⁵² Het is goed denkbaar dat De Waard op deze wijze zorgde voor een goede relatie met het bestuur. Ten slotte had De Waard een jaarvergunning voor De Beer; een zeker in die tijd geen algemeen voorrecht.⁵³

De productiviteit van De Waard in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog toont aan dat de natuur hem zeer boeide. Bovendien had hij blijkbaar een publiek voor zijn artikelen. Hij verzorgde ook al lezingen. Het is daarom mogelijk dat hij in deze periode al overwoog om in ieder geval deels in zijn levensonderhoud te voorzien met zijn natuurgerichte activiteiten en producten. Vandaar ook waarschijnlijk de opmerking van zijn (tweede) vrouw: 'Waarom maak je van je hobby niet je beroep?'⁵⁴

Huwelijk in meervoud

In 1937 woonde Simon de Waard met zijn vrouw in Overschie aan de Jacobalaan 14.⁵⁵ Van daaruit maakte hij dagelijks een fietstocht naar kantoor, ergens in Rotterdam.⁵⁶ In januari 1939 verhuisde hij naar Rotterdam, Roo-Valkstraat 8.⁵⁷ In september 1939 scheidde hij van zijn eerste vrouw; redenen en omstandigheden zijn niet bekend. De Waard heeft van de nieuwe behuizing niet lang kunnen genieten, want het huis werd op 14 mei 1940 bij het Duitse bombardement van Rotterdam getroffen. Een deel van de huizen in de Roo-Valkstraat, waaronder nummer 8, bleek (nog net) binnen de zogeheten brandgrens te liggen, dat wil zeggen het deel van Rotterdam dat door het bombardement in vlammen opging.⁵⁸

☞ *Simon de Waard met zijn tweede vrouw Li van der Spek, jaartal onbekend. Zij waren op 29 mei 1940 getrouwd.*

Waarschijnlijk is De Waard bij deze catastrofe een groot deel van zijn persoonlijke bezittingen kwijtgeraakt. Het zou ook een verklaring bieden voor de merkwaardige gang van zaken rond de film van De Waard over De Beer, zoals die nog aan de orde zal komen. Eind mei 1940 was het woonadres veranderd in het nabijgelegen Schepenstraat 6c. In een brief van 22 augustus 1941 aan het bestuur van Stichting Natuurmonument De Beer vroeg De Waard zijn vogelwaarnemingen, die hij eerder aan de stichting had gestuurd, terug. De reden hiervoor is, zo schrijft De Waard, dat ‘mijn eigen aantekeningen, zoals trouwens al mijn bezittingen, in Mei 1940 verloren zijn gegaan.’⁵⁹ Zo kon De Waard nu een kopie van zijn eigen waarnemingen maken met het materiaal dat hij jaren daarvoor aan het bestuur had gezonden.

In 1940 volgde een tweede huwelijk: Simon de Waard trouwde op 29 mei 1940 met Alida van der Spek.⁶⁰ De datum valt natuurlijk op; zo vlak na de Duitse inval en het bombardement op Rotterdam. Het is denkbaar dat dit de verklaring voor het huwelijk op die datum is, omdat een getrouwde status de kans op een fatsoenlijke, vervangende woonruimte vergrootte. Op 21 augustus 1941 volgde de geboorte van zoon Hans.

De Beer niet meer toegankelijk

Het laatste artikel van De Waard over De Beer voordat de Tweede Wereldoorlog uitbrak, had de titel ‘Bij de kemphanen (II: slot)’. Het verscheen in *De Wandelaar* in 1940. De Tweede Wereldoorlog en de bezetting door de Duitsers veranderde ook de situatie op De Beer.⁶¹ De toegang tot De Beer werd al snel beperkt en in 1942 zelfs geheel verboden. Pas in 1943 verschenen weer artikelen van de hand van De Waard. De reden van deze driejarige onderbreking is niet bekend. Nu De Beer niet meer toegankelijk was, week De Waard onder andere uit naar de Bakkerswaal bij Lekkerkerk en Staelduin bij ‘s Gravenzande, zo blijkt uit de artikelen.⁶² Vooral het laatste is merkwaardig, omdat De Waard in de artikelen over dit bos voor het eerst (en trouwens ook voor het laatst) naast vogels ook paddenstoelen bespreekt. De lezer krijgt hierbij allicht de indruk dat De Waard ook van paddenstoelen het nodige afweet.⁶³

‘De meeste moeite geven de plaatswammen, die gedetermineerd worden naar de kleur der sporen. Bij sommige is van die sporen is nog iets te zien op de steel of - bij paddenstoelen die dicht opeen gestaan hebben - op de hoed; zo niet, dan zit er voor het moment niets anders op dan één voor één de tabellen van de verschillende kleurgroepen na te gaan. Is het geslacht eenmaal bekend, dan is het vaak nog een heel gezoek om de soort vast te stellen, maar wat een voldoening, als je er tenslotte uitkomt!’⁶⁴

Uit de laatste artikelen van De Waard tijdens de oorlog blijkt dat hij – blijkens zijn eigen beschrijvingen – in ieder geval in mei 1942 en in het najaar 1943 nog in Nederland geweest moet zijn. In een artikel over De Beer van na de oorlog schrijft De Waard dat hij in 1944 een week gedwongen op De Beer moest werken.⁶⁵

‘U zult zich misschien herinneren, dat in ‘44 een groot deel van Rotterdam en enkele andere plaatsen een week lang in de Hoek en op Rozenburg te werk gesteld werd. Wat voor velen een straf was en voor allen een vernedering, was voor mij toch wel een meevaller te noemen, want daardoor kreeg ik de gelegenheid met eigen ogen de veranderingen op te nemen, die in de daaraan vooraf gegane jaren op De Beer tot stand waren gekomen. Nu, het was ontstellend!’

En ontstellend was het inderdaad. ‘De Beer is in de bezettingsjaren ontzettend veranderd.’ Dat was de eerste regel uit het rapport van opzichter Van Doorn over de toestand van het natuurmonument De Beer vlak na de oorlog. Het rapport beschrijft de vele door de Duitsers als onderdeel van de Atlantikwall gebouwde verdedigingswerken. De schade aan het natuurmonument was groot, maar het grootst aan de noordkant. Hier was het omvangrijke Kernwerk gebouwd. De nabijgelegen Vlierenlaan, die ooit de trots van De Beer was, was ‘grondig vernield’ en: ‘hier is alles onherkenbaar veranderd.’ Van Doorn telde tussen het punt waar de weg het natuurmonument binnenkwam en de Hooge Stort maar liefst 180 bouwwerken van allerlei soort: ‘de kleine dingen meegeteld, zoals drinkwatertanks, barakken, bunkers, enz.’ En dat terwijl het om een afstand van slechts 500 meter ging. Ook het strand was grondig veranderd. De aanleg van de zeeeringsdijk aan het begin van de duinen had de gehele waterhuishouding gewijzigd. Het natuurmonument zou zich weliswaar wonderbaarlijk (en snel) herstellen, maar zou toch nooit meer de vooroorlogse glorie bereiken.⁶⁶

Dwangarbeid

In november 1944 periode brak voor het gezin De Waard een uitermate moeilijke periode aan. Op 10 en 11 november 1944 vond in Rotterdam een grote razzia plaats. Ook Simon de Waard was slachtoffer van deze rigoureuze actie van de Duitse bezetters.⁶⁷ Bij de actie werden 52.000 mannen in de leeftijd van 17 tot 40 jaar opgepakt en afgevoerd naar werkkampen.⁶⁸ De Duitsers sloten een deel van de opgepakte Rotterdamers in eerste instantie op in de Nenijskloof aan de Bentincklaan in afwachting van verder transport. Het lukte Simon om vanuit de hal een briefkaartje aan zijn vrouw te sturen. Hieruit blijkt dat ook zijn vriend Anton van den Oord opgepakt was.⁶⁹ Op een briefkaart, afgestempeld op 16 november, meldde Simon dat ze met de trein op transport waren gesteld. Amsterdam was gepasseerd en de reis ging richting Amersfoort. Voor die tijd had de vrouw van Simon echter al een briefje van een inwoner uit Bussum ontvangen. De trein vanuit Amsterdam bleek in Bussum oponthoud te hebben gehad, onder andere door geallieerde luchtaanvallen. De bewoners van Bussum voorzagen de mannen in de trein tijdens de stop van voedsel en inlichtingen. Ook zorgden ze voor berichten aan de achterblijvers van de gedeporteerde mannen.⁷⁰ Later kwam met de nodige vertraging nog een briefkaart van Simon waarin hij vertelde over het oponthoud in Bussum: ‘Maar toen de trein stil stond, kwam de bevolking met alles aandragen.

Tientallen emmers melk, honderden broden, heele kazen, kisten appelen, ongelooflijk gewoon.’⁷¹

Begin december kwam er een nieuw bericht; nu met de mededeling dat hij na een reis van zeven dagen in Lager Staffelbach bij Bamberg in Beieren, Zuid-Duitsland, was beland. Simon was te werk gesteld als locomotievenpoetser. Hij meldde dat alles goed met hem was en vroeg zich af of het kind al geboren was. Een aantal bekenden uit Rotterdam was ook in Staffelbach beland, waaronder Anton van den Oord; deze was pakjesdrager op het station. Het werk was niet zwaar, maar wel vuil. De voedselvoorziening was goed. Vrouw Li was ten tijde van deze gebeurtenissen hoogzwanger; zij zou echter pas op 6 december bevallen van een tweeling, Liesbeth en Petra.

Medio december schreef Simon een brief, waarin hij de informatie uit de voorgaande briefkaarten grotendeels herhaalde. Blijkbaar was er dus weinig vertrouwen in de postvoorziening. De brief was bovendien onderdeel van een verzamelpakket aan brieven. Dit pakket ging naar een adres in Rotterdam, van waaruit de afzonderlijke brieven vervolgens werden verspreid. Simon was op dat moment nog steeds in het ongewisse over de geboorte van zijn nieuwe kind en vroeg (opnieuw) of het een zoon of een dochter was geworden.

Een laatste brief was gedateerd 31 januari 1945. Er waren inmiddels mensen uit het kamp ontslagen en teruggekeerd naar Nederland. De voedselvoorziening in Lager Staffelbach bleek zo redelijk te zijn dat Simon voedsel, zoals worst, kon uitsparen; dit gaf hij mee aan naar Nederland terugkerende kampgenoten. In de brief van 31 januari was er sprake van dat mensen ‘die geen werk verstaan’ en waaronder mogelijk de ‘kantoorman’ De Waard, weer naar huis zouden kunnen worden gestuurd.⁷² De Waard zou in februari 1945 naar huis terugkeren. De financiële nood aan het thuisfront was tijdens de afwezigheid van De Waard bijzonder hoog geweest. Er was zelfs sprake van geweest om de levensverzekering van De Waard af te kopen om geldmiddelen vrij te maken. Uiteindelijk schoten de ouders van Li financieel te hulp. En dit alles speelde zich dus af tijdens de beruchte Hongerwinter.

⁷³

Als vanouds

De Waard vatte vrij snel na de Tweede Wereldoorlog zijn natuurgerichte activiteiten weer op. Dit blijkt uit het eerste naoorlogse artikel dat in 1947 in *In Weer en Wind* verscheen. In de zomer van 1946 bracht De Waard anderhalve week door in een natuurstudiekamp op Terschelling. Hij wijdde er zelfs twee artikelen aan.⁷⁴ Ook zijn vriend Anton van den Oord was er blijkbaar bij getuige de tekeningen van zijn hand in de twee artikelen. De artikelen beschrijven de gebeurtenissen op een kamp voor excursie-leiders, waaronder dus De Waard, die door een aantal docenten in de gelegenheid worden gesteld ‘hun kennis van landschap, flora en fauna uit te breiden en te ver-diepen’. Tot de docenten behoorden onder andere Kees Hana en Victor

Westhoff. De sfeer was prima, waarbij zelfs de tegenwoordig weer herkenbare term ‘mieters’ valt. Het programma was leerzaam; zo ongeveer het gehele eiland werd aangedaan. Uiteindelijk is De Waard overigens in de jaren hierna slechts incidenteel als excursieleider opgetreden.⁷⁵

De Beer was de eerste jaren na de oorlog voor niemand toegankelijk. De oorlogshandelingen hadden De Beer onherkenbaar veranderd en de herstelwerkzaamheden – voor zover van herstel kan worden gesproken – namen een aantal jaren in beslag.⁷⁶ Pas in de loop van 1948 was De Beer weer te bezoeken; De Waard was er ook al weer snel bij. De hernieuwde kennismaking van De Waard met De Beer zou leiden tot een vijfdelige artikelenreeks en een film. Dit laatste zou later de meest gedetailleerde filmische weergave van De Beer van na de oorlog blijken te zijn.

De ‘eerste’ films

In 1948 maakte De Waard voor het eerst na de oorlog weer melding van zijn filmactiviteiten. In een artikel over de Vondelingenplaat in *In Weer en Wind* meldt De Waard dat hij – ‘in mijn vrije tijd’ – bezig was met de film ‘In het land der watermolens’.⁷⁷ Deze mededeling blijkt de inleiding te vormen tot de aankondiging van plannen om ook een film over de Vondelingenplaat te maken. Beide films zijn inderdaad gemaakt, want ze komen voor op een informatiebrochure van Simon de Waard. Deze brochure had De Waard klaarblijkelijk gemaakt voor gebruik in het lezingencircuit. Uit de brochure blijkt dat hij twee programma’s aanbood. Een programma met de twee hiervoor genoemde films plus de film ‘Meeuwen en eenden in wintertijd’, een film over het destijds beroemde Verversingskanaal in Den Haag. Het tweede programma, dat de De Waard aanbood, bestond uit de films ‘De idyllische vuilnisbelt’ en ‘Op het Vogeleiland’. De laatste film gaat over het natuurmonument De Beer en zal hieronder uitgebreid worden besproken.⁷⁸ De Waard had dus duidelijk professionele bedoelingen. Dit blijkt ook uit een advertentie in het tijdschrift *In Weer en Wind* uit 1948 waarin hij ‘Lezingen met film’ aanbood. Ook hier is sprake van de twee hiervoor genoemde programma’s.

Het is lastig om de eerste films van De Waard te dateren. De Waard hield zelf niet goed aantekeningen bij van zijn Nederlandse activiteiten. De datering moest dan ook gebeuren op basis van andere bronnen. Zo moeten bijvoorbeeld de films ‘Eenden en meeuwen in wintertijd’⁷⁹ en ‘Vogels van de Vondelingenplaat’ waarschijnlijk op 1947 (of eerder) gedateerd worden. De Waard vertoonde deze films namelijk in februari 1948 op een bijeenkomst van de Nederlandsche Ornithologische Unie.⁸⁰ De hier besproken films zijn lange tijd als de eerste uit zijn filmisch oeuvre beschouwd. Nader onderzoek heeft geleerd dat dit niet terecht is. Er zijn overtuigende aanwijzingen dat De Waard al voor de Tweede Wereldoorlog als cineast actief was, als was het dan misschien niet met de professionele bedoelingen zoals hij die na de oorlog had.

De naoorlogse film van Simon de Waard over het (voormalige) natuurmonument de Beer heeft in vogelminnend Nederland enige faam verworven. Deze faam is nog versterkt, omdat er geen van de andere bekende films over De Beer bewaard zijn gebleven. Archiefonderzoek heeft weliswaar verwijzingen naar films van anderen opgeleverd, maar van de meeste zijn, voor zover bekend, geen exemplaren overgeleverd. Zo had bijvoorbeeld Dick van Sijn al voor de Tweede Wereldoorlog een film over De Beer gemaakt. Verder is er de film van de Rotterdamse Schoolbond. Deze film, met als titel 'Vogelleven in en rond Rotterdam', dateert zelfs al van 1930.⁸¹ Na de oorlog hebben ook een aantal anderen films over De Beer gemaakt.⁸²

De Waard draaide zijn film over De Beer op lezingenavonden nog tot in de jaren zestig. Na de dood van De Waard dook de film ook weer op, want in 1988 organiseerde de Historische Vereniging Oud-Rozenburg een tentoonstelling over De Beer. Oud-journalist Cornelis Lievaert, die destijds bij de organisatie betrokken was, herinnert zich: 'Via via kregen we te horen dat er nog ergens in Rotterdam een exemplaar van de film van Simon de Waard over De Beer lag. Die konden we lenen.'^{83, 84} Nog weer later kreeg het gemeentearchief Rotterdam een exemplaar van de film aangeboden en sindsdien berust een kopie van de film daar in het archief.⁸⁵

In het eerste artikel van de artikelenreeks over De Beer in het tijdschrift *In Weer en Wind* in 1949 schreef De Waard: 'Toen ik in het begin van 1947 eindelijk uitvoering kon geven aan mijn reeds lang bestaande plannen om natuurfilms te gaan maken, was het onderwerp dat me wel het meest aantrok, het natuurmonument De Beer op het eiland Rozenburg'. En in 1948 lukte dat, toen De Beer weer was vrijgegeven: 'In het begin van 1948 was het Bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer zo welwillend mij een vergunning te verlenen om een film te gaan maken van het "Het Vogeleiland" '. De Waard vertoonde de film in december 1948 voor het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer.⁸⁶

Toch was dit niet de eerste film van De Waard over De Beer. Bij onderzoek in oude kranten dook namelijk een aankondiging van een eerdere film van De Waard over De Beer op. Een bericht in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 11 april 1938 maakte melding van de film 'Vogels en landschap van De Beer' van Simon de Waard; de Waard werd hier betiteld als de 'vogelfotograaf'.⁸⁷ Het ging volgens het artikel om een vertoning voor de Nederlandsche Trekkersbond. Het artikel geeft een uitvoerige en zeer positieve beschrijving van de film. Uit de tekst valt af te leiden dat er vooral vogels in de film voorkwamen. Zo worden genoemd: graspieper, visdiefje, kluut, bontbekplevier, strandplevier, fitis, kievit, scholekster, tureluur, waterral en blauwborst. Afgaande op de beschrijving had deze film een zelfde verloop als de latere film van De Waard over De Beer. Een tweede bericht over de film stond in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 13 januari 1939. Hier valt te lezen dat niet alleen de film over De Beer werd vertoond, maar ook dat 'de heer De Waard in een vlotte

☞ *Simon de Waard op het strand van het natuurmonument De Beer, waarschijnlijk eind jaren veertig.*

voordracht de bijzonderheden [heeft] verteld van zijn verblijf in het natuurreservaat'.⁸⁸ Dit alles is dit te opmerkelijker, omdat De Waard de indruk gaf dat hij in 1948 voor het eerst op De Beer filmde. De verklaring is waarschijnlijk dat De Waard weliswaar voor de oorlog al op De Beer had gefilmd, maar dat de film verloren is gegaan bij het bombardement op Rotterdam op 14 mei 1940. Hierbij was – zoals hiervoor al besproken – ook het toenmalige woonadres van De Waard aan de Roo-Valkstraat betrokken.

Vogeleiland “De Beer”

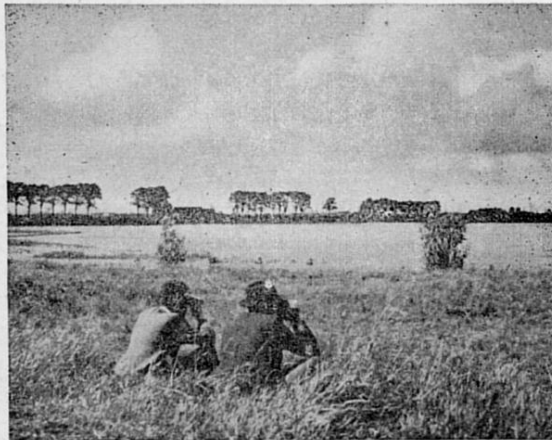
De naoorlogse film van De Waard over natuurmonument De Beer is onder andere bewaard gebleven in het Gemeentearchief Rotterdam.⁸⁹ De Waard neemt de toeschouwer in deze film mee op een reis naar en op De Beer. De film begint met de treinreis naar Hoek van Holland en de overtocht met het bootje van Ary Prins. Na de overtocht volgt de (verplichte) melding bij opzichter Korfmaker om een kaartje te kopen of, in dit geval waarschijnlijker, de vergunning te laten zien.

Daarna geeft de film een uitvoerig overzicht van al het moois dat De Beer te bieden heeft: het Breed, de Kievitenplas, de jonge duinen, het strand, de slikken aan de Brielse Maas, het komt allemaal aan bod. Leuk is ook dat Anton van den Oord als een soort ‘hoofdpersoon’ in de film optreedt. Hij neemt de toeschouwer mee op zijn tocht door het natuurmonument. Er is daarbij ruime aandacht voor de vogels van De Beer: bergeend, kievit, tureluur, kemphaan, grutto, eidereend, kiekendief, visdiefje, kokmeeuw, stormmeeuw en natuurlijk de grote stern. De laatste wordt in de film omschreven als de ‘trots van De Beer’. Terloops zien we nog de nodige restanten van de Duitse oorlogsbouwwerken. Ook jachtopziener Pols figureert nog even. De film eindigt met stemmige beelden van het bootje van Prins tijdens de invallende schemering.

De film is een waardig eerbetoon aan een bijzonder natuurgebied. De film is ook in filmisch opzicht een goede film met een evenwichtige opbouw. De film werd – op aandringen van De Waard zelf overigens⁹⁰ – voor het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer vertoond op de bestuursvergadering van 10 december 1948. De heren moesten er wel de tijd voor nemen, want de totale vertoning nam een uur en drie kwartier in beslag.⁹¹

In 1948 was een deel van de ergste schade aan De Beer door de oorlog verholpen of weggewerkt. Geleidelijk aan kwam het reguliere bezoek weer op gang. Het was echter wel duidelijk dat De Beer nooit meer zo zou worden als voor de oorlog. De aanleg van de omvangrijke Duitse verdedigingswerken had het karakter van De Beer fundamenteel veranderd. Vooral de oorspronkelijke dynamiek was door de aanleg van omvangrijke zeekeringen vrijwel geheel verloren gegaan. Ook was in de oorlog het rietmoeras met een grootte van 300 ha aan de zuidkant van De Beer door inpoldering verloren gegaan.⁹²

LEZINGEN MET FILMS

Simon de Waard
Zestienhovensekade 272, Overschie

M.,
Door middel van deze folder wil ik Uw aandacht vragen voor een tweetal
lezingen over natuurhistorische onderwerpen, die door films (16 millimeter)
geïllustreerd worden.

Bij de lezing no. 1 worden vertoond de films :

Eenden en Meeuwen in wintertijd
In het land der watermolens
Vogels van de Vondelingenplaat.

Bij de lezing no. 2 de films :

De idyllische vuilnisbelt
Op het Vogeleiland
(Landschap en vogels van het Natuurmonument „De Beer“).

De duur van elk programma is 2 uur (pauze niet meegerekend).

De projectie wordt door mij verzorgd. De ontvangende vereniging behoeft
alleen voor een flink scherm te zorgen.

De kosten bedragen f 50,— plus reiskostenvergoeding.

Bij eventuele afspraak ontvang ik gaarne bericht over de voltage ter plaatse
en ook of er wissel- of gelijkstroom in het gebouw is.

Films voor de derde lezing zijn in voorbereiding.

☞ Voorkant en pagina uit een informatiefolder van Simon de Waard, waarin hij zijn
Nederlandse natuurfilms aanpreeft. Vermoedelijk rond 1950.

Het strand, en daarmee de broedplaatsen van de grote stern en visdieven, waren daarentegen redelijk gespaard gebleven. Al direct na afloop van de oorlog kwamen tot ieders verrassing de vogels al weer in grote getale naar De Beer om te broeden.

Ook De Waard was zo snel als het weer mogelijk was op De Beer te vinden. Zijn bezoeken aan De Beer leidde naast de productie van de hiervoor genoemde film tot de publicatie van een vijfdelige publicatiereeks in *In Weer en Wind* in 1949 en 1950. Ook Anton van den Oord was weer van de partij met een fraaie serie tekeningen. De Waard gold in deze periode als een kenner van De Beer als het om de vogelstand gaat. Dit blijkt uit de correspondentie van De Waard met Mörzer Bruijns die op verzoek van het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer, in 1948 aan de slag ging om een informatieboekje over De Beer samen te stellen. In dit boekje komen vele aspecten van De Beer aan de orde, waaronder de geschiedenis van De Beer, de geologie en de vegetatie. De Waard verzorgde de bijdrage over de vogels:

‘Moge de fraaie landschappen en de flora bijgedragen hebben tot de roem van ‘de Beer’, voor het grootste deel dankt dit gebied zijn faam toch wel aan het rijk geschakeerde vogelleven dat hier wordt aangetroffen, hetgeen ook tot uiting komt in de populaire benaming ‘Het Vogeleiland’⁹³

Dit is de eerste regel uit de tekst van De Waard. Vervolgens neemt De Waard de lezer mee op een lange wandeling door De Beer. De diverse landschapstypen van De Beer en daarbij behorende vogelrijkdom passeren daarbij de revue. Het verhaal leest bijna als een lange wandeling die zo zou kunnen worden nagelopen:

‘Wanneer we dan in de richting van de zee gaan, passeren we een uitgestrekt complex van duindoornbosjes. Zo gauw we de laatste duindoornstruiken gepasseerd zijn, bevinden we ons in de nabijheid van de grote vogelkolonies. We zien dan al de eerste visdiepjes op de vleugels gaan, spoedig gevolgd door de Kapmeeuwen en de Grote Sterns.’

Avonturen met de lachstern

Er viel veel te beleven op De Beer, want het was een bijzonder gebied. De grote kolonies van de visdieven en grote sterns spraken natuurlijk zeer tot de verbeelding. Maar deze vogels vormden maar een deel van de uitzonderlijke vogelrijkdom van De Beer. Het gebied genoot ook bekendheid vanwege de lachstern. De gebeurtenissen met de lachstern vormen één van de hoogtepunten van de ornithologische belevenissen van Simon de Waard.⁹⁴ De lachstern is in Nederland altijd in een uiterst klein aantal een doortrekker en in zeer zeldzame gevallen een broedvogel geweest. De vogel heeft misschien daarom – en door zijn karakteristieke geluid – altijd zeer tot de verbeelding gesproken. De eerste bewaker van De Beer, Simon de Jager, maakte aan het eind van de jaren twintig voor het eerst melding van lachsterns op De Beer.

≡ De Beer zoals De Waard het gezien heeft ten tijde van zijn artikelenreeks 'Op het Vogeleiland'. Het betreft dia's van Simon de Waard uit de serie 'Op het vogeleiland "De Beer" '. De bovenste afbeelding toont de aanlegsteiger van De Beer met uitzicht op de Nieuwe Waterweg; op de achtergrond Hoek van Holland. Op de onderste afbeelding is de Kievitenplas te zien, een van de markante punten op De Beer. De 'bult' op de achtergrond is een Duitse bunker die met zand is overdekt en vervolgens begroeid is geraakt.

≡ Tekening van Anton van den Oord bij het eerste artikel van De Waard uit de artikelenserie 'Op het Vogeleiland' over natuurmonument De Beer.

≡ Zoon Hans van Simon de Waard figureert in de serie 'Op het vogeleiland "De Beer" ' van Simon de Waard.

De zeldzaamheid van de vogels zorgde er aanvankelijk voor dat De Jagers beweringen niet werden geloofd. Het was Jan Strijbos die het gelijk van De Jager aantoonde. In 1930, toen De Jager opnieuw vermoedde dat er weer lachsterns op De Beer broedden, vond De Jager na lang zoeken het nest. De gewaarschuwde Strijbos kwam naar De Beer en zag nu met eigen ogen inderdaad het nest met de eieren van de lachstern. Strijbos publiceerde zijn bevindingen, mét foto, in *In Weer en Wind*.⁹⁵

Verder bewijs is er in de vorm van foto's van Jan Strijbos en zelfs een stukje op film door Antonie Burdet. Strijbos complimenteerde in zijn artikel de Vogelbescherming uitvoerig: 'Dat de lachstern thans aan de lijst van Nederlandsche broedvogels kunnen toevoegen, hebben we hoogstwaarschijnlijk aan het werk van "Vogelbescherming" te danken. Sinds "De Beer" bewaakt wordt, is het aantal vogels er geweldig toegenomen, duizenden en duizenden vogels kunnen er nu ongestoord hun broedsel groot brengen.'

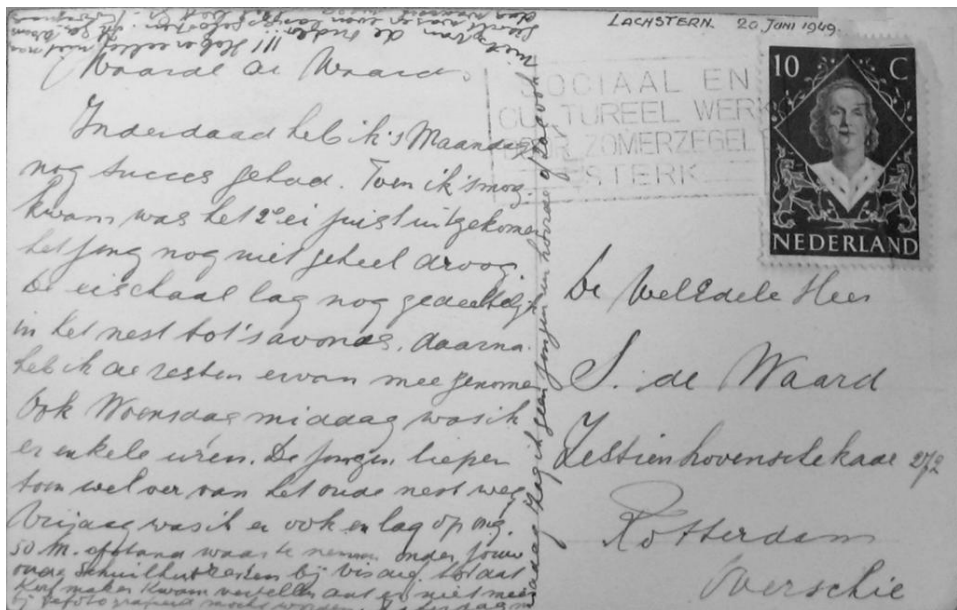
De Waard had volgens zijn eigen aantekeningen al voor de oorlog zelf ook al de lachstern op De Beer waargenomen.⁹⁶ Na de oorlog ging de zoektocht naar deze vogel voort. Zo meldde De Waard dat hij – samen met zijn vriend en collega-ornitholoog Anton van den Oord – in 1948 tevergeefs naar nesten van de lachstern op De Beer had gezocht, hoewel hij meende de vogels wel gehoord te hebben. Zo beschreef Anton van den Oord in een artikel in *Ardea* zijn waarnemingen in 1948: 'Er toefden toen naar waarschijnlijkheid twee paren, [...]. Elke maal dat wij in de buurt kwamen, vlogen de lachsterns [...] onder alarmerend geroep rond.'⁹⁷ De Waard repte er zelf ook van in een krantenartikel.⁹⁸

In 1949 hadden de heren echter meer succes. Op 29 mei van dat jaar vonden ze op De Beer een eerste nest. Het artikel 'Nogmaals de lachstern' in *In Weer en Wind* in 1949 gaat uitvoerig in op de gebeurtenissen. Daaruit blijkt dat er op 21 juni nog een tweede nest wordt gevonden door de assistent van opzichter Korfmaker, de heer Stehouwer. En er volgde zelfs nog de vondst van een derde nest. Dit maal door Frans Kooijmans – die door De Waard gealarmeerd – ook diverse malen naar De Beer afreisde op zoek naar de nesten van de lachstern.⁹⁹ De Waard zowel als Kooijmans maakten vele foto's van deze voor Nederland zo bijzondere vogel. In een briefkaart van De Waard aan Kooijmans spreekt de eerste over mogelijk nog een vierde nest. Het bijzondere karakter van de vondst blijkt ook wel uit een artikel van De Waard in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, een artikelen in *In Weer en Wind* en in *Ardea* en zelfs een artikel in het gerenommeerde Engelstalige vogeltijdschrift *British Birds*.¹⁰⁰ Ook Kooijmans – die overigens zelden publiceerde – schreef er een artikel over.¹⁰¹

In 1950 broedden de lachsterns opnieuw op De Beer. Ook in terugblik blijkt het allemaal zeer bijzonder geweest te zijn. De laatste broedgevallen in Nederland deden zich voor in 1958. Daarna werd de lachstern alleen nog als doortrekker in een uiterst klein aantal waargenomen.¹⁰²

De fameuze lachstern op het nest met eieren. Dia nummer 37 uit de serie 'Op het vogeleiland "De Beer" ' van Simon de Waard.

Correspondentie tussen Simon de Waard en Frans Kooijmans over de lachstern.

Zoals voor de oorlog, maar dan meer

De Waard vatte na de oorlog zijn vooroorlogse activiteiten weer op. Hij filmde al snel weer, schreef weer artikelen en verzorgde ook weer avonden met presentaties van zijn filmmateriaal. Al voor 1950 had hij diverse films op zijn repertoire staan, zoals ‘Eenden en meeuwen in wintertijd’ over het destijds beroemde Verversingskanaal bij Den Haag en ‘Vogels van de Vondelingenplaat’ uit 1947, ‘De idyllische vuilnisbelt’, ‘Op en om de Ackerdijkse plassen’, ‘In het land van der watermolens’ en ‘Vogeleiland “De Beer” ‘ uit 1948 en nog een aantal films over Texel, de Hoge Veluwe en de Belter- en Beulaker Wiede. De Waard had een goede naam, wat blijkt uit de vele presentaties die hij verzorgde, zoals op de wetenschappelijke vergaderingen van de Nederlandsche Ornithologische Unie. Zo vertoonde hij hier in 1948 zijn films over de Vondelingenplaat bij Rotterdam en van het Verversingskanaal bij Den Haag en in 1949 zijn films over de velduil en over de Ackersdijckse Plassen.^{103, 104} Ook in het reguliere lezingencircuit was De Waard weer actief. Zo trad hij bijvoorbeeld vanaf 1948 op voor de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek met onder andere zijn films over De Beer, Noordwest-Overijssel en de Vlaardingse Vlietlanden.^{105, 106} Het zijn slechts enkele voorbeelden, die illustreren dat De Waard rond 1950 in het hart van de Nederlandse vogelwereld stond. De Waard adverteerde in bladen als *In Weer en Wind* en prees daarin zijn films aan.

De Waard genoot zeker waardering voor zijn natuurfilms. Zo staat in het verslag van de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging over het jaar 1950:

[...] om den heer DE WAARD in de gelegenheid te stellen aller bewondering te wekken met zijn prachtige films, opgenomen op de Beer, de Maaslandse Vlietlanden, en het Beulaker en Belter Wijde. De wijze waarop een ouder-Grote Stern het afgedwaalde jong onder voortdurende conversatie met het ongehoorzame kind en de protesterende burens weer naar huis toe loodst, geeft ook hun, die reeds vele films over broedende vogels hebben gezien een nieuw beeld, dat hen van bewondering vervult voor den fotograaf.’¹⁰⁷

En afgaande op het filmmateriaal dat bewaard is gebleven, waren zijn films zeker het aankijken waard. De film ‘In het land van der watermolens’ uit 1948 bijvoorbeeld heeft de molens van Kinderdijk als onderwerp. De film begint echter met de reis per boot vanuit Rotterdam naar Kinderdijk. De Waard liet duidelijk de camera het verhaal vertellen. En zo zien we de bedrijvigheid in Rotterdam, de vaartocht met uitdrukkelijke aandacht voor het omringende landschap en dat alles gefilmd in een dynamische documentairstijl.

Rond 1950 begon De Waard met regelmaat artikelen in kranten te schrijven. Waarschijnlijk had hij door tussenkomst van zijn broer Dirk, die inspecteur bij de *Nieuwe Rotterdamse Courant* en het *Algemeen Dagblad* was, toegang tot de kranten gekregen. Zo schreef hij in 1950 over de koekoek, de lachstern op De Beer en over de purperreigers in Noordwest-Overijssel en over Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen.¹⁰⁸ Hij zou jarenlang in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* en het *Algemeen Dagblad* publiceren; altijd over vogels. Hij zou hiermee doorgaan tot in het begin van de jaren zestig.

Ook in deze stukjes toont De Waard zich een fraai stylist. Wie wel eens een merel in het bos of in de tuin heeft zich scharrelen, had het niet beter kunnen verwoorden dan de Waard in een artikeltje in *De Kampioen* uit 1950:

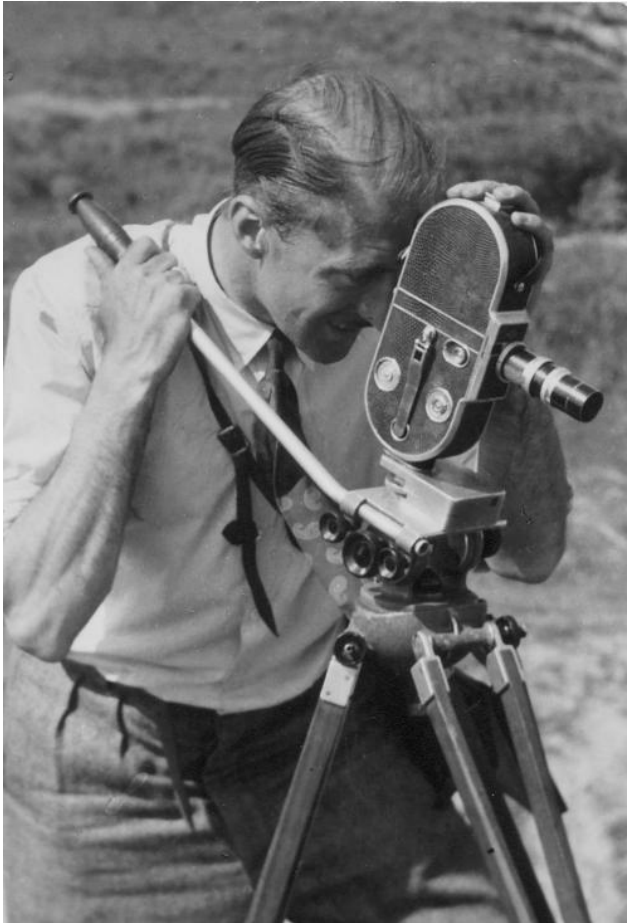
‘In het onderhout, waar een wirwar van twijgen, braamstruiken en klimop de toegang versperren, scharrelen de merels rond. Met driftige bewegingen hippen ze voort en om de wormen op te sporen, rommelen ze met zó’n energie tussen het afgevalen loof, dat de sneeuw en de bladeren in het rond stuiven. Zo gauw ze ons bemerken, staken ze de wormenjacht en gaan er met een schetterende alarmkreet vandoor.’¹⁰⁹

De belevenissen van De Waard in de Nederlandse natuur kennen we eigenlijk vrijwel alleen maar uit zijn artikelen. Van zijn dagboeken of aantekenboekjes van bezoeken aan Nederlandse natuur door De Waard is weinig bewaard gebleven. Eén boekje bevat aantekeningen over de periode november 1950 tot en met april 1952. Opvallend is – opnieuw – het grote aantal bezoeken dat De Waard aan natuurmonument De Beer brengt.

In de anderhalf jaar die de aantekeningen bestrijken, bezocht De Waard tien maal De Beer. Zo weten we ook dat hij begin april 1951 en nogmaals in mei beide keren twee weken op de Hoge Veluwe zat, ook om te filmen. Waarschijnlijk gaat het hier om opnamen voor de film ‘Bos en Hei’. De stemming was opperbest, zoals blijkt uit de lyrische tekst van De Waard:

‘... wulpen fluiten, leeuweriken zingen, korhanen blazen en “toerlen”, watersnip blaas, kikkers (of padden), krentenstruiken prachtig in bloei, opnamen gemaakt van huisje met bloesem en van landschappen met wolken ...’.

Andere natuurdoelen waren in 1951 Hoek van Holland, Staelduin, de Nieuwkoopse plassen, Texel en een aantal niet met name genoemde gebieden. Kortom: De Waard was in dat jaar veel met natuur bezig. Te veel misschien wel, zo kunnen we mogelijk zijn latere uitspraak begrijpen: ‘... óf blijven óf een andere baas met meer geduld zoeken.’¹¹⁰ Hierbij verwees De Waard ongetwijfeld naar zijn eerdere bestaan als verzekeringman waarbij zijn veelvuldige afwezigheid blijkbaar voor problemen had gezorgd.

☞ *Simon de Waard met zijn tweede filmcamera, een Agfa Movex 30. Met deze camera maakte De Waard in de jaren 1947 tot en met 1951 zijn Nederlandse natuurfilms.*¹¹¹

NATUURFILMS

Op aanvraag vertoont Simon de Waard voor verenigingen zijn nieuwste

Vogelfilms

(broedvogels, trekkers, overwinteraars)

Inlichtingen: **Simon de Waard**
Zestienhovenschekade 272 - Overschie

☞ *Advertentie van Simon de Waard in het tijdschrift 'In Weer en Wind', november 1947.*

Nederlandse natuurfilms van Simon de Waard ¹⁾	
Titel	Jaar
Vogels en landschap van “De Beer” ²⁾	1939
Eenden en meeuwen in wintertijd	1947
Vogels van de Vondelingenplaat	1947
De idyllische vuilnisbelt	1948
Op en om de Ackerdijkse plassen	1948
In het land van der watermolens	1948
Vogeleiland “De Beer”	1948
De velduil ³⁾	1949
In Noordwest Overijssel	1950?
De Maaslandse Vlietlanden	<1951
Strand en Wad	<1951
Vinkenbaan en vinkentrek	<1951
Bos en Hei	1951?
Wintergasten op De Pier	<1954

- 1) Zie ook de bijlage ‘Overzicht werk van De Waard’ voor meer informatie over de datering.
- 2) De vooroorlogse film over De Beer is verloren gegaan. Een aantal naoorlogse films zijn geheel of gedeeltelijk bewaard gebleven.
- 3) Film oorspronkelijk door Van Sijn begonnen, maar door De Waard afgemaakt. ¹¹²

¹¹² Ondanks al zijn film bleef Simon de Waard ook vogels fotograferen, zoals hier een dwergstern met eieren op De Beer.

Persoonlijke perikelen

De Waard was sinds mei 1940 getrouwd met Li van der Spek. Begin jaren vijftig was Simon de Waard met vrouw Li van de Zestienhovensekade 272 verhuisd naar de Rochussenstraat 199b. Daar bewoonden ze de derde verdieping van dit grote huis. Tot het gezin De Waard behoorden op dat moment nog drie kinderen: zoon Hans en de dochters Liesbeth en Petra. Op de tweede verdieping van hetzelfde huis woonde de familie Smeijer: Jan Smeijer, zijn vrouw Marie Louise de Marülaz^{113, 114} en dochter Pim.^{115, 116} De families Smeijer en De Waard zijn op enig moment in het begin van de jaren vijftig tot een ruil overgegaan. Mevrouw Smeijer, Marie Louise dus, werd de nieuwe mevrouw De Waard. Evenzo werd mevrouw De Waard, Li dus, de nieuwe mevrouw Smeijer.

De aanleiding en achtergronden van deze toch wel wat merkwaardige gebeurtenis bleek zoveel jaar na dato niet meer te achterhalen. Wel is een en ander met de nodige spanningen gepaard gegaan. Vooral Li zou het er altijd moeilijk mee houden. Zij was immers degene geweest die Simon altijd had gestimuleerd om voor natuur, fotograferen, filmen en lezingen geven, te gaan.

Na de scheiding van Simon de Waard en Li van der Spek op 29 juli 1953 is de nieuwe familie Smeijer verhuisd naar een huis in de De Graeffstraat. Zoon Hans ging met hen mee. De dochters Liesbeth en Petra bleven in eerste instantie bij vader Simon in de Rochussenstraat, maar zij zijn later alsnog ook naar de De Graeffstraat verhuisd. Dochter Pim bleef bij haar moeder Marie Louise. Marie Louise de Marülaz had al lang voor de oorlog een stoppagewinkel onder de naam ‘Le Parisien’ aan de Robert Fruinstraat 4a in Rotterdam. Marie Louise had de zaak overgenomen van haar vader, C.G. de Marülaz, die al sinds rond 1900 in Rotterdam een winkel onder dezelfde naam en met dezelfde bezigheden dreef.¹¹⁷

Marie Louise repareerde textiel en beheerste het nu vrijwel uitgestorven vak van de onzichtbare stoppage. Vooral onder notabelen was dit een zeer gewaardeerd soort handwerk. Vesten met brandgaten van sigaren, maar ook de reparatie van tapijten vormden een dankbare bron van inkomsten. Na haar scheiding van Jan werd de winkel echter wel gewoon samen met Jan voortgezet. Merkwaardig is ook dat Simon de Waard in 1953 met Jan Smeijer een reis naar Joegoslavië maakte, waarover straks meer. De scheiding heeft er overigens toe geleid dat er tussen de kinderen van De Waard en hun vader tot vlak voor zijn dood geen contact meer is geweest.

Simon de Waard met zijn twee dochters, Liesbeth en Petra, in het huis aan de Rochussenstraat, begin jaren vijftig.

3 De beroepsreiziger

Natuurlijk: vogels zijn leuk, maar niet voldoende om je brood mee te verdienen. Waarom dan ook niet de vleugels uitgeslagen en op pad naar verre buitenlanden? Avondvullende programma's met film en dia's vormen het resultaat. Elk jaar een verre reis, elk jaar een nieuwe film en dus ook elk jaar een nieuw programma erbij. De mensen vinden het prachtig; de zaken lopen goed. De opmars van de televisie werpt echter zijn schaduw vooruit: er zullen andere tijden aanbreken.

Exotica thuisbezorgd

In de tweede helft van de jaren twintig van de twintigste eeuw ontstond het fenomeen van de zelfstandige natuurpublicist. Natuurlijk, natuurpublicisten waren er ook voor die tijd al en in ruime tijd, maar er was niemand die er in Nederland in die tijd zijn brood mee verdiende. Allen die natuur fotografeerden, filmden of er boeken over schreven, deden dit als bijbaan. Zo was de grote pleitbezorger van de Nederlandse natuur van voor de Tweede Wereldoorlog, Jac. P. Thijssen, in de eerste plaats onderwijzer (en later leraar); het schrijfwerk in de vorm van artikelen en boeken deed hij erbij. En dat gold voor de meesten.

Jan Pieter Strijbos is mogelijk een van de eersten geweest die ervoor koos om met natuur zijn geld te verdienen. Strijbos, die aanvankelijk bouwkundig tekenaar als beroep had, koos in 1927 voor een bestaan als publicist.¹¹⁸ Strijbos schreef daar later zelf over:

‘... en vooral toen ik mij had los weten te maken van mijn eigenlijke werkkring en mijn vak dus ontrouw was geworden, kon ik mijn reislust botvieren. Dat was wel een hele stap en ik nam daarmee natuurlijk een groot risico op me. [...] Ik was nu verplicht te gaan leven van de pen, mijn fotowerk en vooral van mijn filmvoorstellingen en lezingen. Wat ik in de lange wintermaanden met hard werken verdiende, werd de volgende zomermaanden weer uitgegeven aan een kostbare reis. En als we dan na vele maanden weer op het honk kwamen was de buidel leeg.’¹¹⁹

Strijbos was al sinds 1913 actief op natuurgebied. Zijn publicistenbestaan betekende echter een sterke (en ook noodzakelijke) uitbreiding van zijn activiteiten. Grote bekendheid bij het grote publiek kreeg Strijbos in eerste instantie door zijn werk ‘Hoe heet die vogel?’ dat in twee delen werd uitgegeven door Van Delft & Zonen Banket- en Koekfabriek.¹²⁰ Strijbos kreeg daarna in de jaren dertig een druk bezet

bestaan met lezingen, veelal met eigen dia's en films. Ook schreef hij artikelen voor kranten en tijdschriften. Zo heeft hij decennia lang een rubriek in *De Telegraaf* gehad. Strijbos schuwde ook niet om de nodige ontberingen te ondergaan om materiaal te verzamelen. Naar eigen zeggen was dit alles zijn lust en zijn leven. Hij haalde zelfs de voorpagina's toen hij in 1939 gedurende korte tijd werd vermist op Spitsbergen. Strijbos was echter een van de weinigen van deze soort in de periode voor de Tweede Wereldoorlog (zie ook de tekstbox 'De wereld bij u thuis'). Het was voor die tijd waarschijnlijk een onzeker bestaan om als zelfstandig publicist door het leven te gaan.

De wereld bij u thuis

Er bestond voor de Tweede Wereldoorlog al een levendig en uitgebreid circuit van aanbieders van lezingen over natuur en landen. Zij presenteerden programma's met tekst, lichtbeelden en vaak ook met films. Dit gebeurde bij uiteenlopende organisaties als natuurgerichte verenigingen zoals de lokale afdelingen van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, maar ook bij meer algemeen georiënteerde organisaties als de lokale afdelingen van de Volksuniversiteiten en van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Dergelijke programma's waren zeer in trek. Mensen konden op een genoeglijke manier en tegen geringe kosten kennis nemen van de wonderen van de wereld en van de natuur. De aantrekkingskracht werd nog mede verhoogd, doordat veel voordrachten vaak gingen over vergelegen of tot de verbeelding sprekende streken. Vooral films die veelal onderdeel van het programma uitmaakten, droegen in hoge mate bij aan de populariteit van dergelijke activiteiten. In feite werd hiermee in een behoefte aan ontspanning en informatie voorzien die vanaf de jaren vijftig door de televisie zou worden verzorgd.

Eén van de organisaties die in Rotterdam erg actief was, de Rotterdamse afdeling van de Natuurhistorische Vereniging. Het archief van deze vereniging bevat een ruime collectie van de correspondentie van deze vereniging over voordrachten.¹²¹ De correspondentie bevat veel bekende namen. Allen – amateurs, semiprofessionals en professionals – informeren beleefd bij de vereniging of hun aanbod mogelijk geschikt zou zijn om een avond mee te vullen.

Zo bood J. de Wijs uit Venlo een breed pakket voordrachten aan over uiteenlopende onderwerpen als verre landen ('IJszeë en het land der middernachtszon', 'Fransch Noord-Afrika') en natuur ('Het drama der walvisschen'), maar ook geschiedenis ('De Romeinen in Afrika', 'De zeeslag bij Lepanto'). Mogelijk als aanbeveling schreef de aanbieder nog dat alles 'steeds is ingesteld op het gehoor' en 'al deze voordrachten hebben een wetenschappelijke inslag maar worden met tal van anecdoten en genoeg gezonde humor gekruid om ze voor een gemengd publiek aanvaardbaar te maken'.

Jan Pieter Strijbos had een breed aanbod over de 'Levende Natuur' met onderwerpen als 'Vogeltrek en trekvogels', 'Onze duinen', 'Met tent en camera op de Shetlands' en 'Naar de Rhônedelta, het land van de Flamingo's en Muskieten'. En dan was er ook nog Dick van Sijn met natuurfilms als 'Zee, rotsen en vogels', 'Gletscherwater' en een film over natuurmonument De Beer. Ook de bekende schrijver Kees Hana bood voordrachten aan over 'de meest uiteenlopende onderwerpen', over het algemeen Nederlandse onderwerpen als 'Paddestoelen', 'Zuid-Limburg' en 'Het Hollandsche Duin'. Dit alles toegelicht aan de hand van een 'groot aantal lichtbeelden uit eigen archief'.

Soms waren er aanbiedingen voor voordrachten over wel erg avontuurlijke onderwerpen zoals Kurt Lubinski met 'Abessinië, Land en Volk', 'geïllustreerd met honderden lichtbeelden naar eigen opnamen'. En wat te denken van de voordracht die mr. Regout aanbod: een kleurenfilm over een lange en avontuurlijke autoreis door Zuid-Amerika?

De prijzen die de sprekers vroegen, liepen sterk uiteen. Een enkeling deed het om niet; de meesten hanteerden echter prijzen van 20 to 40 gulden voor een avondvullend programma. Slechts een enkeling vroeg meer. Het was echter niet voor iedereen een lonende zaak. Aanbieders van voordrachten klaagden zeker in de eerste helft van de jaren dertig bovendien over de economische crisis waardoor de vraag naar voordrachten duidelijk was ingezakt. Sommigen zagen zich zelfs gedwongen om daarom hun prijzen sterk te verlagen.

≡ Informatiefolder over de natuurfilm 'Gletscherwater' van Dick van Sijn.

Strijbos was dus een uitzondering. De meeste natuurpublicisten hadden een vaste betrekking en filmen en fotograferen en lezingen over natuur en vogels geven en boeken en artikelen schrijven zagen zij als een (gewaardeerde) bijbaan. Simon de Waard was een van de velen in de groep die het ‘erbij’ deden. Een ander bekend voorbeeld is de al even kort genoemde Frans Kooijmans. Hij was een begenadigd fotograaf en in Nederland een pionier op het gebied van vogelfotografie met de teelens. Hij zou echter zijn gehele leven als fotograaf in de functie van technisch hoofdambtenaar in dienst blijven van de gemeente Den Haag. De vogelfotografie zou hij dus altijd naast zijn werk blijven doen.

Een voortvarend begin

De Waard besloot omstreeks 1952 het roer om te gooien. Zijn lezingen waren tot dan toe vooral gericht geweest op Nederlandse natuur met een nadruk op vogels. Daarnaast was hij nog steeds verzekeringsagent.¹²² Naar eigen zeggen werd hij echter al geruime tijd en regelmatig gevraagd naar films van land en volk. Hij besloot daarop zijn werkgebied te vergroten en bovendien om van zijn hobby zijn werk te maken.¹²³ Zijn vrouw Li heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Deze discussie had al eerder gespeeld, maar toen was het er, ongetwijfeld gehinderd door de oorlogsomstandigheden, niet van gekomen.

De Waard verlegde zijn werkterrein nu naar het buitenland. Zijn eerste reis was in juli en augustus 1952 met als reisdoel Zweden. Hij maakte de reis alleen en ging per boot naar Stockholm, waarna de reis naar het noorden ging. Hij zwierf door het noorden van Zweden, waarbij Lapland het belangrijkste onderdeel van het programma was. Ook het naburige Noorwegen werd bezocht. De Waard maakte aantekeningen over de reis in een klein notitieboekje; een gewoonte die hij de komende twintig jaar bij al zijn buitenlandse reizen zou volhouden.¹²⁴ In hoeverre zijn latere uitspraak dat hij onderweg naar het noorden van Zweden ‘in een slaapzak langs de kant van de weg sliep’ waar is, valt te betwijfelen.¹²⁵ In zijn aantekenboekje van deze reis is in ieder geval geen enkele verwijzing naar dergelijke toestanden te vinden. Het verblijf in Lapland ging overigens wel gepaard met grote problemen. Uitvoerige passages zijn gewijd aan de niet aflatende overlast van de muggen, waardoor er nogal eens van slapen niet veel terecht kwam. Ook het weer liet vaak te wensen over, zodat filmen ook al geen eenvoudige zaak was. Veel tijd besteedde De Waard aan het leren kennen van de Lappen. Hij verbleef enige tijd onder de Lappen, sliep in een zelfde soort tent en at hetzelfde eten.

De vogelman De Waard was op deze reis nog goed te herkennen. Weliswaar was volk en land een belangrijk onderdeel van de reis, maar de vogels hadden nog altijd zijn bijzondere en – zo blijkt uit de aantekeningen – grote interesse. Zo werd Stora Kalkö aangedaan; het eiland in de Oostzee dat bekend staat om zijn vele zeekoeten, alken en aalscholvers. Ook in Lapland ging De Waard vaak op pad voor vogelwaarnemingen en voor het filmen van vogels. Zijn interesse voor de vogels blijkt verder ook uit zijn bezoek aan Bleiksøya, de ook toen al legendarische vogelberg voor de

kust bij Andøy in Noorwegen. Bleiksøya was (en is) beroemd vanwege zijn zeer omvangrijke kolonie papegaaiduikers. De Waard zou later ook een aantal malen krantenartikelen over deze vogelplek (en ook over andere) van deze reis schrijven.¹²⁶ Naar eigen zeggen had hij aan het eind van zijn reis naar Zweden op het laatste moment besloten een trip naar Bleiksøya in te lassen. De Waard reisde dus af naar Noorwegen, vond in de kustplaats Bleik een paar vissers bereid om hem over te zetten en kwam zo op het vogeleiland Bleiksøya terecht. De Waard maakt in zijn aantekenboekje melding van zilvermeeuwen, grote mantelmeeuwen, drieteenmeeuwen, zwarte zeekoeten, zeekoeten, alken, gekuifde aalscholvers en ‘500.000 papegaaiduikers’. Hij zou er later het volgende over schrijven:

‘Een paar dagen voor ik weer naar Nederland zou gaan, kwam ik in Abisko in contact met drie Engelse vogelwaarnemers, die juist uit Noorwegen kwamen, en die mij door een enthousiast verhaal over hun bezoek aan Bleiksøya [...] er toe brachten de thuisreis nog wat uit te stellen en naar Noorwegen te vertrekken om óók dat wonderbare vogeloord te gaan bezoeken.’

‘Dicht bij het eiland werd het anker uitgeworpen en met een roeiboort zijn we toen aan wal gegaan. Tjonge, wat een vogels waren daar! Van m’n leven had ik er nog nooit zoveel bij elkaar gezien. Na een inspectietocht rond de voet van de berg schatte ik hun aantal op een half miljoen.’¹²⁷

‘Tjonge’, jazerker De Waard was erg onder de indruk. ‘De thuisreis nog wat uit te stellen’ bleek een eufemisme voor een verblijf van tien dagen in Bleik en omgeving. Het resultaat van de gehele reis was een grote hoeveelheid (kleuren)dia’s en kleurenfilmmateriaal. De terugkeer van De Waard was ook nieuws, want in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* verscheen een klein berichtje onder de titel ‘Simon de Waard keert met goede vangst terug’.¹²⁸ En al in september van 1952 verzorgde De Waard voordrachten met zijn nieuwe film, ‘Zwerftochten door Zweden en Lapland’.

De Waard was in deze tijd al een veelgevraagd en gewaardeerd spreker. Dit laatste blijkt bijvoorbeeld uit zijn optreden bij de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek waar De Waard in september 1952 op drie achtereenvolgende avonden zijn film vertoonde met ‘een boeiende en geestige wijze van toelichting’.¹²⁹ En in november 1952 bij de Vogelwacht Schouwen in Zierikzee. De Waard werd hier één van ‘onze beste vogelkundigen’ genoemd, in een adem met toen bekende sprekers als Kees Hana en Rinke Tolman.¹³⁰ Ook kreeg hij classificaties als een ‘vlot causeur’ en een ‘humoristisch vogelcineast’.¹³¹ Fotomateriaal van de reis naar Zweden en Lapland Waard zou ook nog worden gebruikt voor een filmstrook van de NCRV-schoolradio onder de titel ‘Lappen zwerven rond de pool’ voor gebruik op de lagere school. In de toelichting bij de diaserie valt ook te lezen wat ‘meneer De Waard’ daar in het hoge noorden deed: ‘Vogels bestuderen! Vogels die in het najaar en in de winter ook in ons land te vinden zijn, maar dan op doorreis naar warmere streken’.¹³² De diaserie – 25 dia’s – geeft een aardig beeld van het harde leven van de Lappen, maar ook van de wonderbaarlijke schoonheid van het land.

De reis naar Zweden en Lapland

'SIMON DE WAARD zwierf deze zomer drie maanden door Zweden, Noorwegen en Lapland en verzamelde hier een schat van materiaal aan KLEURENfilms en foto's. Hij bezocht o.a. het eiland Stora Kalkö in de Oostzee, bekend om de duizenden vogels, zoals zeekoeten, alken, verschillende meeuwen en aalscholvers. In de Noordelijke IJszee bracht hij een bezoek aan de vogelrots ANDOY, waar een half miljoen papagaaiduikers verblijven. Opnamen van een lappenkamp en kudde RENDIEREN completeren het geheel. De boeiende en geestige wijze van toelichting waarborgt evenals verleden jaar een goede avond.'

Woensdag 25 Maart
te 8 uur in Gebouw Irene
Nieuwe Haven 155

Filmavond

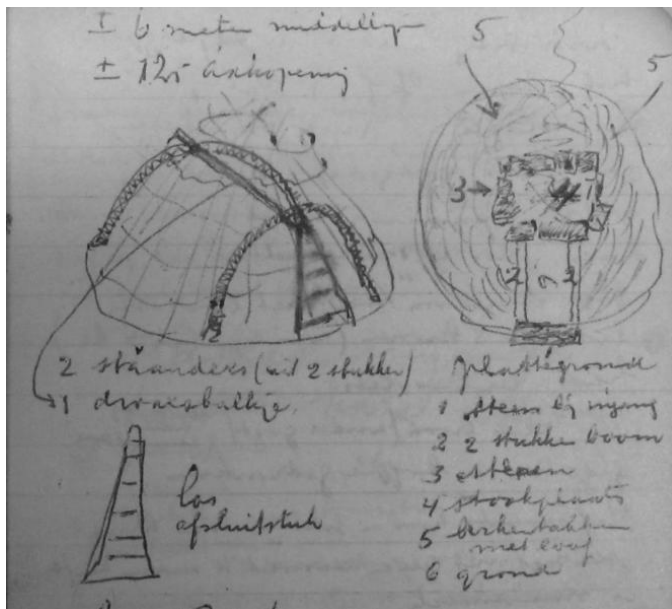
SIMON DE WAARD — cineast en vogelkundige — neemt ons mee op zijn reis door Zweden en Lapland,

Op een tocht door Zweden en Lapland bezoeken we o.a. het zo vermaarde Gotland — het eiland van zonn en bloemen — evenals Stora Karlsö, het vogeleiland in de Oostzee, waar Simon de Waard een week te midden van tienduizenden zeevogels bivakkeerde. We krijgen een beeld van de prachtige landschappen van midden-Zweden, van de stille meren, de uitgestrekte bossen en de hoge bergen, die zo karakteristiek zijn voor dit enorm uitgestrekte land. We nemen een kijkje in het schilderachtige aan het Siljanmeer gelegen Rättvik, waar het Midzomerfeest gevierd wordt, waarbij de bevolking in kleurige klederdracht gestoken is. Daarna reizen we naar het Noorden, passeren de 66½ gr. N.B. en komen dan in het land van de middernachtzon. In Lapland gekomen maken we

een tocht naar het Kebekaise-gebergte. Dit ligt ongeveer 90 km van Kiruna af, maar is toch in één dag te bereiken door een busrit, twee boottochten en twee wandelingen. Daarna reizen we naar Abisko, één van de noordelijkste stations van Zweden, om vandaar uit enkele tochten te maken door de met sneeuw bedekte bergen. We gaan op zoek naar rendieren, die in de zomer hoog in de bergen rondtrekken, en bezoeken een aantal Lappen-families in hun zomerkamp. Het meest karakteristieke van Lapland in de zomertijd is de moerassigheid en de daarmee verband houdende muggenplaag. Dag en nacht zijn deze kwelgeesten om je heen. Maar daarnaast is er zoveel moois en interessants te belev en, dat men de muggen graag op de koop toe neemt.

KAARTEN ad 50 ct. verkrijgbaar: Bureau De Schiedamse Gemeenschap, Plantsoen Gerrit Verhoonstraat
Bureau Gem. Plantsoendienst aan de Nassaulaan

≡ Uit de aankondiging van de lezing van Simon De Waard over zijn reis naar Lapland, Zweden en Noorwegen bij de Schiedamse Gemeenschap, september 1952.

≡ Schetsen van de tent van de Lappen in het aantekenboekje van De Waard over de reis naar Zweden en Lapland.

≡ Uit de diaserie 'Lappen zwerven rond de pool' uit 1954.

Naar de Balkan

Het jaar na de reis naar Zweden was in 1953 het toenmalige Joegoslavië het reisdoel. De reis ging deze keer per trein. Dat het zeker geen alledaagse reis was, blijkt uit een artikel over de reis in *Het Vrije Volk* van 9 juli 1953.¹³³ Het artikel kopte met ‘Simon de Waard met rijke buit terug uit het land van Tito’. In een bepaald opzicht was het een merkwaardige en misschien ook wel een enigszins mislukte reis. Merkwaardig, want De Waard maakte de reis samen met Jan Smeijer, de ex-man van zijn derde vrouw.¹³⁴ De Waard en reiscollega Smeijer hadden, naast de gewone reisbagage, ook nog foto- en filmapparatuur en een kampeertent bij zich. En zelfs een schuilhut werd nog mee- gesleept. De reis kan echter wel als enigszins mislukt worden beschouwd, want het lag aanvankelijk in de bedoeling om vooral vogelopnamen te maken. De Waard zou later over deze reis zeggen:

‘Dit jaar heb ik het voorrecht gehad zes weken te kunnen rondtrekken, met de bedoeling te zoeken naar vogelgebieden. Joegoslavië is echter geen vogelland zoals Nederland dit wel is. Bovendien is de vogelstudie er niet populair; de meeste mensen, die men spreekt, weten praktisch niets van vogels af. Vandaar dat het erg moeilijk was om vogelopnamen te verkrijgen.’

¹³⁵

De reis ging per trein naar Belgrado. Aangekomen in Belgrado bleek het moeilijk om onderdak te vinden, omdat alle hotels door een grote bijeenkomst vol waren. De reizigers vonden uiteindelijk onderdak op het Nederlandse consulaat. De vogelman De Waard liet zich ook op deze reis weer kennen, want de moerassen bij Obedska Bara, 50 kilometer ten westen van Belgrado, werden als eerste bezocht. Dit bijzondere natuurgebied van 23.000 ha leverde opnames op van ralreigers, zilverreigers en pelikanen op. De reis voerde vervolgens van Belgrado met de trein naar Skopje, de hoofdstad van (toen nog) de deelrepubliek Macedonië. Vandaar ging het verder met alles wat geschikt was om te rijden en met wie bereid was om de reizigers mee te nemen. De reis voerde verder naar het 120 kilometer zuidelijker gelegen Bitola, waar De Waard de nabijgelegen moerassen van Novaci, een bekend vogelgebied, bezocht. Steeds weer werden dus ook locaties vanwege de vogels bezocht. Het aantekenboekje over Joegoslavië bevat dan ook vele pagina’s met aantekeningen over waargenomen vogels. De reis ging verder naar het 50 kilometer westelijker gelegen Ohrid aan het Meer van Ohrid vlak bij de Albanese grens. Het laatste deel van de reis ging door de bergen van Macedonië en Montenegro, langs de Albanese grens en langs het meer van Skutari naar Kotor en ten slotte Dubrovnik aan de Dalmatische kust, een reis van 500 kilometer met de bus. Uiteindelijk zouden De Waard en Smeijer in Joegoslavië 1500 kilometer afleggen.

Het aantekenboekje van De Waard over de Joegoslavische reis bevat een lijstje met woorden als drinkwater, vet, boter, brood, vlees, wijn, bier, burgemeester en gemeentehuis. Ongetwijfeld handig in een land met andere gebruiken en voor ons onbegrijpelijke talen. Er staan in het boekje ook praktische zinnen (‘Hoeveel kost het?’), maar ook zinnen die duiden op de soms bijzondere omstandigheden tijdens

deze reis ('Wij hebben een ezel voor enige uren nodig'). Het boekje is verder doorspekt met opmerkingen over vogels dan weer afgewisseld met summiere reisbeschrijvingen.

Ook van deze reis zou de NCRV-schoolradio weer een filmstrook, onder de titel 'Joego Slavië, het land langs de Adria', uitbrengen. Vogels kwamen op deze filmstrook niet meer voor. Het was nu echter – veel meer dan de eerdere filmstrook over Lapland – een 'aardrijkskundige' film met vooral opnames van land en volk en voorzien van wetenswaardigheden over de economische aspecten van Joegoslavië. Ook zat in de filmstrook al een verwijzing naar een andere inkomstenbron van De Waard. In de toelichting van de filmstrook staat namelijk de opwekkende mededeling: 'Das neue Ferienland unter roten Sterne!'. Dit zou een verwijzing naar de promotionele kant van zijn werk kunnen zijn: de bevordering van het toerisme naar het betreffende land. Waarschijnlijk had De Waard veelvuldig contact met de ambassades van de landen die hij ging bezoeken of had bezocht.¹³⁶ Dit was enerzijds bedoeld om nuttige contacten op te doen en te onderhouden, maar anderzijds om financiële ondersteuning van zijn, toch vaak dure, landenreizen te krijgen. Dat zijn films en foto's toerisme bevorderende aspecten bevatten, staat buiten kijf.

Naar de tuin van Europa en verder

De eerste buitenlandse reizen van De Waard in 1952 en 1953 vormden het begin van een lange reeks die zou duren tot en met 1974. Elk jaar ging De Waard in mei en juni naar een Europees land om te fotograferen en te filmen, meestal zes tot acht weken. Totaal maakte hij 23 landenreizen, vrijwel alle in Europa. Tweemaal bezocht hij een land net buiten het Europese continent: in 1956 Marokko en in 1962 Turkije. Een aantal landen bezocht hij tweemaal: Zweden, Portugal, Spanje, Denemarken en Noorwegen.

In 1954 ging de reis opnieuw zuidwaarts, nu naar Portugal. De Waards nieuwe vriendin, Marie Louise de Marülaz, was deze keer ook van de partij. De reis ging per trein en andere vormen van openbaar vervoer. Het mocht deze keer allemaal wat meer kosten dan op de vorige reizen; misschien een uiting van de veranderde financiële en persoonlijke omstandigheden. De overnachtingen vonden nu veelal plaats in pousada's, luxueuze hotels, veelal in historische gebouwen. Het aantekenboekje van De Waard over deze reis bevat ook weer een lijstje van woorden die in het dagelijks gebruik van pas zouden kunnen komen: koffie, thee, melk, lepel, vork, water, wijn, bier enzovoorts. Nieuw waren deze keer de aantekeningen over prijzen van uiteenlopende zaken als '1 fl. bier', '1 glas wijn', '1 liter melk', '1 ei', maar ook van 'tram', 'taxi behoorlijk ritje', 'op markt 12 sinasapp.' En '1 fl port King George'. Kortom: De Waard had oog voor details. Feiten en feitjes die goed van pas zouden komen bij de latere presentaties van film en dia's.

≡ Uit de diaserie 'Joego Slavië, het land langs de Adria'. Ook Jan Smeijer ontbreekt niet; hier met een biggetje die daar blijkbaar gewoon op straat liepen.

≡ De reis naar Joegoslavië in 1953 ging met eenvoudige middelen. Onderweg werd soms in de vrije natuur gekampeerd en met andere reizigers contact gelegd. Op de voorgrond de reisgenoot van Simon de Waard en ex-echtgenoot van zijn derde vrouw, Jan Smeijer.

De reizen tot en met 1955 waren per trein of boot naar het land van bestemming gegaan. In het land zelf ging de reis verder met openbaar vervoer, maar ook met particulier transport via liften of lokale contacten. In 1956 ging de reis naar Marokko; De Waard had zich inmiddels een auto aangeschaft. De reis naar Marokko was de eerste reis waarbij De Waard zich per auto verplaatste, maar dan wel op een bijzondere manier. De auto ging namelijk voor de overtocht van Rotterdam naar Casablanca in Marokko mee op een boot van rederij Müller. Gratis, dat wel. ‘Op voorwaarde dat ik een filmavond zou geven’, lichtte De Waard later toe.¹³⁷

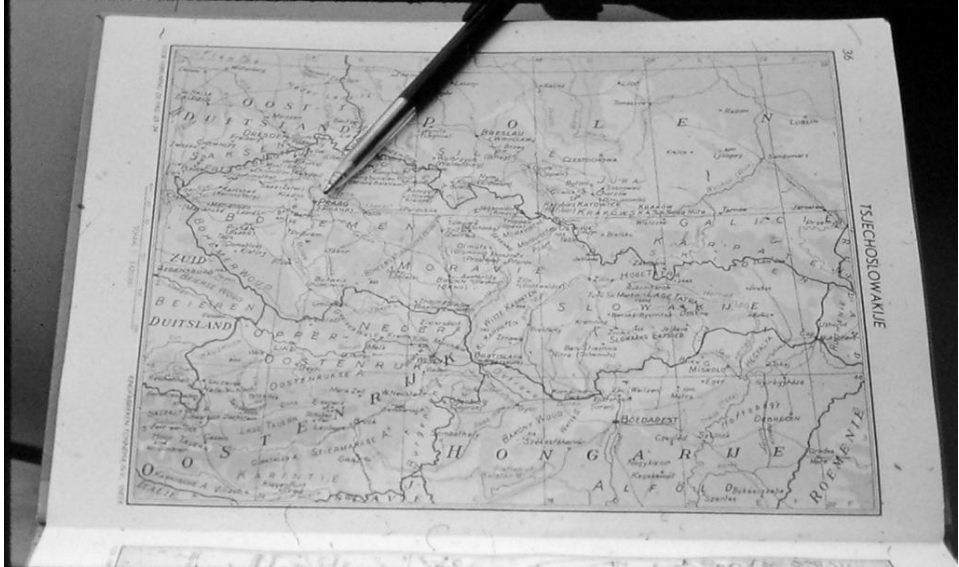
In 1953 was de reis voor het eerst naar een land achter het IJzeren Gordijn gegaan: het toenmalige Joegoslavië. In 1960 ging de reis voor de tweede keer naar een Oostblokland. Tsjechoslowakije was toen het reisdoel; een voor die tijd toch zeker geen gebruikelijke bestemming. Later in de jaren zestig zouden nog andere Oostbloklanden volgen: Hongarije (1964), Polen (1965) en Roemenië (1968). Het waren interessante keuzes en vanuit commercieel oogpunt zeker niet slecht gekozen. Bezoeken aan Oostbloklanden waren in deze tijd – toen de Koude Oorlog nog heerste – zeldzaam. Een kijkje achter het IJzeren Gordijn was dus interessant en avonden over dergelijke landen zouden zeker publiek kunnen trekken. Ook Turkije, waarheen de reis geheel per auto werd afgelegd, was natuurlijk een niet alledaags reisdoel.

Vanaf het midden van de jaren zestig werden de reizen, behoudens de reis naar Roemenië, wat minder avontuurlijker met landen als Zwitserland en Oostenrijk als bestemming. Bovendien valt op dat De Waard op herhaling ging waarbij voor een tweede maal reisdoelen in Scandinavië en het Iberisch schiereiland werden bezocht.

Aantekeningen, veel aantekeningen

De Waard hield van zijn landenreizen vrij uitgebreide dagboeken bij. Daaruit blijkt dat er veelvuldige ontmoetingen met andere reizigers waren, maar ook met bewoners van de landen die hij bezocht. Zijn notitieboekjes staan vol met namen en adressen die vaak door betrokkenen zelf lijken te zijn genoteerd. Deze sociale contacten gingen er volgens de beschrijving van De Waard altijd zeer gemoedelijk aan toe. Er werd daarbij vooral ook veel met elkaar gegeten en gedronken. Toch was niet alles positief. Zo kon het gebeuren dat mensen die de Waard in verre landen had ontmoet, opeens voor de deur in de Rochussenstraat in Rotterdam stonden. Een beroep op het vriendschappelijke verleden mocht dan echter niet baten. De Waard wees zijn bezoekers dan vriendelijk op het brede scala aan onderkomens die in de stad Rotterdam werden uitgebaat.¹³⁸

Landenreizen Simon de Waard	
Jaar	Reisdoel
1952	Zweden en Lapland
1953	Joegoslavië
1954	Portugal
1955	Ierland
1956	Marokko
1957	Spanje
1958	Denemarken en Noorwegen
1959	Griekenland
1960	Tsjechoslowakije
1961	Engeland, Wales en Schotland
1962	Turkije
1963	Finland
1964	Hongarije
1965	Polen
1966	Oostenrijk
1967	Italië
1968	Roemenië
1969	Zwitserland
1970	Denemarken
1971	Portugal
1972	Spanje
1973	Zweden
1974	Noorwegen

▬ Karakteristieke beelden uit de diaseries van Simon de Waard: een kaart aan de hand waarvan de route door het land werd uitgelegd en een blik op het lokale geld.

Een ander opvallend punt is de interesse van De Waard voor details. Zijn reisdagboeken staan vol met uitgebreide aantekeningen over zaken als kosten van levensmiddelen en gebruiksvoorwerpen in de landen die hij bezoekt. Vaak gaat dit vergezeld van informatie over verdiensten van de lokale bevolking. Het was natuurlijk ook noodzakelijke kennis, want het bood hem de gelegenheid om bij zijn lezingen interessante, lokale details te berde te brengen. Het was voor bezoekers van zijn dia- en filmavonden natuurlijk ook informatief om niet alleen mooie plaatjes te zien, maar ook iets te horen over lokale gebruiken, prijzen, lonen en maatschappelijke omstandigheden in die andere landen.

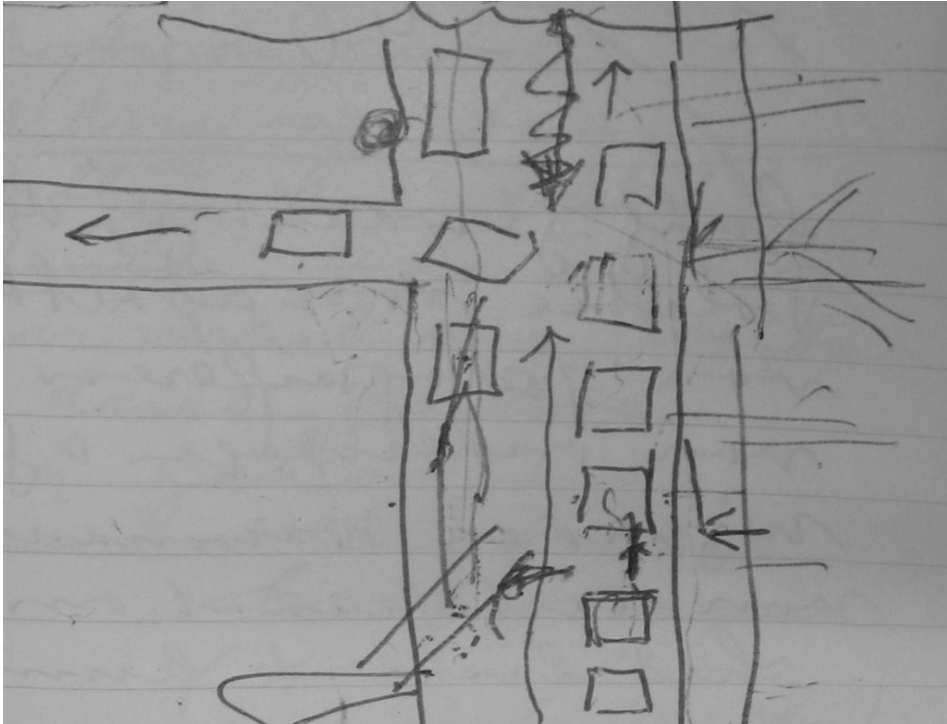
Moelijkheden deden zich tijdens de reizen zelden voor; in ieder geval schrijft De Waard niet over problemen van enige ernst. Dit is toch wel opmerkelijk, omdat veel landen die hij bezocht voor die tijd zeker niet tot de ‘normale’ reisdoelen mochten worden gerekend. De dagboeken maken dan ook op één uitzondering na nergens melding van moeilijkheden. De reis in Polen (1965) ging echter gepaard met een ernstig incident. Simon schreef hierover onder de kop ‘verschrikkelijke dag’ in zijn aantekeningen het volgende: ‘van achter aangereden door man op motor. Man viel en rolde naar links, werd gegrepen door passerende vrachtauto die stopte en opzij tegen telefoonpaal reed! Volgende auto reed tegen de voorganger aan. Derde chauffeur gewond; man van motor zwaar gewond’. Pas na veel papierwerk (en geduld) kon De Waard – die overigens geen enkele schuld droeg – het land verlaten.

Een gezellige avond

De invulling van de avonden die Simon de Waard verzorgde, volgde altijd eenzelfde stramien: voor de pauze de dia’s en na de pauze de film. De Waard liet voor de pauze meestal rond de 150 dia’s zien en vertelde daar uitvoerige verhalen bij. De diaserie begon veelal met een kaart van het bezochte land en een globale uitleg over de gevolgde route. Een ander vast onderdeel was een dia van het geld, veelal zorgvuldig uitgestald op een kleedje (ongetwijfeld op een terrasje). Na de pauze kwam de film. De film liet in het algemeen veel van hetzelfde zien als ook bij de vertoning van de dia’s al aan de orde was geweest.

Een didactisch aardige vondst; immers de kracht van onderwijs ligt in de herhaling. En De Waard wilde de mensen zeker iets meegeven, het moest wel bekliven. Het was overigens een aanpak die wel werd gewaardeerd. Het programma nam alles bij elkaar gewoonlijk ongeveer tweeënhalf uur in beslag.

Wat de bezoekers van de avonden zich ongetwijfeld niet zullen hebben gerealiseerd, is de moeizame voorbereiding die aan de vertoning voorafging. De films van De Waard hadden geen geluid; hij speelde echter bij de vertoning van de films op een bandrecorder een geluidsband met muziek af. Deze geluidsbanden stelde hij zelf samen. Dit vereiste een nauwkeurige timing, omdat de muziek bedoeld was als ondersteuning van het beeld.

≡ Schets van De Waard uit zijn aantekenboekje van de reis naar Polen. Het is klaarblijkelijk een poging om de gebeurtenissen tijdens het ernstige ongeluk vast te leggen.

≡ Een gezellig samenzijn onderweg, ongedateerd, locatie onbekend.

Er zijn een aantal voorbeelden van aantekeningen over geluid bij films bewaard gebleven, waaruit blijkt dat De Waard de muziek zeer nauwkeurig, tot op de seconde, ‘orkestreerde’. Hij gebruikte hiervoor goed in gehoor liggende, lees bekende, muziek.¹³⁹ Bij de vertoning van de film was de nodige accuratesse vereist, omdat beeld en geluid via twee verschillende apparaten, de filmprojector en de bandrecorder, synchroon moesten lopen. Het is een vorm van handwerk waarin we in het huidige, digitale tijdperk slechts met verwondering kennis van kunnen nemen.

De Waard was een gewaardeerd spreker, zo blijkt uit de veelal welwillende recensies van zijn presentaties door de jaren heen. Een terugkerend element was de gewoonlijk humoristische toon, gelardeerd met kwinkslagen. Bovendien valt uit de krantenverslagen op te maken dat hij op een boeiende wijze kon presenteren. Het zat er al vroeg in, want al voor de oorlog werd in een artikel over een presentatie van De Waard gesproken van een ‘vlotte voordracht’.¹⁴⁰ Ook het film- en fotomateriaal ontving in het algemeen grote waardering. En wie eenmaal bekend was met de voordrachten van de Waard, zou zeker terugkomen: ‘... wie de heer de Waard eenmaal heeft horen vertellen, is altijd van de partij in ‘t vervolg’.¹⁴¹

Een greep uit de krantenverslagen levert verder onder andere nog op:

‘... zijn deskundig en pittig commentaar, waarin vaak de humor tintelt’¹⁴²

‘... heeft de gave door zijn aantrekkelijke manier van vertellen en schitterende kleurenfilms de hoorders als ’t ware mee te nemen naar de verre streken die hij bezocht’¹⁴³

‘... prettige verteltrant ...’¹⁴⁴

‘... en dan met waarlijk geestige opmerkingen weet te kronen’¹⁴⁵

‘... vaak zelfs met een fijne geestigheid’¹⁴⁶

‘... een man is die boordevol kleine grapjes zit en ze op een zo droge manier weet te debiteren dat men ze alle van harte ervaart’¹⁴⁷

‘De lichtbeelden en kleurenfilms waren een genot om te zien’¹⁴⁸

De Waard karakteriseerde zichzelf ooit als een ‘kruising tussen Wim Kan en Bert Haanstra’.¹⁴⁹ Waarschijnlijk niet toevallig verwees hij hiermee naar de naar zijn mening twee belangrijkste aspecten van zijn werk: humor tijdens de presentatie en professionele (film)opnamen. Bij dezelfde gelegenheid gaf De Waard ook een kijkje in zijn opvattingen over presenteren. Humor is nodig, zo stelde hij, maar ook diplomatiek optreden, want ‘ik wil geen mensen op de tenen gaan staan’ en ‘ik wil het graag met iedereen eens zijn’. Ook vertelt hij dat hij bij de presentatie van zijn beeldmateriaal de nadruk legt op ‘mooie wegen, doorkijkjes, mooie bloemen, klederdrachten, aardige dorpen’, want dat is ‘toch wel wat de mensen willen zien’.

De Waard had zeker ook aandacht voor de minder aangename of fraaie kanten van een land, fotografeerde dat ook, maar legde er niet de nadruk op.

≡ Briefkaart die de Waard voor zijn correspondentie gebruikte in de jaren vijftig. De Waard had ook briefpapier met hetzelfde beeldmerk. De tekening van het winterkoninkje is van de hand van Anton van den Oord.

≡ Aankondigingen van een lezing van Simon de Waard over Roemenië in de Nieuwe Leidsche Courant van 23 november 1957.

Over Joegoslavië sprak de Waard van ‘de vaak nog armoedige bevolking’¹⁵⁰, ‘het primitieve achterland’¹⁵¹ en ‘de huizen zijn vaak niets anders dan bouwvallen zonder enig comfort’¹⁵² en over de bevolking van Griekenland zei hij dat ‘de algemene ontwikkeling zeer gering is’¹⁵³. Het zijn echter kanttekeningen bij in het algemeen positief getoonzette presentaties.

Zijn voordrachten leidden echter ook wel eens tot misverstanden. Zo gaf een lezing over Tsjechoslowakije in Leiden in 1961 aanleiding tot enig lokaal rumoer. Volgens een verslag in het *Leidsch Dagblad* onder de titel ‘Het leven in Tsjecho Slowakije is heus zo slecht nog niet’ zou De Waard het volgende hebben gezegd: ‘Weliswaar zijn de prijzen van bepaalde etenswaren en luxe artikelen nogal gepeperd, de mensen kunnen er echter een goed leven leiden’.¹⁵⁴ In een ingezonden brief, die blijkens de tekst aan het eind ervan van een gevluchte Tsjech afkomstig was, werd een en ander gecorrigeerd. De schrijver van de ingezonden brief haalde nuancerende opmerkingen van De Waard aan waaruit duidelijk werd dat De Waard wel zeker ook de minder positieve kanten van het land had belicht.

Bij de soldaten

‘Van december 1959 tot juni 1961 was ik in militaire dienst, de eerste zes maanden in de legerplaats Ossendrecht en daarna een jaar op de vliegbasis Volkel. In de winter van 1960 was ik op een avond bij een voorstelling van Simon de Waard. De Dienst Welzijnszorg draaide ook wel amusementsfilms, maar dit was wat serieuzer. De meeste soldaten zaten die avond in de kroeg aan het bier. Met niet meer dan twintig dertig man waren we in de zaal (soldaten natuurlijk, de officieren hielden zich verre van ons) om de causerie van Simon de Waard te volgen. Ik meen dat het over Tsjechoslowakije ging. Voor de pauze vertelde De Waard over land en volk met nadruk op de natuur. Hij deed dat aan de hand van dia's. Na de pauze volgde de film met muziek.

Simon de Waard had denkkelijk contact met Defensie en toerde het land door met z'n avondvullend programma. Ik was geïnteresseerd in verre landen. De voordracht was zeker de moeite waard. De situatie voor een vrijwel lege zaal moet voor de spreker niet prettig zijn geweest. Ook daarom sprak ik Simon de Waard na afloop aan en hielp wat met inpakken. Het was een al wat oudere man, wat somber, zuchtend, niet het zonnetje in huis. Ik liet merken dat hij niet voor niets was geweest. De situatie had een zekere tragiek. Alles was vast betaald, maar iets meer belangstelling had wel gekund! Echter voor een zaal onwillige dienstplichtigen zou het ook niet alles zijn geweest. De Dienst Welzijnszorg deed in geval haar best op deze afgelegen kazerne (zonder televisie) iets voor de soldaten te doen.’

Frans Beekman, Den Haag

Een volle agenda

In de jaren vijftig had De Waard een volle agenda. In mei en juni was hij in Europa op pad om te fotograferen en te filmen. Daarna moest het materiaal worden ontwikkeld en gemonteerd, het nieuwe programma samengesteld, de muziek uitgezocht, een muziekbond voor bij de film gemaakt, de documentatie voor de feiten en weetjes erbij gezocht en de aantekeningen in de dagboeken doorgelopen.

¹⁵⁵ In september kon dan het nieuwe seizoen van start gaan. De Waard plukte aanvankelijk de vruchten van zijn vroegere leven als vogelman. In het natuurhistorische circuit had hij een zekere naam opgebouwd. In datzelfde circuit vertoonde hij nu ook vaak zijn landenfilms. Niettemin bleef ook de interesse voor zijn ‘oude’ vogelfilms bestaan, zodat hij ook daarmee regelmatig nog avonden verzorgde. ¹⁵⁶ Tot in het begin van de jaren zestig werden zijn voordrachten in het algemeen zeer goed bezocht. De avonden waren regelmatig uitverkocht. ¹⁵⁷ Dit kwam ongetwijfeld mede omdat men wist wat men aan hem had. Hij was een – zoals we al zagen – een humoristisch spreker, of een ‘vlot causeur’ zoals men destijds wel zei.

De Waard verzorgde avonden voor uiteenlopende organisaties als culturele verenigingen, reisverenigingen, afdelingen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de Volksuniversiteiten, natuurhistorische verenigingen en vogelclubs maar ook voor personeelsverenigingen van allerhande bedrijven en voor de dienst Welzijnszorg van Defensie (zei ook tekstbox ‘Bij de soldaten’). ¹⁵⁸ Bij veel van deze organisaties was hij een trouwe gast, waarbij hij elk jaar een of meer avonden verzorgde.

Net voldoende

De Waard rekende in het begin van de jaren vijftig meestal vijftig gulden voor een avondprogramma; dit bedrag was inclusief de reiskosten. Het waren al in die begintijd overvolle dagen. Gewoonlijk verzorgde De Waard vanuit een uitvalbasis in een bepaald gebied een aantal dagen achtereenvolgend een avond in verschillende plaatsen in de omgeving. Vaak combineerde hij een avondvoorstellingen met voorstellingen overdag voor de schooljeugd. Hier rekende hij veertig gulden voor. Het was niet ongebruikelijk dat De Waard twee schoolvoorstellingen op een dag deed. ¹⁵⁹ In deze tijd had hij nog geen auto. Het was dan usance dat De Waard overnachtte bij een van de organisatoren.

De logistiek was geen gemakkelijke onderneming, want De Waard moest ook zijn eigen filmprojector voor 16 mm-films meenemen. De organisatoren werden geacht te zorgen voor een projectiescherm. Halverwege de jaren vijftig schafte De Waard een auto aan en werd het allemaal wat gemakkelijker. Pas medio jaren zestig verhoogde de Waard de prijs van het avondprogramma naar 125 en een aantal jaren later naar 140 gulden.

¹⁶⁰ De Waard begon in 1952 met zijn buitenlandse reizen. Hij schakelde toen al snel over op professionele apparatuur, namelijk een 16 millimeter Paillard Bolex H16. Deze is hier te zien op een foto uit 1968. ¹⁶⁰

Financieel was het geen vetpot. De Waard zou in een interview in 1966 zeggen: ‘... het bestaan dat hij zichzelf heeft opgebouwd is net voldoende voor hem en zijn gezin’.¹⁶¹ En in 1968 beweerde De Waard: ‘Ik kan ervan leven. Maar ’s zomers moeten we wel sober doen’.¹⁶² Dat is zeker voorstelbaar, want voor zijn reizen had hij forse bedragen nodig. Volgens zijn aantekeningen had De Waard in 1967 19.000 gulden aan inkomsten uit zijn lezingen. Met zijn tarief in die tijd zou dit ongeveer 150 lezingen per jaar betekenen. Mogelijk iets minder, omdat De Waard ook inkomsten had uit artikelen en gebruik van fotomateriaal. Zijn beroepskosten bedroegen in 1967 bijna 9.000 gulden, waarvan 1.200 voor filmmateriaal en 3.000 gulden voor de reis in de zomer.¹⁶³ Uiteindelijk resteerde voor 1967 een belastbaar inkomen van 9.000 gulden. Voor die tijd was dat ongeveer een gemiddeld inkomen.¹⁶⁴ Daarvan moest dan nog wel de inkomstenbelasting en de AOW-premie worden betaald.¹⁶⁵

4 Een veranderende wereld

De televisie dringt geleidelijk aan steeds meer huiskamers binnen. De televisie brengt de wereld thuis, tot op de bank. Wie gaat er dan nog in een halfdonker zaaltje naar dia's en een film kijken? En wie wil in de jaren zeventig nog verhalen horen over Spanje waar je binnen een paar uur met het vliegtuig kunt zijn? De zaken met de lezingen gaan sterk achteruit. De beroepstoerist met zijn films is een uitstervend soort geworden.

Concurrentie

De eerste, reguliere televisie-uitzending in Nederland was op 2 oktober 1951. Staatssecretaris Cals hield de officiële openingstoespraak, die begon met de volgende woorden: 'Met enige schroom kom ik uw huiskamer binnen'. Hij sprak ook van 'een onafzienbare rij redenaars, kunstenaars en andere figuren die [...] u voor ogen zullen worden gebracht'. Er waren op dat moment niet meer dan 400 televisietoestellen verkocht. Er werd drie uur per week uitgezonden. Het was in de begintijd veel gepraat, zoals Cals al had aangekondigd. Het leek in die eerste jaren vaak nog op radio maar dan met een plaatje erbij.¹⁶⁶ Maar er waren incidenteel ook al uitzendingen vanuit locaties in het land: zwembkampioenschappen, een voetbalwedstrijd en zelfs Koninginnedag. In 1953 waren er al totaal 140 dagen met programma's op de televisie. Wel lagen de uitzendingen in de zomer vier weken wegens vakantie stil. In 1955 begon de opmars: er kwamen meer en aantrekkelijker programma's, ook voor kinderen. Op 1 januari 1956 was het aantal televisietoestellen gestegen naar 26.000; het Journaal deed zijn intrede. Aan het eind van 1960 stonden er al 800.000 toestellen in Nederland. Er waren in dat jaar op alle dagen van de week uitzendingen; totaal 22 uur televisie per week. Het programma-aanbod was ook steeds uitgebreider en gevarieerder geworden: toneelstukken, veel amusement, quizprogramma's, actualiteiten, cultuur, natuurdocumentaires en het begin van de legendarische serie *De Bezetting*. Speelfilms daarentegen waren zelden op de televisie te zien en dat zou ook veel jaren nog zo blijven. De Nederlandse bioscoopwereld had daar de hand in. Er bestond grote angst dat vertoning van films op de televisie grote schade aan het bioscoopbezoek zou aanrichten.

De televisie maakte daarna een onstuitbare opmars door. In 1965 had al bijna 80% van de Nederlandse huishoudens een zwart-witte televisie in huis. In datzelfde jaar was er een tweede publieke zender bijgekomen. In 1967 volgde de introductie van kleurentelevisie in Nederland. Televisie was al lang niet meer weg te denken uit de Nederlandse samenleving. Rond 1975 was de triomf compleet en bezat bijna elk huishouden in Nederland een televisie. En in 1977 werd het gemak nog verder

opgevoerd met de introductie van de videorecorder. De blik op de wereld werd steeds minder verzorgd door films en dia's met bijbehorende lezingen, zoals De Waard die aanbood. De televisie was het venster op de wereld geworden. Niemand hoefde nog de deur uit; alles kon genoeglijk thuis vanaf de bank bekeken worden.

Simon de Waard had duidelijk last van de opmars van de televisie. Dat begon al in het de eerste helft van de jaren zestig.¹⁶⁷ In een interview in 1966 valt te lezen: 'Sinds de televisie is doorgebroken, heeft Simon de Waard het niet altijd even gemakkelijk gehad.'¹⁶⁸ Uit de toonzetting van de berichtgeving valt af te leiden dat het moeilijke tijden waren. Het is daarna niet veel beter geworden. In 1968 verklaarde De Waard in een interview: '... maar de laatste jaren heb ik weer enorme schade door de televisie. Ik heb personeelsverenigingen daar zit de zaal hartstikke vol, maar andere zie je afzakken; 50, 40, 30 en dan gaan die mensen zeggen; waar doen we het eigenlijk voor?'¹⁶⁹ En de opmars van de televisie was in 1968, zoals we hiervoor al zagen, nog lang niet tot een eind gekomen.

Ook in krantenverslagen van bijeenkomsten van De Waard vanaf het eind van de jaren zestig blijkt met enige regelmaat dat het met de bezoekersaantallen soms tegenvalt. Bijvoorbeeld in een artikel uit 1970: 'In zijn na-woord moest de voorzitter betreuren, dat niet meerderen aanwezig waren'¹⁷⁰ of uit 1972: 'Hij moest tot zijn spijt slechts een geringe opkomst constateren'¹⁷¹. Soms kon het echter opeens ook weer meevallen, want over een avond over Ierland in 1971 schreef de lokale krant: 'Dat er niettemin belangstelling bestond voor deze Ierse lezing, bleek wel uit het feit dat ondanks "De Kleine Waarheid" op T.V., velen gekomen waren om deze avond bij te wonen.'¹⁷²

Het laatste was echter een uitzondering; het beeld was overwegend negatief. Dit stemt ook overeen met de herinneringen van Peter Bulthuis, Simon de Waards buurman, die in de jaren zeventig regelmatig als assistent van De Waard optrad. Bulthuis: 'Het is zelfs een keer gebeurd dat er helemaal niemand kwam opdagen. De Waard kreeg zijn geld van de organisatie, er werd nog een borrel gedronken en we gingen weer naar huis'.¹⁷³ Het waren uitingen van veranderde tijden. Mensen hadden er steeds minder behoefte aan om in een halfdonker zaaltje een hele avond naar lantaarnplaatjes en films te kijken. Uit de berichtgeving kunnen we bovendien opmaken dat De Waard in de jaren zeventig zijn avonden nog op dezelfde manier vulde als in de begintijd, in de jaren vijftig. Hij was in zijn presentatie duidelijk niet met zijn tijd meegegaan.

De mens De Waard

De mensen die De Waard en zijn derde vrouw Marie Louise nog persoonlijk hebben gekend, spreken allen in een zelfde soort bewoordingen over deze twee mensen. De Waard was een goed geklede man, voorkomend; hij had goede manieren, maar niet op een overdreven of hinderlijke wijze. Hij had zeker voor een Engelsman kunnen

doorgaan.¹⁷⁴ Over werk werd bij voorkeur niet gepraat; praten over werk was ‘not done’. Zijn persoonlijkheid werd als gereserveerd, terughoudend beschreven.

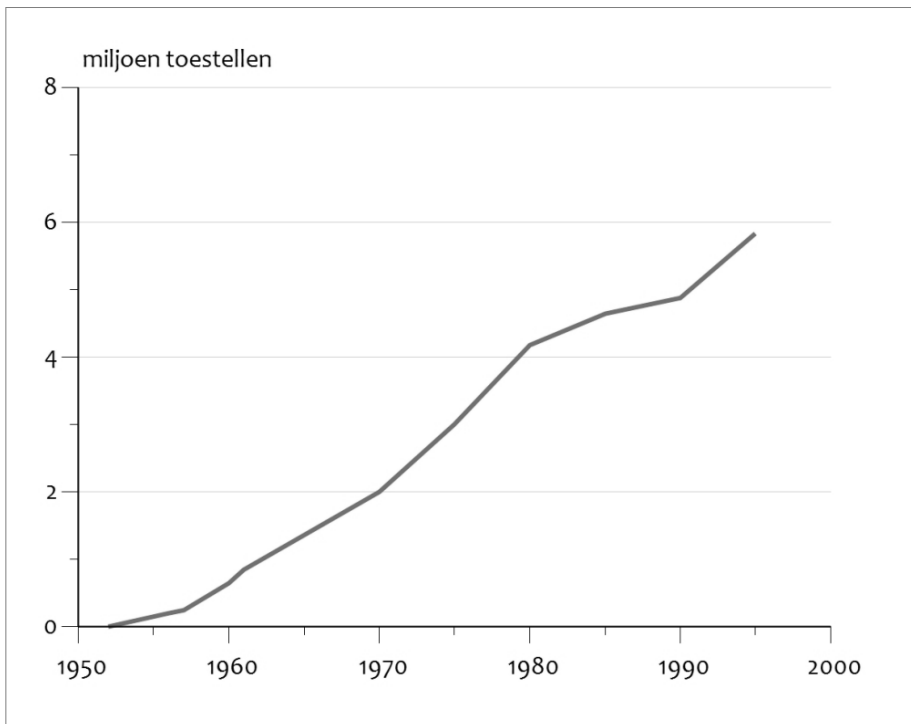
Er zijn echter anderen die De Waard kenmerken als een sombere man. Zelf spreekt hij in een interview over de noodzaak om ‘lollig’ te zijn, maar dit kan heel wel een beroepsmatige vereiste zijn geweest. Zeker aan het eind van de jaren zestig en in de jaren zeventig moet het voor De Waard, met de sterk teruglopende bezoekersaantallen en daarmee dito financiën, geen vreugdevol bestaan zijn geweest. Zijn vrouw Marie Louise wordt omschreven als een mooie vrouw. Een zelfde soort voorkomendheid (en gedistingeerde kleding) als bij De Waard gaf haar bovendien een chique uitstraling.¹⁷⁵ De vraag is of dit beeld terecht is of mogelijk gekleurd door de geschiedenis.

De Waard heeft zich een aantal malen uitgesproken over hoe hij over natuur in Nederland dacht. De kop van een artikel in de *Tijd/Maasbode* in 1966 vat de opinie van De Waard mooi samen: ‘Wij zijn de natuur kwijt’ En: ‘Je moet naar Finland of Noorwegen en Zweden toe om grote stukken natuur te zien’ en ‘Als hij kon kiezen [...] zou hij in Schotland of Noorwegen willen wonen’.¹⁷⁶ Het is daarom merkwaardig dat De Waard zich nooit publiekelijk heeft uitgelaten over de ondergang van het natuurmonument De Beer in het begin van jaren zestig. In dit gebied immers legde hij in de jaren dertig de basis gelegd voor zijn natuurgerichte activiteiten en daarmee eigenlijk ook voor zijn latere, professionele activiteiten.

Het einde van een leven

De films van De Waard hebben – zeker geplaatst in hun tijd – kwaliteit. Ze zijn filmtechnisch het aankijken waard. De bewering dat De Waard een op een filmde, dat wil zeggen de film zoals hij die schoot, was ook de film die hij vertoonde, is echter onjuist. Er was geen enkele filmer die dat deed. Bovendien zijn er een aantal versies van de film over De Beer bewaard gebleven waaruit blijkt dat De Waard wel degelijk knipte en monteerde. Iets anders is dat De Waard zuinig met zijn materiaal omging. Zo zei hij over zijn Oostenrijkse film dat hij van de 600 meter opgenomen film er 550 meter gebruikte. De toelichting erbij luidde: ‘Beroepsmensen kunnen heel wat meer wegsnijden, maar daar heb ik geen geld voor’.¹⁷⁷

De Waard heeft in zijn leven duizenden dia’s en foto’s gemaakt. Al dit materiaal, inclusief de apparatuur waarmee het allemaal was gemaakt, heeft ergens halverwege de jaren tachtig het huis van De Waard aan de Rochussenstraat verlaten. De meningen over de precieze toedracht van de gebeurtenissen lopen uiteen. De een houdt het erop dat alles aan de straat is gezet; door De Waard zelf of, na zijn dood, door zijn vrouw. De ander beweert dat het in overleg met Simon de Waard zelf is overgedragen. Feit is wel dat hoe dan ook een deel van zijn apparatuur bij de buurmannen De Wolde en Bulthuis terecht is gekomen. Het film- en fotomateriaal is deels overgegaan naar De Wolde.¹⁷⁸

≡ De ontwikkeling van het aantal televisietoestellen in Nederland liet tot in het begin van de jaren negentig een onstuimige groei zien.

≡ Simon de Waard kon ook privé 'lollig' zijn. Ongedateerde foto op een onbekende locatie.

Er is geen zekerheid over de precieze omvang van het oeuvre van De Waard. Het is heel wel mogelijk dat er foto- en filmmateriaal verloren kan zijn gegaan. Wat hij heeft gefotografeerd en gefilmd, moet deels worden afgeleid uit hetgeen wel bewaard is gebleven en deels uit verwijzingen in secundaire schriftelijke bronnen.

Zijn oeuvre beslaat ruim tien films over de Nederlandse natuur, ruim twintig films en 3.500 dia's over Europese landen, gevoegd bij nog eens honderden foto's.¹⁷⁹ Verder heeft De Waard een mooi oeuvre van artikelen in natuurtijdschriften achtergelaten dat niet zo zeer opvalt door de kwantiteit maar vooral door de fijnzinnige beschrijvingen. En dan zijn er tot slot nog eens de tegen de honderd artikelen in kranten waarmee De Waard zijn liefde voor vogels en natuur op een groot publiek probeerde over te brengen. En door de aard van de natuurhistorische onderwerpen geven de films over de Nederlandse onderwerpen inmiddels een beeld van Nederland dat er al lang niet meer is. Het is echter te betwijfelen of dit een reden voor De Waard is geweest voor zijn onderwerpkeuze. We zouden over dit aspect eerder kunnen zeggen dat de geschiedenis hem daarbij te hulp is geschoten.

Simon de Waard heeft een lange carrière gehad. Hij kende in de jaren dertig door omstandigheden een wat ongelukkige beginperiode. Aanvankelijk succesvol als schrijver over en fotograaf van natuur en vogels, verbreedde hij zijn werkveld door ook te gaan filmen en lezingen te geven. Juist toen hij dit begin van een semiprofessionele natuurcarrière had gemaakt, raakte Nederland in de Tweede Wereldoorlog verwickeld. Daarbij verloor hij in mei 1940 have, goed, apparatuur, foto's en films. Direct na de oorlog pakte hij echter de draad weer op en al in 1947 lukte het hem weer om een aantal films over de Nederlandse natuur (en vogels) te maken. Het bescheiden succes dat hij hiermee boekte, zette hem aan om krachtig op de ingeslagen weg door te gaan. Het leverde tot in het begin van de jaren vijftig een tiental films over Nederlandse natuur met een nadruk op de vogelwereld. Hij bleek echter al snel een van de velen in Nederland te zijn die (semi)professioneel geld probeerde te verdienen met lezingen over de Nederlandse natuur.

De Waard besloot daarop zijn werkterrein te verleggen naar het buitenland; zijn aandacht ging nu niet zo zeer uit naar de vogels maar naar mens en cultuur. Hij bestreek daarnaast een breed publiek met zijn regelmatige bijdragen in een aantal dagbladen, waarbij de vogels altijd een dankbaar onderwerp vormden. De interesse voor de films over Europese landen was aanvankelijk groot en De Waard kon in de jaren vijftig en in het begin van de jaren zestig jaar op jaar op een volle agenda rekenen.

In de loop van de jaren zestig deed de concurrentie van de opkomende televisie zich in steeds sterkere mate voelen. De bezoekersaantallen van de avonden van De Waard begonnen terug te lopen. Het was een teken aan de wand, want het werd daarna alleen nog maar slechter. De Waard ging tot in het midden van de jaren zeventig door met zijn landenreizen en nog tot en met 1974 maakte hij elk jaar een nieuwe film. Lezingen gaf hij nog tot in de tweede helft van de jaren zeventig. Het was echter tegen beter weten in; De Waard beoefende een uitstervend vak. De man

die diverse malen in zijn leven weinig voor de hand liggende keuzes had gemaakt, werd ingehaald door de tijd. Niemand zat nog te wachten op een soort rondreizend cultuurspullenbaas.

Niettemin heeft De Waard een waardevolle erfenis nagelaten. Ironisch genoeg niet door zijn landenfilms waaraan hij meer dan twintig jaar van zijn leven heeft besteed en waarmee hij lange tijd zijn geld verdiende. Nee, juist door hetgeen hij in het begin van de jaren vijftig achter zich liet: zijn Nederlandse natuur- en vogelfilms van eind jaren veertig en begin jaren vijftig. Het boek *Een eeuw vogels beschermen* beschrijft De Waard als ‘misschien wel de beste cineast onder de Nederlandse vogelfilmsers’.¹⁸⁰ Maar misschien is nog wel het meest verbijsterend om in de films van De Waard van rond 1950 te zien welke ingrijpende veranderingen in het Nederlandse landschap en de Nederlandse natuur in zestig jaar tijd hebben plaatsgevonden.

De Waards artikelenreeksen over De Beer van zowel voor als na de oorlog vormen na het boek *Het Vogeleiland* het meest uitgebreide en waardevolle ooggetuigenverslag van dit uitzonderlijke natuurmonument. De Waard heeft echter al deze waardering zelf niet mogen meemaken. Gedesillusioneerd als hij was aan het eind van zijn leven, hechtte hij nog maar weinig betekenis aan wat hij had geproduceerd. Gelukkig is uiteindelijk toch het nodige bewaard gebleven. En zo kan Simon de Waard als chroniqueur van de natuur en de vogelrijkdom in Nederland rondom 1950 en in het bijzonder van De Beer voortbestaan. Voorwaar, een mooi symbool.

☞ *Simon de Waard en zijn derde vrouw Marie Louise de Marülaz. Ongedateerde foto ergens in Europa.*

☞ *De eerste afbeelding van de diaserie van Simon de Waard over het natuurmonument De Beer, 1948. De naam van De Waard zou voor altijd aan dit uitzonderlijke natuurmonument verbonden blijven.*

DE BEEK

door SIMON DE WAA

den schrijver en
Anton van den Oord.

sierlijken draai verlaat de motor-
van den veerman het haventje van
tevent dan, dansend op de golven, naar
gaten duinlandschap aan de overzijde.
hooren we het drukke, schelle geroep
eksters en het meer melodieuze geluid
pen, die daar op de breede slikstrook
Waterweg hun kostje opscharrelen.
erman ons even later op de aanlegplaats
et en we den langen steiger afwandelen,
het slik naast de gewone meeuwenbevol-
hier bijna nooit ontbrekende scholeksters
n, nog een troepje slanke, grijsgekleurde

Grutto

Om de vogels tot opvliegen te dwin-
we een eindje het slik op; even zwa-
armen, daar gaan ze al. Heel duidelijk
den kijker, dat deze grutto's bijna g-
gekleurde vleugels hebben en een wit
het einde bezet met fijne, donkere
Onze determinatie was dus toch juist
grutto's. De „gewone” grutto heeft
breede, witte streep op z'n vleugels,
staart eindigt in één breeden, zwa-

Rosse grutto

teltloopers met langen, iets opgewipten snavel. Het
zijn rosse grutto's; we hebben ze in de laatste maan-
den al meer gezien, o.a. in het begin van Augustus
op Texel, waar ze in troepen van honderden toefden
in de slikkengebied achter de Eendracht.
grootendeels prachtig
lijk als

Opmerkelijk gemaakt door den h-
roep, ontdekken we nog een oever-
een bocht laag over het water sche-
met een fijn trillertje weer op het s-
coquet wipt zijn staartje nog wat
We slaan nu het bekende zand-
het thans onbewoonde bewake-
even een blik achterom; het boot-
weg, we zijn afgesneden van d-
Een heerlijken dag hebben we v-

Literatuur

- Akkermans, L. (2003) *Televisie. Beginjaren van een nieuw beroep*. Boom, Amsterdam, 224 pp.
- Beekman, F. (2007) *De Kop van Schouwen onder het zand. Duizend jaar duinvorming en duingebbruik op een Zeeuws eiland*. Matrijs, Utrecht, 304 pp.
- Beusekom, G. van, Kooijmans, F.P.J., Rutten, M. en Tinbergen, N. (1930) *Het Vogeleiland*. Schoonderbeek, Laren. 255 pp.
- Buijsman, E. (2007) 'Een eerste klas landschap', *De teloorgang van natuurmonument de Beer*. Matrijs, Utrecht, 240 pp.
- Buijsman, E. (2010) *Bronnen van informatie over het natuurmonument De Beer*, 62 pp.
Zie www.natuurmonumentdebeer.nl/documentatie/documentatie_1.html.
- Saris, F. (2007) *Een eeuw vogels beschermen*. KNNV uitgeverij, Zeist, 344 pp.
- Sijes, B. (1951) *De razzia van Rotterdam, 10-11 november 1944*. Monografie nummer 4, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam. 285 pp.
- Strijbos, J.P. (1948) *Al zwerfende vergaar ik*. Veen, Amsterdam. 195 pp.
- Strijbos, J.P. (1976) *Vogelvrij. Mensen en tijden die ik gekend heb*. Schuyt & Co, Haarlem, 154 pp.
- Van der Veer, B. (2007) *Is er nog iets leuks vanavond?* UMCO, Baarn, 229 pp.
- Voous, K.H. (1995) *In de ban van vogels*. Scheffers, Utrecht, 605 pp.

Overzicht werk van De Waard

Artikelen in natuurtijdschriften

- Met de tent naar Texel. *De Wandelaar* 7, 182-186, 1935.
- De reigerkolonie van de Rotterdamse Diergaarde. *De Wandelaar* 8, 121-123, 1936.
- Schuilhutherinneringen (I). *De Wandelaar* 8, 227-230, 1936.
- Schuilhutherinneringen (II). *De Wandelaar* 8, 267-272, 1936.
- Een novemberdag op De Beer. *De Wandelaar* 8, 365-373, 1936.
- Een winterse strandwandeling. *De Wandelaar* 9, 41-48, 1937.
- Paschen op de Veluwe. *De Wandelaar* 9, 74-80, 1937.
- Vogels in de polder. *In Weer en Wind* 1, 161-168, 1937.
- Een Pinksterexcursie naar Schouwen. *De Wandelaar* 9, 162-170, 1937.
- Een ontmoeting met de zwarte specht. *In Weer en Wind* 3, 1-5, 1939.
- De reigers van Rotterdam. *In Weer en Wind* 3, 88-91, 1939.
- Een dagje bij de vogels op “De Beer” (I). *In Weer en Wind* 3, 172-178, 1939.
- Een dagje bij de vogels op “De Beer” (II). *In Weer en Wind* 3, 194-197, 1939.
- De kleine plevier broedvogel op “De Beer”. *In Weer en Wind* 3, 252, 1939.
- Bij de kemphanen (I). *In Weer en Wind* 4, 2-6, 1940.
- Bij de kemphanen (II: slot). *In Weer en Wind* 4, 40-44, 1940.
- Naar de Bakkerswaal. *In Weer en Wind* 7, 109-112, 1943.
- Naar de Bakkerswaal (II; slot). *In Weer en Wind* 7, 122-127, 1943.
- Herfsttocht naar Staelduin (I). *In Weer en Wind* 8, 137-140, 1944/45.
- Herfsttocht naar Staelduin (II: slot). *In Weer en Wind* 8, 147-151, 1944/45.
- Natuurstudiekamp Terschelling. *In Weer en Wind* 9, 155-159, 1946/47.
- Natuurstudiekamp Terschelling (vervolg). *In Weer en Wind* 9, 165-172, 1946/47.
- Vogels van de Vondelingenplaat (I). *In Weer en Wind* 10, 193-199, 1947/48.
- Vogels van de Vondelingenplaat (II). *In Weer en Wind* 10, 214-220, 1947/48.
- Op het Vogeleiland (I). *In Weer en Wind* 11, 232-240, 1949.
- Op het Vogeleiland (II). *In Weer en Wind* 12, 9-13, 1949.
- Op het Vogeleiland (III). *In Weer en Wind* 12, 32-36, 1949.
- Op het Vogeleiland (IV). *In Weer en Wind*, 12, 46-52, 1949.
- Op het Vogeleiland (V). *In Weer en Wind* 12, 75-78, 1949.
- Nogmaals de Lachstern. *In Weer en Wind* 12, 187-193, 1950.
- Drie broedparen van de Lachstern, *Gelochelidon nilotica* (Gm.), op “De Beer”, Rozenburg, in 1949. *Ardea* 37, 161-167, 1950.
- Zangvogeltellingen op “De Beer” in 1951. *De Wandelaar in Weer en Wind* 19, 26-31, 1951.
- On the Gull-billed Terns at “De Beer” near Hook-of-Holland in 1949. *British Birds* 45, 339-341, 1952.

Artikelen in kranten en tijdschriften

- Op het eiland Rozenburg. Het natuurmonument “De Beer”. *De Spiegel*, [onbekende datum] 1936.
- [onbekende titel], *Panorama*, no 21, 1937.
- Paaschtocht over de Veluwe. *Duizend en een, bijvoegsel bij het Rotterdamsch Nieuwsblad*, 16 april 1938.¹
- Bij de vogels op “De Beer”, *Panorama*, 25 mei 1939.
- Vogellevens op “De Beer”, *Panorama*, 30 juni 1949.
- De koekoek - stem zonder lichaam. *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 10 juni 1950.
- Op bezoek bij de purperreigers in Noordwest-Overijssel, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 29 juli 1950.
- Op bezoek bij de Lachstern, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 12 augustus 1950.
- Op zoek naar vogelgebieden in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 23 september 1950.
- Herfst aan de zee kant. *De Kampioen*, oktober 1950.
- Herinnering aan een oudejaarsdag met sneeuw. *De Kampioen*, december 1950.
- Het winterkoninkje – opvallende zanger en merkwaardig bouwspecialist, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 10 februari 1951.
- Natuurmonument De Beer – Unieke vogelbroedplaats aan de Noordzeekust, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 9 juni 1951.
- De Ackerdijkse Plassen, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 11 augustus 1951.
- Waadvogels die voor de mens geen schuwheid kennen, *Algemeen Dagblad*, 6 oktober 1951.
- Een vogeltrekdag aan de zee kant, *Toeristenkampioen* no 20, 15 oktober 1951.
- Winterdag op “De Beer”, *Algemeen Dagblad*, 22 december 1951.
- Vogels aan de zee kant, *Algemeen Dagblad*, 5 januari 1952.
- Het rush-verschijnsel, *Algemeen Dagblad*, 9 februari 1952.
- De lente is in vogelland, *Algemeen Dagblad*, 22 maart 1952.
- Bij de dwergsterntjes, *Algemeen Dagblad*, 31 mei 1952.
- Naar Zweden en Lapland voor de vogeljacht met de camera, *Algemeen Dagblad*, 7 juni 1952.
- Heeft de vogelzang bepaalde functies?, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 21 juli 1952.
- Op zoek naar vogelnesten in de berkenbossen, *Algemeen Dagblad*, 9 augustus 1952.
- Bleiksøya: vogeleiland in Noorwegen, *Algemeen Dagblad*, 13 september 1952.
- Interessant vogelgebied, *Algemeen Dagblad*, 7 oktober 1952.
- Voorjaarsverschijnselen in het polderland, *Algemeen Dagblad*, 20 maart 1953.
- Als de natuur ontwaakt. De koekoek: ei in andermans nest, *Algemeen Dagblad*, 9 mei 1953.
- Schouwens vogelstand, *Algemeen Dagblad*, 25 juli 1953.
- Vogels in de wintertijd, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 12 december 1953.
- Voorjaar in vogelland, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 13 maart 1954.

¹ Dit artikel is vrijwel volledig een kopie van het artikel ‘Paschen op de Veluwe’ in *De Wandelaar*

- Voorjaarsdag aan de zee kant. *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 10 april 1954.
- Vogellevens in Zuidslavië, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 18 september 1954.
- Vogellevens in Zweden, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 14 mei 1955.
- Een Noorse vogelrots, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 4 juni 1955.
- Vogels aan de Noorse kust, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 2 mei 1959.
- Skokholm – vogeleiland voor de kust van Wales, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 16 december 1961.
- Avontuur met de bontbekplevier, *Algemeen Dagblad*, [onbekende datum]
- De kieviet, *Algemeen Dagblad*, [onbekende datum]
- Herfsttooi van buiten, *Algemeen Dagblad*, [onbekende datum]
- Het woudaapje, schuwe viseter, *Algemeen Dagblad*, [onbekende datum]
- In Schouwens duinen, *Algemeen Dagblad*, [onbekende datum]
- Stora Karlsö: vogeleiland in de Oostzee, *Algemeen Dagblad*, [onbekende datum]
- Zomereinde en herfstbegin aan de zee kant. *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, september 1952. [onbekende datum]
- Een vogeleiland in de Oostzee, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, [onbekende datum]
- Voorjaarsexcursie in Brabant, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, [onbekende datum]
- Waarnemers zijn nu paraat, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, [onbekende datum]
- Herfsttooi in de bossen. [onbekende krant en datum]

Natuurfilms over Nederlandse onderwerpen ²

- Vogels en landschappen van “De Beer”, 1939
- Eenden en meeuwen in wintertijd, 1947 ³
- Vogels van de Vondelingenplaat, 1947
- De idyllische vuilnisbelt, 1948
Deze zwart-witfilm schenkt aandacht aan de vogels die de vuilnisbelt van Overschie bezoeken.
- Op en om de Ackerdijkse plassen, 1948
- In het land van der watermolens, 1948
- Vogeleiland “De Beer”, 1948
- De Velduil, 1949 (?) ⁴

² Volgens een opgave van Ruud Vlek in een e-mail aan het Museum Volkenkunde in Leiden gedateerd 25 september 2007 is het merendeel van deze films bewaard gebleven. Het gaat om films op totaal 20 filmrollen; deze berusten bij de Stichting Beeld en Geluid in Hilversum. Gedeelten van enkele van de hier genoemde films zijn opgenomen op de DVD ‘Historische filmbeelden van Nederlandse vogelparadijzen’ bij het boek *Een eeuw vogels beschermen* van de hand van Frank Saris. Het gaat om ‘De idyllische vuilnisbelt’, ‘Op en om de Ackerdijkse plassen’ en ‘Vogeleiland “De Beer”’.

³ Over het Verversingskanaal in Den Haag.

⁴ Genoemd in ‘Verslag van de Wetenschappelijke Vergadering op 17 December 1949 in het Zoölogisch Laboratorium te Amsterdam’, *Ardea* 37, 199-201, 1950. Het gaat om een film waarmee Dick van Sijn is begonnen, maar die door De Waard is afgemaakt.

De zwart-wit film laat het een en ander zien over het leven van de velduil. Naast het broeden en het grootbrengen van de jongen is er ook aandacht voor het jagen van de uil. Ook is te zien op welke manier de uil zijn prooidieren, waaronder veldmuizen, naar binnenwerkt.

- In Noordwest Overijssel, 1950 (?)⁵
Deze kleurenfilm heeft de uitgestrekte plassen en moerassen van de Beulaker en de Belter Wiede als onderwerp. In de stilte en de eenzaamheid van deze grote rietwildernissen komen zeldzame vogels voor, zoals de blauwe kiekendief, purperreiger en roerdomp en verschillende andere ‘geheimzinnige’ bewoners van het moerasgebied. Prachtig is ook de flora in dit gebied: ratelaar, koekoeksbloem, wateraardbei, moeraslathyrus en nog vele andere mooie planten, die karakteristiek zijn voor laagveengebied.
- Bos en Hei, 1951(?)
Deze kleurenfilm laat de bossen, heidevlakten en zandverstuivingen van het Nationale Park ‘De Hoge Veluwe’ zien. Maar ook de dieren die hier leven, komen aan bod: de herten, reeën en moeflons (wilde schapen) en ook enkele karakteristieke vogels, zoals korhaan, wulp en specht.
- De Maaslandse Vlietlanden⁶
- Strand en Wad⁷
De kleurenfilm ‘Strand en Wad’ toont opnamen van het mooie eiland Texel, beelden van het vogelleven op het strand, op het wad en ook van allerlei zeedieren, zoals de heremietkreeft, zeekeeft, poon, harnasmannetje, enkele haaiensoorten. Verder zeeanjelieren en zeedahlia en bloemdieren die opvallen door hun lieflijke verschijningen en door hun fijne kleuren.
- Vinkenbaan en vinkentrek⁸
De zwart-wit film maakt de kijker vertrouwd met het werk op een vinkenbaan. De film laat het bedrijf en de vangtechniek op de vinkenbaan op Ockenburgh bij Loosduinen zien, waar vogels gevangen worden ten dienste van het onderzoek naar de vogeltrek. De gevangen vogels worden geringd, geregistreerd en daarna weer vrijgelaten. Hierdoor is het mogelijk met zekerheid een aantal dingen over de vogels te weten te komen, zoals welke weg zij volgen naar hun wintergebied, waar zij overwinteren, waarheen zij tijdens de broedtijd rijzen en nog een aantal andere interessante zaken.
- Wintergasten op De Pier⁹

⁵ Op een briefkaart uit Zwartsluis van Simon de Waard aan zijn vrouw gedateerd 7 juni 1950 blijkt dat De Waard enige tijd in de kop van Overijssel verbleef. Mogelijk maakte hij filmopnamen. Het jaar van de film is onbekend maar in ieder geval voor 1951; zie ook het Jaarverslag 1951 van de Vogelbeschermingswacht Zaandam.

⁶ Jaarverslag 1951 van de Vogelbeschermingswacht Zaandam.

⁷ Over Texel. Zie ook Jaarverslag 1951 van de Vogelbeschermingswacht Zaandam.

⁸ Over de vinkenbaan op Ockenburgh. Genoemd in een brief dd 9 februari 1951 van De Waard aan de Vogelbeschermingswacht Zaandam.

⁹ De Waard noemt deze film in een brief aan de Vogelbeschermingswacht Zaandam dd 29 december 1953. De film gaat over vogels bij Hoek van Holland.

Verder zijn bij een globale inventarisatie door Gerard Ouweneel en Ruud Vlek nog andere films (of mogelijk fragmenten van films) zonder titel op de film zelf gevonden. Wel waren de dozen en blikken van dit filmmateriaal van teksten voorzien. Dit levert nog de volgende aanvullende lijst op:

- De Nieuwkoopse plassen
- Reis naar Kinderdijk
- Walcheren
- Opspuiting bij Rotterdam
- De lachstern
Over het broedgeval van de lachstern op De Beer; zie ook tekst.
- Thijsse op excursie

Een deel van het hiervoor genoemde Nederlandse filmmateriaal is ondergebracht bij de Stichting Beeld en Geluid in Hilversum; er is voor zover bekend aldaar geen gedetailleerde inventarisatie uitgevoerd.

Films van de buitenlandse reizen ¹⁰

- Zweden en Lapland in kleur, Zweden en Lapland, 1952
- Zwerftocht door Joegoslavië, Joegoslavië, 1953
- Tuin van Europa, Portugal, 1954
- Het groene eiland. Land en volk van Ierland, Ierland, 1955
- [...] ¹¹, Marokko, 1956
- Iberische suite, Spanje, 1957
- Naar het land van fjorden en fjellen, Denemarken en Noorwegen, 1958
- Tussen Grieken en Goden, Griekenland, 1959
- Land en volk van Tsjechoslowakije, Tsjechoslowakije, 1960
- Bij de burens aan de overkant, Engeland, Wales en Schotland, 1961
- In het land van Atatürk, Turkije, 1962
- Suomi, het land der duizend meren, Finland, 1963
- In het land van de puszta's, Hongarije, 1964
- Polonaise, Polen, 1965
- Grűsz Gott, Oostenrijk, 1966
- La bella Italia, Italië, 1967
- Roemenië vandaag, Roemenië, 1968
- Zwitserland van alle kant, Zwitserland, 1969
- [...] ¹¹, Denemarken, 1970
- [...] ¹¹, Portugal, 1971

¹⁰ Volgens een opgave van Ruud Vlek in een e-mail aan het Museum Volkenkunde in Leiden gedateerd 25 september 2007 is het merendeel van deze films bewaard gebleven in totaal 42 filmblikken; deze berusten bij H. de Wolde in Burgh-Haamstede. Het is niet bekend of deze films door De Wolde voor archivering zullen worden overgedragen.

¹¹ Titel onbekend.

- Impressies van Spanje, Spanje, 1972
- [...] ¹¹, Zweden, 1973
- [...] ¹¹, Noorwegen, 1974

Filmstroken ¹²

- Op het vogeleiland “De Beer”. Beeldstrook 85. Serie van 60 zwart-witdia’s. Stichting Centraal Projectie Instituut, Amsterdam.
- Lappen zwerven rond de pool. Beeldstrook 26. Serie van 25 dia’s. NCRV schoolradio. 1954.
- Portugal, de tuin van Europa. Beeldstrook 56. Serie van 25 dia’s. NCRV schoolradio. 1956.
- Het groene Erin. Beeldstrook 68. Serie van 25 dia’s. NCRV schoolradio. 1956.
- Joegoslavië, het land langs de Adria. Beeldstrook 82. Serie van 25 dia’s. NCRV schoolradio. 1957.
- Een kameelreis door Marokko. Beeldstrook 88. Serie van 26 dia’s. NCRV schoolradio. 1957.
- Spanje, castagnetten en torero’s. Beeldstrook 139. Serie van 25 dia’s. NCRV schoolradio. 1960.

Er zijn ook nog een aantal filmstroken bekend waarvoor De Waard slechts een beperkt aantal beelden heeft geleverd. Het gaat onder andere om ‘Onze vriend de hond’ (NCRV filmstrook C18, jaartal onbekend), ‘Na gedane arbeid’ (NCRV filmstrook 38, 1955), ‘Onze blaffende vrienden’ (NCRV filmstrook 76, jaartal onbekend) en ‘Allah akbar – God is groot!’ (NCRV filmstrook B257, 1967). ¹³

Fotomateriaal

Er is geen goed overzicht van het fotomateriaal van Simon de Waard. Voor zover nu bekend bevindt materiaal van De Waard zich op de onderstaande plaatsen.

- Het archief van de Stichting Natuurmonument De Beer in het Stadsarchief van Amsterdam. Dit archief is onderdeel van het archief van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten (toegangsnummer 999). Fotomateriaal bevindt zich in de inventarisnummers 2740 (‘Foto’s betreffende het natuurmonument De Beer’; 10 foto’s) en 2750 (‘Album met foto’s van de fauna en flora op het natuurmonument De Beer’; 12 foto’s).
- Het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam. Niet geïnventariseerd fotomateriaal in vijf dozen; totaal naar schatting enkele honderden foto’s. Geen negatieven. In 2009 door de auteur geordend naar de onderwerpen natuurmonument De Beer, Nederland, Europa. Het is aannemelijk dat veel fotomateriaal van De Waard, vooral over Nederland, verloren is gegaan.

¹² Bij de filmstroken horen boekjes met een (uitvoerige) toelichting op de afzonderlijke beelden.

¹³ ‘Filmman’ Jos Verbeek leverde deze informatie.

- Museum Volkenkunde in Leiden. Niet geïnteriseerd dia-archief dat naar schatting 3.500 dia's van de buitenlandse reizen van De Waard omvat. In dit dia-archief bevinden zich tevens enkele tientallen privédia's.
- Omslagfoto's *De Kampioen* december 1950, februari 1951, maart 1956.

Krantenartikelen over Simon de Waard

- Simon de Waard met rijke buit terug uit land van Tito. *Het Vrije Volk*, 9 juli 1953.
- Beroepstoerist Simon de Waard. *Het Vrije Volk*, 26 juli 1968.
- Simon de Waard: 'Wij zijn de natuur kwijt'. *De Tijd/Maasbode*, 20 augustus 1968.

Verantwoording onderzoek

De tekst is het resultaat van gesprekken en van archiefonderzoek. Er zijn gesprekken gevoerd met:

- Peter Bulthuis, 22 januari 2009.
- Pim Smeijer en Peter Bulthuis, 21 juni 2009.
- Hans de Waard, 27 februari 2009, 22 januari 2010.
- Hans de Waard, Petra Bloemendaal en Elisabeth MacLean, 19 juni 2010.
- Ben van der Velden, 26 augustus 2010.

De volgende archieven zijn geraadpleegd:

- Nationaal Archief, Den Haag, 9 januari 2009.
- Gemeentearchief Rotterdam, 5 februari 2009, 29 december 2009, 9 november 2010.
- Museum Volkenkunde, Leiden, 6 februari 2009, 13 november 2009, 17 november 2009, 29 januari 2010, 12 februari 2010, 12 november 2010.
- Heimans en Thijsse Stichting, Amsterdam, 20 februari 2009.
- Filmmuseum, Amsterdam, 20 februari 2009.
- Stadsarchief Amsterdam, 2 december 2009, 11 december 2009, 24 september 2010.
- Gemeentearchief Zaanstad, 15 januari 2010.
- Nederlands Fotomuseum, Rotterdam, 12 november 2010.

Illustratieverantwoording

Bij begin hoofdstuk 1: Simon de Waard in actie met zijn filmcamera; waarschijnlijk voor 1950. Idem hoofdstuk 2: Aan het eind van de Vlierenlaan op natuurmonument de Beer, jaren dertig. Idem hoofdstuk 3: Simon de Waard in Joegoslavië uit de diaserie over dat land, 1953. Idem hoofdstuk 4: Een van de vele dozen met dia's van de landenreizen. Idem nawerk: Deel van de eerste pagina van het artikel 'Een novemberdag op de Beer'.

Archief Museum Volkenkunde, Leiden: 11, 51 (boven), 54, 57, 59, 70 (onder), 73 (boven)

Collectie E. Buijsman: 21 (onder), 33, 34 (onder), 36 (boven), 39 (onder), 44, 50, 51 (onder), 54 (boven), 61 (onder), 66, 73 (onder)

Collectie H. de Waard: 8, 15, 24, 29, 39 (boven)

Collectie uitgeverij Schoonderbeek: 12, 21 (boven), 34 (boven)

Fotomuseum Rotterdam: 37 (onder)

Gemeentearchief Rotterdam: 31, 42, 47, 64

Gemeentearchief Zaanstad: 61 (boven)

Stadsarchief Amsterdam: 40

Overgenomen uit:

Thijsse, J.P. (1911) Texel, Verkade, Zaandam: 17

Over de auteur

Ed Buijsman (Oudenrijn, 1948) heeft opleidingen genoten als analytisch chemicus, atmosferisch chemicus, zeefdrukker, journalist en docent scheikunde. Hij was vanaf halverwege de jaren zeventig tien jaar lang docent scheikunde naast zijn werk als onderzoeker op het gebied van de atmosferische chemie bij de Rijksuniversiteit van Utrecht. Hij schreef vele populaire artikelen over milieuverontreiniging. Hij was van 1987 tot en met 2005 als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Daar vervulde hij onder andere de functie van hoofd van het Landelijk Meetnet Luchtkwaliteit. Hij schreef een boek over de geschiedenis van dit luchtmeetnet, *Er zij een meetnet*. Sinds 2006 is hij als senior beleidsmedewerker werkzaam bij het Planbureau voor de Leefomgeving. Zijn vakgebied is de luchtverontreiniging.

Daarnaast is hij geïnteresseerd in veranderingen in Nederland en in het Nederlandse landschap in de afgelopen honderd jaar. Hij doet hiervoor (archief)onderzoek om te komen tot een beter begrip waarom veranderingen in Nederland plaatsvinden en welk gewicht hierbij aan natuur en milieu moet worden toegekend. Zo verscheen in 2007 van zijn hand het boek *'Een eerste klas landschap'. De teloorgang van natuurmonument de Beer*.

Noten

Toelichting op de gebruikte afkortingen

- GAR** Gemeentearchief Rotterdam. Bij verwijzing naar archiefmateriaal is de volgende schrijfwijze gebruikt: GAR xxx/yyyy. Hierin staat xxx voor het toegangsnummer en yyy voor het inventarisnummer.
- GAZ** Gemeentearchief Zaanstad. Het gaat om materiaal van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek. Dit archief was ten tijde van de raadpleging (januari 2010) nog niet volledig geïnventariseerd.
- SAA** Stadsarchief Amsterdam. Bij verwijzing naar archiefmateriaal is de volgende schrijfwijze gebruikt: SAA xxx/yyyy. Hierin staat xxx voor het toegangsnummer en yyy voor het inventarisnummer.
- SNdB** Stichting Natuurmonument De Beer.

¹ K.H. Voous, 1995. In de ban van vogels, Scheffers, Utrecht, 605 pp.

² In de ban van vogels, p. 536.

³ De wonderbaarlijke herontdekking van dit materiaal door Gerard Ouweneel en de auteur zou later door Gerard Ouweneel fraai worden beschreven in onder andere G. Ouweneel, 2008. Mijmeren boven oude dagboeken. Sterna 53, 80-83, en G. Ouweneel, 2009. Simon de Waard. Een Rotterdamse natuurcineast van formaat. Straatgras 21, 63-64.

⁴ S. de Waard, 1950. Op het Vogeleiland IV, De Wandelaar 12, p. 50.

⁵ Geboortebewijs nummer 300, 1905, Historisch Centrum de Markiezenhof, Bergen op Zoom.

⁶ New York Passenger Lists, 1820-1957.

⁷ Archief van de Holland Amerika Lijn; zie GAR 318.06/275.

⁸ Archief van de Holland Amerika Lijn; zie GAR 318.06/275

⁹ Naturalization Record Number 147837. Petitions for Naturalization from the U.S. District Court for the Southern District of New York, 1897-1944. Archive series M1972, archive Roll 634. National Archives, Washington, Verenigde Staten.

¹⁰ Michael Alderson, History of the Ward line; zie <http://www.wardline.com/page/page/4557564.htm>.

¹¹ Volgens mondelinge informatie van het Brabant Historisch Informatie Centrum in Den Bosch staat in de marge van de huwelijksakte van Engelbertus de Waard en Neeltje den Boer vermeld dat de echtscheiding is uitgesproken bij vonnis van de Arrondissementsrechtbank van Rotterdam van 1 maart 1943.

¹² Simon arriveerde op 20 juni 1925 en nogmaals op 5 september 1925, beide malen met de Rijndam.

¹³ Archief van de Holland Amerika Lijn; zie GAR 318.06/275.

¹⁴ Niek kwam op 9 september 1928 met de Veendam in New York aan; als hoedanigheid stond 'steward' vermeld; Dirk op 5 oktober 1929 met de Statendam als 'cock's mate'.

¹⁵ In een interview in De Tijd/Maasbode van 20 augustus 1966 noemde de Waard als vooroorlogse activiteiten 'violist', werkzaamheden 'bij de Holland/Amerikalijn' en 'kantoorbediende'.

¹⁶ S. de Waard, 1937. Vogels in de polder, In Weer en Wind 1, 161-168; zie p. 161.

¹⁷ S. de Waard, 1935. Met de tent naar Texel, De Wandelaar 7, 182-186.

¹⁸ Arie Gerrit Schoonderbeek (1887-1986) was een in het Gooise Laren gevestigde uitgever. Hij gaf aanvankelijk boeken uit op het gebied van de drankbestrijding, later ontwikkelde hij een fonds voor vogel- en natuurboeken met onder andere uitgaven als 'Zien is kennen' van G.J. van Oordt en 'Het Vogeljaar' van Jac. P. Thijsse. Schoonderbeek was ook de uitgever van het

beroemde boek over het natuurmonument De Beer, ‘Het Vogeleiland’ (1930), en van de natuurtrilogie ‘De luister van het land’ (1927), ‘De tooi der getijden’ (1928) en ‘Roep der Velden’. De veelzijdigheid van Schoonderbeek bleek ook uit zijn inzet voor de uitgave van het werk van de graficus Theo van Hoytema. Schoonderbeek was ook de uitgever van het tijdschrift *De Wandelaar* dat voor het eerst in 1929 verscheen. Jac. P. Thijssen sprak met waardering over Schoonderbeek en *De Wandelaar*, omdat het blad natuurgenet en natuurstudie aanwakkerde. Het blad verscheen nog tot ver in de Tweede Wereldoorlog, totdat de oorlogsomstandigheden verder uitgave onmogelijk maakte. Een aantal jaren na de oorlog probeerde Schoonderbeek het blad weer nieuw leven in te blazen, wat echter niet goed lukte. Er volgde nog een fusie met het tijdschrift *In Weer en Wind*, maar deze nieuwe uitgave, *De Wandelaar in Weer en Wind*, was ook geen lang leven beschoren. De tijd van de populaire, vooroorlogse natuurtijdschriften was blijkbaar voorbij. Zie ook *In de ban van vogels*, p. 403-404.

¹⁹ S. de Waard, *Met de tent naar Texel*, *De Wandelaar* 7, p. 182.

²⁰ S. de Waard, *Met de tent naar Texel*, *De Wandelaar* 7, p. 183.

²¹ Volgens Gerard Ouweneel was het in die tijd gebruikelijk dat auteurs een kleine vergoeding voor hun artikelen kregen.

²² S. de Waard, 1937. *Paschen op de Veluwe*, *De Wandelaar* 9, 74 - 80.

²³ S. de Waard, 1937. Een Pinksterexcursie naar Schouwen, *De Wandelaar* 9, 162-170.

²⁴ S. de Waard, 1939. Een ontmoeting met de zwarte specht. In *Weer en Wind* 3, 1-5.

²⁵ Genoemd door Peter Bulthuis in een interview op 22 januari 2009.

²⁶ *In de ban van vogels*, p. 536.

²⁷ S. de Waard, 1937. *Vogels in de polder*. In *Weer en Wind* 1, 161-168, 1937.

²⁸ S. de Waard, 1937. Een Pinksterexcursie naar Schouwen. *De Wandelaar* 9, 162-170.

²⁹ Volgens Frans Beekman gaat het hier om de Verklikkerduinen en de plannen om voor de aanleg van een verharde weg naar het Verklikkerstrand. Zie ook F. Beekman, 2007. *De Kop van Schouwen onder het zand. Duizend jaar duinvorming en duingebruk op een Zeeuws eiland*, Matrijs, Utrecht, p. 230.

³⁰ S. de Waard, 1937. *Paschen op de Veluwe*, *De Wandelaar* 9, 74-80.

³¹ S. de Waard, 1935. *Met de tent naar Texel*, *De Wandelaar* 7, 182-186.

³² S. de Waard, 1936. Een novemberdag op De Beer. *De Wandelaar* 3, 1936, p. 365/366.

³³ S. de Waard, 1937. *Paschen op de Veluwe*, *De Wandelaar* 9, 74-80.

³⁴ S. de Waard, 1937. *Vogels in de polder*, In *Weer en Wind* 1, 161-168; zie p. 161.

³⁵ *Woerdensch Weekblad*, 7 juli 1937, p. 5.

³⁶ S. de Waard, 1936. *Schuilhutherinneringen (I)*. *De Wandelaar* 8, 227-230; S. de Waard, 1936. *Schuilhutherinneringen (II)*. *De Wandelaar* 8, 267-272; S. de Waard, 1936. Een novemberdag op De Beer. *De Wandelaar* 8, 365- 373; S. de Waard, 1937. Een winterse strandwandeling. *De Wandelaar* 9, 41-48; S. de Waard, 1939. Een dagje bij de vogels op “De Beer” (I). In *Weer en Wind* 3, 172-178 ; S. de Waard, 1939. Een dagje bij de vogels op “De Beer” (II). In *Weer en Wind* 3, 194-197; S. de Waard, 1939. De kleine plevier broedvogel op “De Beer”. In *Weer en Wind* 3, 252; S. de Waard, 1940. Bij de kemphanen (I). In *Weer en Wind* 4, 2-6; S. de Waard, 1940. Bij de kemphanen (II: slot). In *Weer en Wind* 4, 40-44.

³⁷ S. de Waard, 1936. *Schuilhutherinneringen (I)*, *De Wandelaar* 8, 227-230.

³⁸ S. de Waard, 1936. *Schuilhutherinneringen (II)*, *De Wandelaar* 8, 267-272.

³⁹ S. de Waard, 1936. Een novemberdag op De Beer 8, 365-373.

⁴⁰ *In de ban van vogels*, p. 381.

⁴¹ De originele tekeningen van Van den Oord bij de artikelen van De Waard in *De Wandelaar* zijn mogelijk grotendeels bewaard gebleven en zouden zich in het archief van *De Wandelaar* kunnen bevinden. Vooralnog berust dit materiaal bij de weduwe van de uitgever

Schoonderbeek, Janny Schoonderbeek. Zij beweerde in een gesprek dat de auteur met haar op 9 februari 2007 had, dat in een aparte opslag 'alles van het tijdschrift' opgeborgen zou liggen.

⁴² E. Buijsman, 2007. Een eerste klas landschap, Matrijs, Utrecht, 240 pp.

⁴³ G. van Beusekom, F.P.J. Kooijmans, M. Rutten, N. Tinbergen, 1930. Het Vogeleiland, Schoonderbeek, Laren.

⁴⁴ Volgens de uitgave 'Natuurmonument De Beer' (CD, versie 2, oktober 2009) waren er tot 1930 de volgende artikelen over De Beer verschenen: J.P. Thijsse, 1905. Verslag der excursie, op 4 Juni 1905 naar den Hoek van Holland gehouden. Verslagen en Mededelingen van de Nederlandsche Ornithologische Vereniging 2, 6-7; A.B. Wigman, 1915. Verslag van de excursie der Nederl. Ornith. Vereeniging naar Hoek van Holland op Zondag 6 juni 1915. Ardea 4, 91-98; R. van der Sleen, 1917. De Beer. De Levende Natuur 22, 156; Wachter, W., 1917. Natuurbescherming (De Beer). De Levende Natuur 22, 81-82; G.J. Tijmstra, 1927. "De Beer" Hoek van Holland. Een waardig natuurmonument. De Levende Natuur 32, 225-226; J.G. de Reus, 1928. Te veel belangstelling. De Levende Natuur 33, No. 7, 219; G.J. Tijmstra, 1928. De betekenis van de Beer voor onze (en vreemde) vogels. De Levende Natuur 32, 306-318; P. van den Burg, 1929. Verslag van de excursie van der N.O.V. naar den Hoek van Holland op 20 October 1929. Ardea 18, 191-193; M. Rutten, 1929. Wat we zagen. De Levende Natuur 33, 327-330.

⁴⁵ S. de Waard, Schuilhutherinneringen (I), De Wandelaar 8, 227-230.

⁴⁶ S. de Waard, Schuilhutherinneringen (II), De Wandelaar 8, p. 269.

⁴⁷ S. de Waard, Schuilhutherinneringen (I), De Wandelaar 8, p. 230.

⁴⁸ Archief van de Stichting Natuurmonument De Beer. Zie SAA 999/2604.

⁴⁹ Archief van de Stichting Natuurmonument De Beer. Zie SAA 999/2604.

⁵⁰ Een eerste klas landschap, p. 39.

⁵¹ Dit blijkt uit een aantal bewaard gebleven brieven die zich in het archief van de Stichting Natuurmonument De Beer bevinden; zie SAA 999/2604.

⁵² Blijkens een notitie van waarschijnlijk de voorzitter van het bestuur op een brief van De Waard dd. 15 februari 1939 aan het bestuur; zie SAA 999/2604.

⁵³ Zie brief van De Waard aan het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer dd 22 augustus 1941; zie SAA 999/2604.

⁵⁴ Peter Bulthuis in een gesprek op 22 januari 2009. Ook bevestigd door Hans de Waard in een gesprek op 22 januari 2010.

⁵⁵ Dit adres staat op een briefkaart van Simon de Waard van 3 juni 1937 aan het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer; zie SAA 999/2604.

⁵⁶ S. de Waard, 1937. Vogels in de polder, In Weer en Wind 1, 161-168; zie p. 161.

⁵⁷ Adres in een brief van Simon de Waard van 16 februari 1939 aan het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer; zie SAA 999/2604.

⁵⁸ Gemeentearchief Rotterdam/Historisch Museum Rotterdam, 2008. De brandgrens van 14 mei 1940, Veenmans, Rotterdam.

⁵⁹ In het antwoord van de voorzitter van het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer, Van Beek, gedateerd 26 augustus 1941, blijkt dat het om de verslagen van De Waard voor de jaren 1937 en 1938 gaat; zie 999/2604. De Waard heeft blijkbaar geen verslag over het jaar 1939 gemaakt; de reden hiervan is niet bekend.

⁶⁰ Dit blijkt uit een huwelijksakte van de gemeente Rotterdam uit het privéarchief van Hans de Waard.

⁶¹ Een eerste klas landschap, p. 55 en volgende.

- ⁶² Naar de Bakkerswaal. In *Weer en Wind* 7, 109-112, 1943.; Naar de Bakkerswaal (II; slot). In *Weer en Wind* 7, 122-127, 1943.; Herfsttocht naar Staelduin (I). In *Weer en Wind* 8, 137-140, 1944/45; Herfsttocht naar Staelduin (II: slot). In *Weer en Wind* 8, 147-151, 1944/45.
- ⁶³ De Waard was in het bezit van het deel II van het 'Paddenstoelenboek' van Cool en van der Lek. Hans de Waard heeft dit in bezit; het boek draagt een naamstempel van Simon de Waard.
- ⁶⁴ S. de Waard, Herfsttocht naar Staelduin (II: slot). In *Weer en Wind* 8, 150/151.
- ⁶⁵ S. de Waard, Op het Vogeleiland (I), In *Weer en Wind* 11, p. 232.
- ⁶⁶ Een eerste klas landschap, p. 68.
- ⁶⁷ B. A. Sijes, 1951. De razzia van Rotterdam, 10-11 november 1944. Monografie nummer 4, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, 285 pp.
- ⁶⁸ De razzia van Rotterdam, p. 31.
- ⁶⁹ Ongedateerde briefkaart van Simon de Waard aan zijn vrouw. Archief familie De Waard.
- ⁷⁰ Brief van een inwoner van Bussum aan Li van der Spek. Archief familie De Waard.
- ⁷¹ Correspondentie van Simon de Waard aan zijn vrouw bestaande uit een aantal briefkaarten en brieven uit de periode november 1944 tot en met januari 1945. Archief familie De Waard.
- ⁷² Dit bevestigt ook dat de razzia in Rotterdam niet zo zeer was bedoeld om arbeiders te krijgen. Het was meer als ontmoediging bedoeld en om te verhinderen dat veel mannen zich zouden aansluiten bij ondergrondse troepen die de naderende geallieerde troepen. zouden kunnen ondersteunen.
- ⁷³ Broer Niek was overigens ook niet probleemloos de oorlog doorgekomen. Hij zat sinds 1943 in een werkkamp in Marienfelde, Berlijn. Hij was daar – naar eigen zeggen samen met 20.000 andere arbeiders - te werk gesteld. Dit blijkt uit een briefkaart dd. 13 februari 1943 van Niek de Waard aan de familie Melaerts, Rotterdam, in het persoonlijke archief van de familie De Waard. Mogelijk ging het hier om een groot (dwang)arbeiderskamp bij de fabrieken van C. Lorenz AG. Zie www.zwangsarbeit-forschung.de/Lagerstandorte/Tempelhof/Tempelhof-Lagerstandorte/tempelhof-lagerstandorte.html. Deze website geeft een overzicht van 'Lager und Ausländerunterkünfte' in Berlin-Tempelhof. Onder 2. Mariendorf, nummer 30 wordt hier een Lager Schätzelberge genoemd. Het zou hier kunnen gaan om het zogeheten Lorenz-Lager Schätzelberge (zie Cord Pagenstecher, Lagerlisten und Erinnerungsberichte. Neue Quellen zur Topografie und ärztlichen Betreuung der Berliner Zwangsarbeiterlager; zie <http://www.cord-pagenstecher.de>). In Mariendorf werkten 2.000 arbeiders; totaal waren in de oorlog 24.000 (dwang)arbeiders bij Lorenz AG tewerk gesteld. Niek de Waard spreekt over '±20.000'. De firma Lorenz AG (tegenwoordig Schaub Lorenz Deutschland GmbH) fabriceerde geluidsapparatuur voor de bewapening; Niek de Waard maakte hier op zijn briefkaart ook melding van.
- ⁷⁴ S. de Waard, 1946/47. Natuurstudiekamp Terschelling. In *Weer en Wind* 9, 155-159; S. de Waard, 1946/47. Natuurstudiekamp Terschelling (vervolg). In *Weer en Wind* 9, 165-172.
- ⁷⁵ Zie het artikel S. de Waard, 1951. Zangvogeltellingen op "De Beer" in 1951, *De Wandelaar* in *Weer en Wind* 19, 26-31 en S. de Waard, 1951. Verslag van de Excursie naar De Beer op Zondag 28 October 1951, *Ardea* 39, 378.
- ⁷⁶ Een eerste klas landschap, p. 68 ev.
- ⁷⁷ S. de Waard, 1948. Vogels van de Vondelingenplaat (I). In *Weer en Wind* 10, 193 - 199.
- ⁷⁸ Al deze films zijn dankzij Henk de Wolde bewaard gebleven en bevinden zich tegenwoordig in de collectie van Beeld en Geluid in Hilversum. Delen van de films zijn te zien op de DVD bij het boek van Frans Saris, 100 jaar vogels beschermen, KNNV, Utrecht, 344 pp.
- ⁷⁹ Het is ook verwarrend dat De Waard soms verschillende titels voor dezelfde film lijkt te gebruiken. Zo is de film 'Eenden en meeuwen in wintertijd' ook wel als 'Verversingskanaal' betiteld.

⁸⁰ Verslag van de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging van 1 Januari 1948 tot 31 December 1948. *Ardea* 37, p.144. De Waard was ook lid van deze vereniging.

⁸¹ Een exemplaar van deze film bevindt zich in de collectie van het Filmmuseum in Amsterdam en kan daar op aanvraag ook bekeken worden. Het deel van film dat handelt over De Beer, is echter weinig karakteristiek. Er passeren in nogal statische scènes een aantal vogels de revue. Als presentatie van het landschap van De Beer heeft het weinig betekenis.

⁸² De publicatie 'Bronnen van informatie over het natuurmonument De Beer' (Buijsman, 2010) geeft het volgende overzicht van films over De Beer:

1. H.C.C. Krieken. 1930. Vogellevens in en om Rotterdam. Duur van het onderdeel over De Beer ca. 20'.
2. W. van der Kloot. 1937. Bezoek aan De Beer als onderdeel van de jaarvergadering van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Duur ca. 5'.
3. Simon de Waard, 1937. Vogels en landschap van 'De Beer'. Duur onbekend.
4. Simon de Waard. Landschap en vogels en landschap van 'De Beer'. 1948. Opgedragen aan het bestuur van de stichting natuurmonument De Beer. Zwart-wit. Geen geluid. Duur ca. 70'
5. Polygoon Hollands Nieuws. 1950. De vogelkolonie in het Natuurmonument "De Beer". Duur 1'32".
6. Polygoon Hollands Nieuws. 1951. Opruimingswerkzaamheden aan de kust. Duur 1'39".
7. Simon de Waard. Ca. 1955. De grotesternkolonie. Duur onbekend.

Van de volgende films wordt in documenten en archieven melding gemaakt. Het is echter niet bekend of exemplaren van deze films bewaard zijn gebleven.

1. A. Burdet. 1931. Broedgeval van de Lachstern.
2. D. van Sijn. Het Natuurreservaat "De Beer". Voor de Tweede Wereldoorlog. De film wordt genoemd in een foldertje in het archief van de KNNV, afdeling Rotterdam in het Gemeentearchief Rotterdam.
3. Van der Knoop. De film wordt genoemd in het verslag van de bestuursvergadering van de Stichting Natuurmonument De Beer van 21 november 1950.
4. Jan Strijbos. De film wordt genoemd in het verslag van de bestuursvergadering van de Stichting Natuurmonument De Beer van 21 november 1950.
5. A.A. Gols. In het verslag van de bestuursvergadering van de Stichting Natuurmonument De Beer van 15 april 1958 wordt een verzoek voor het maken van een film door A.A. Gols uit Rijswijk behandeld. Het gaat om een film over Nederlandse natuurreservaten in het algemeen. Gols zou 'gaarne enige bijzondere vogels op de Beer' willen filmen. In oktober 1959 zijn de bestuursleden J. Bakker en De Voogd aanwezig bij de vertoning van de film.

⁸³ Een eersteklas landschap, p. 224-226.

⁸⁴ Mogelijk is 'ergens' hier het adres van Henk de Wolde die evenals De Waard aan de Rochussenstraat in Rotterdam woonde.

⁸⁵ Zo veel jaar na dato bleek echter niet meer te achterhalen waarom het archief de film kreeg aangeboden en van wie de film afkomstig was. Persoonlijke mededeling van Anouk de Haas van het Gemeentearchief Rotterdam.

⁸⁶ Verslag van de bestuursvergadering van de Stichting Natuurmonument De Beer van 10 december 1948; zie SAA 999/2626.

⁸⁷ Vogels en landschap van "De Beer", *Rotterdamsch Nieuwsblad* 11 april 1938, p. 24.

⁸⁸ 'Aquarium- en terrariumvereen. De Natuur', *Rotterdamsch Nieuwsblad* 13 januari 1939, p. 14.

⁸⁹ De film heeft in het Gemeentearchief Rotterdam de titel 'Natuurgebied De Beer' gekregen. Navraag bij het archief heeft geleerd dat deze titel door een archiefmedewerker is bedacht, omdat de film zelf geen titel heeft. Waarschijnlijker echter is dat de film 'Landschap en vogels

van De Beer' als titel moet hebben, omdat De Waard deze titels in zijn eigen berichtgevingen gebruikte.

⁹⁰ Blijkens een brief van 19 augustus 1948 aan bestuurslid Van der Kloot; SAA 999/2604.

⁹¹ In een brief aan De Waard van 2 december 1948 merkt Van der Kloot op: 'Aangezien de bestuursleden De Beer over het algemeen wel goed kennen, moge ik U verzoeken, met het oog op de tijd, Uw toelichting zo kort mogelijk te houden.'

⁹² Een eerste klas landschap, p. 68 ev.

⁹³ Het Natuurmonument 'De Beer', 1951, Stichting Natuurmonument De Beer, Utrecht, 16 pp.

⁹⁴ Overigens ook van Frans Kooijmans.

⁹⁵ J.P. Strijbos, 1931. Een nieuwe broedvogel in Nederland. *De Wandelaar* 3, 315-316. Ook Thijsse bericht erover; zie: J.P. Thijsse, 1931. Alweer een nieuwe broedvogel. *De Levende Natuur* 36, 97-98.

⁹⁶ In zijn vogelwaarnemingen op De Beer over het jaar 1938 meldt De Waard bij 12 juni: 'Op het strand voor het Bakengat een paartje lachsterns'.

⁹⁷ A.M. van den Oord, 1949. Iets over de lachstern, *In Weer en Wind* 12, 125-127.

⁹⁸ 'Het was in het voorjaar van 1948, tijdens een bezoek aan de broedkolonies van het bekende vogelreservaat "De Beer", dat wij tussen de nijldige alarmgeluiden van de boven ons cirkelende visdiertjes (inderdaad, geen visdiefjes. EB) en kokmeeuwen het typische, nasale geroep van de lachstern hoorden', *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 12 augustus 1950.

⁹⁹ Frans Pieter Johannes Kooijmans (1907-1996) was een begenadigd (amateur)natuurfotograaf. Hij stond al voor de Tweede Wereldoorlog bekend om zijn zelf gebouwde telecamera van een ontzagwekkende grootte waarmee hij schitterende vogelopnames maakte. Voor een uitgebreide biografie zie Voous, *In de ban van vogels*, p. 315. Kooijmans is ook een van de auteurs van het legendarische boek 'Het Vogeleiland' uit 1930, waarin het natuurmonument De Beer van die tijd op indrukwekkende en ook aanstekelijk enthousiaste wijze is vastgelegd. Kooijmans deed de vogels 'erbij', want hij verdiende zijn geld als tekenaar en fotograaf bij de Gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling van Den Haag.

¹⁰⁰ S. de Waard. Op bezoek bij de Lachstern, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 12 augustus 1950. S. de Waard, 1950. Nogmaals de lachstern, *In Weer en Wind* 12, 187-193; S. de Waard, 1950. Drie broedparen van de Lachstern, *Gelochelidon nilotica* (Gm.), op "De Beer", Rozenburg, in 1949, *Ardea* 37, 161-167; S. de Waard, 1952. On the Gull-billed Terns at "De Beer" near Hook-of-Holland in 1949, *British Birds* 45, 339-341.

¹⁰¹ F.P.J. Kooijmans, 1949. Nieuwe broedgevallen van de lachstern, *Gelochelidon nilotica* (Gm.) in Nederland, *Limosa* 22 (4), 342-346.

¹⁰² Het laatste broedgeval in Nederland (1958) was in de Flevopolder. Wel was er volgens Gerard Ouweneel nog een broedpoging op Het Balgzand in 2005. De vogels hebben toen echter voortijdig het nest verlaten. In de zomer van 2010 waren er 40-50 broedparen in Sleswijk-Holstein; deze hebben echter geen enkel jong grootgebracht. Zie verder ook R.G. Bijlsma, F. Hustings, C.J. Camphuysen, 2001. *Algemene en schaarse vogels van Nederland: met vermelding van alle soorten*. GMB Uitgeverij, Haarlem/Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht. ISBN 9074345212, 496 pp. Zie met name p. 259-260.

¹⁰³ *Ardea* 37, 188, 1950.

¹⁰⁴ *Ardea* 38, 244, 1950.

¹⁰⁵ Jaarverslag 1950 en Jaarverslag 1951 van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek. Archief van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek, gemeentearchief Zaanland. Dit archief was ten tijde van het onderzoek (januari 2010) is nog in bewerking. Men was zo vriendelijk de auteur toegang tot dit materiaal te geven.

¹⁰⁶ De Waard spreekt echter stelselmatig over Maaslands(ch)e Vlietlanden.

¹⁰⁷ Verslag van de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging van 1 Januari 1950 tot 31 December 1950. *Ardea* 39, 374-387, 1951.

¹⁰⁸ De koekoek - stem zonder lichaam. *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 10 juni 1950; Op bezoek bij de purperreigers in Noordwest-Overijssel, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 29 juli 1950; Op bezoek bij de Lachstern, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 12 augustus 1950; Op zoek naar vogelgebieden in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 23 september 1950.

¹⁰⁹ Herinnering aan een oudejaarsdag met sneeuw. *De Kampioen*, december 1950, p. 340-342.

¹¹⁰ *Het Vrije Volk*, 26 juli 1968.

¹¹¹ Kurt Tauber van het Virtuelles Kameramuseum (zie www.kameramuseum.de) was zo vriendelijk om de filmcamera op deze foto te identificeren.

¹¹² Zie Verslag van de Wetenschappelijke Vergadering op 17 December 1949 in het Zoologisch Laboratorium te Amsterdam, *Ardea* 37, 199 - 200, 1950.

¹¹³ Voluit: Marie Louise Valentine Eudoxie de Marùlaz. Er circuleren verschillende schrijfwijzen van deze naam. In de overlijdensadvertentie van Simon de Waard is de naam geschreven als Marùlaz. In het telefoonboek van Rotterdam uit 1949 staat echter als schrijfwijze Marulaz, een zelfde schrijfwijze als in de advertentie met aankondiging van de verloving met Jan Smeijer in 1933. De Gemeentelijk Basis Administratie geeft echter als naam Marùlàz.

¹¹⁴ Er is wel beweerd dat Marie Louise zou afstammen van de Napoleontische generaal Jacob-François Marola, bijgenaamd Marùlaz (1769-1842). Bewijs hiervoor is echter niet gevonden.

¹¹⁵ In het huis aan de Rochussenstraat 199 woonde op de eerste verdieping nog een familie Van Dijk, maar deze speelt in de gebeurtenissen geen rol.

¹¹⁶ Marie Louise en Jan waren op 7 juni 1933 getrouwd; zie *Rotterdamsch Nieuwsblad* 7 juni 1933. 16. Op 1 januari van datzelfde jaar hadden ze zich verloofd; zie *Rotterdamsch Nieuwsblad* 31 december 1932, p. 16.

¹¹⁷ In de gids van de Gemeentelijke Telefoon dienst Rotterdam, editie 46, januari 1919 komt voor het eerst een vermelding van het bedrijf 'Le Parisien' voor. Tot 1923 was het bedrijf gevestigd aan de Kruisstraat 4c, daarna aan de Robert Fruinstraat 4a.

¹¹⁸ Jan Pieter Strijbos (1891-1983); zie ook K.H. Voous, 1995. In de ban van vogels, p. 471-473.

¹¹⁹ J.P. Strijbos, 1976. Vogelvrij, Schuyt, Haarlem, p. 88. Zie ook In de ban van vogels, p. 471.

¹²⁰ J.P. Strijbos, 1927. Hoe heet die vogel? Determineerboekje voor de in Nederland in het wild waargenomen vogelsoorten. Deel 1. Koog aan de Zaan, Van Delft Fabrieken N.V., 224 pp. Idem, 1930. Deel 2, 240 pp.

¹²¹ Zie onder andere GAR 20.02/83.

¹²² De Waard zei in een interview in 1966 dat hij moest 'kiezen tussen zijn werk als vertegenwoordiger dat hem goede perspectieven bood en zijn hobby'. Zie *De Tijd/Maasbode*, 20 augustus 1966.

¹²³ *De Tijd/Maasbode*, 20 augustus 1966.

¹²⁴ Een groot aantal aantekenboekjes van de buitenlandse reizen van De Waard is bewaard gebleven. Deze boekjes bevinden zich – tezamen met naar schatting 3.500 dia's van De Waard – in het archief van het Museum Volkenkunde in Leiden. Eén boekje is in het bezit van Hans de Waard. Dit laatste boekje is bovendien een van de twee bewaarde gebleven boekjes met aantekeningen van Simon de Waard over vogelwaarnemingen in Nederland. Daarnaast bevat dit boekje aantekeningen over de reis naar Tsjechoslowakije. Gerard Ouweneel heeft de aantekeningen over de waarnemingen in Nederland besproken in zijn artikelen 'Mijmeren boven oude dagboeken', *Sterna* 53, 80-83 en 'Simon de Waard. Een Rotterdamse natuurcineast van formaat' in *Straatgras* 21, 63-64, 2009. Ook een ander boekje bevat nog summere aantekeningen van vogelwaarnemingen in Nederland, namelijk het boekje van De Waard over de reis naar Zweden.

- ¹²⁵ De Tijd/Maasbode, 20 augustus 1966.
- ¹²⁶ Vogellevens in Zweden, Nieuwe Rotterdamsche Courant, 14 mei 1955; Stora Karlsö: vogeleiland in de Oostzee, Algemeen Dagblad, [datum niet bekend].
- ¹²⁷ Bleiksøya: vogeleiland in Noorwegen, Algemeen Dagblad, 13 september 1952.
- ¹²⁸ Rotterdamsch Nieuwsblad, 12 augustus 1952. Het (korte) artikel vermeldt verder dat 'de première [van de film] waarschijnlijk reeds in September in Rotterdam zal worden gegeven'.
- ¹²⁹ Aankondiging lezingen van Strijbos en De Waard in september 1952. Archief van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek, gemeentearchief Zaanland.
- ¹³⁰ Cornelis Johannes (Kees) Hana (1910-1975), publicist en natuurfotograaf; zie ook K.H. Voous, 1995. In de ban van vogels, p. 257-258. Rinke Tolman (1891-1983), bioloog, natuurromanticus, publicist, redacteur van De Wandelaar (1929-1935) en later van In Weer en Wind; zie ook K.H. Voous, 1995. In de ban van vogels, p. 502-503.
- ¹³¹ Zierikzeesche Nieuwsbode, 20 november 1952.
- ¹³² 'Lappen zwerven rond de pool', 1954. Beeldstrook nummer 26; serie van 25 dia's. Met bijbehorende toelichting: 'Met oog en oor de wereld door. Toelichting bij de projectiestroken Nos. B25 t/m B30'. NCRV Schoolradio, Hilversum, [s.a.], p. 12.
- ¹³³ Het Vrije Volk, 9 juli 1953.
- ¹³⁴ Ook merkwaardig: de scheidingsdatum was 25 juli 1953.
- ¹³⁵ Bijzonderheden over de lezing 'Zwerftocht door Joegoslavië', GAZ.
- ¹³⁶ Peter Bulthuis in een gesprek op 22 januari 2009.
- ¹³⁷ De Tijd/Maasbode, 20 augustus 1966.
- ¹³⁸ Peter Bulthuis in een gesprek op 22 januari 2009.
- ¹³⁹ Zo ging de film over Spanje (1957) vergezeld van populaire muziek met een Spaanse inslag als Viva Navarra van Larregla, Me Gusta Mi Novia, La Puerta Grande en Andaluza van Grenados. In de latere film van Noorwegen (1974) werd echter niet alleen muziek met een Noors karakter gedraaid, zoals Noorse folkloristische muziek, maar ook romantische klassieke muziek van Beethoven en Mozart, en zelfs populaire muziek als Sleepy Shores, Sail Along Silvry Moon en muziek van James Last.
- ¹⁴⁰ Rotterdamsch Nieuwsblad, 13 januari 1939, p. 14.
- ¹⁴¹ Zierikzeesche Nieuwsbode, 12 augustus 1956.
- ¹⁴² Zierikzeesche Nieuwsbode, 20 november 1952.
- ¹⁴³ Zierikzeesche Nieuwsbode, 26 september 1953.
- ¹⁴⁴ Nieuwe Leidsche Courant, 15 maart 1954.
- ¹⁴⁵ Leidsche Courant, 12 maart 1955.
- ¹⁴⁶ Nieuwe Leidsche Courant, 26 januari 1956.
- ¹⁴⁷ Leeuwarder Courant, 6 februari 1960. Toch meende de schrijver van het artikel wel een kanttekening te moeten maken, want over de 'kleine grapjes': '... ook als men het niveau graag wat hoger zou hebben gehad'.
- ¹⁴⁸ Utrechts Nieuwsblad, 11 mei 1955.
- ¹⁴⁹ Het Vrije Volk, 26 juli 1968.
- ¹⁵⁰ Zierikzeesche Nieuwsbode, 8 oktober 1953.
- ¹⁵¹ Schiedamse Gemeenschap, 1 februari 1954.
- ¹⁵² Nieuwe Leidsche Courant, 20 oktober 1955.
- ¹⁵³ Nieuwe Leidsche Courant, 22 september 1959.
- ¹⁵⁴ Leidsch Dagblad, 21 februari 1961.
- ¹⁵⁵ Uit de aantekeningen van de Waard blijkt dat op de terugreis vaak Arnhem werd aangedaan. Daar stond een ontwikkelcentrale van Agfa.
- ¹⁵⁶ Nieuwe Leidsche Courant, 21 november 1961, over een programma over Engeland: 'Voor een stampvolle foyer – zelfs het podium was bezet – ...'.

¹⁵⁷ Uit de Nieuwe Leidsche Courant van 26 januari 1955 over een avond in Leiden met Portugal als onderwerp: ‘Ook gisteravond bleek de bovenzaal van de Turk niet berekend op de grote toeloop en moesten velen worden teruggezonden’.

¹⁵⁸ Al in 1955 verzorgde De Waard ook voordrachten voor (dienstplichtige) militairen. Het is waarschijnlijk dat hij een contract had met de Dienst Welzijnszorg.

¹⁵⁹ In een artikel in de Zierikzeesche Nieuwsbode van de 26 september 1953 wordt gemeld over zijn reis door Joegoslavië: ‘Meer dan 200 kinderen zullen genieten van zijn smeüig verhaal’. In de Zierikzeesche Nieuwsbode van 10 oktober 1953 staat: ‘In totaal waren bijna 300 leerlingen waren aanwezig’. En in de Zierikzeesche Nieuwsbode van 20 november 1952 is zelfs sprake van ‘niet minder dan 900 schoolkinderen in twee opeenvolgende “voorstellingen”’.

¹⁶⁰ De Waard had bij deze filmcamera vier lenzen: een Kern Yvar 2.8/16, een Kern Switar 1.4/25, een Kern Yvar 2.8/75 en zelfs een Kern Yvar 4/150. Hij fotografeerde met drie kleinbeeldcamera’s: een Voigtlander Prontor met Bessa II objectief, een Adox Prontor met een Schneider Kreuznach 45/2.8 objectief en een Exacta met een Tessar Zeiss Jena 50/3.5 objectief. Deze apparatuur zou hij tot en met zijn laatste reis, Noorwegen in 1974, blijven gebruiken.

¹⁶¹ De Tijd/Maasbode, 20 augustus 1966.

¹⁶² Het Vrije Volk, 26 juli 1968.

¹⁶³ In 1967 ging de reis naar Italië.

¹⁶⁴ Volgens het CBS bedroeg het gemiddeld besteedbaar inkomen in 1967 ongeveer 9.500 gulden; zie bij de historische reeksen bij statline.cbs.nl/statweb/.

¹⁶⁵ De inkomstenbelasting bedroeg op dit inkomensniveau ongeveer 600 gulden; de AOW-premie zal 1.000 tot 1.200 gulden hebben bedragen. Er resteert dan een besteedbaar inkomen van 7.000-7.500 gulden.

¹⁶⁶ Zie ook L. Akkermans, 2003. Televisie. Beginjaren van een nieuw beroep. Boom, Amsterdam, 224 pp. en B. van der Veer, 2007. Is er nog iets leuks vanavond? UMCO, Baarn, 229 pp.

¹⁶⁷ Zierikzeesche Nieuwsbode, 4 april 1963: ‘Ondanks de concurrentie van de t.v. mocht de belangstelling voor deze avond uitstekend worden genoemd’.

¹⁶⁸ De Tijd/Maasbode, 20 augustus 1966.

¹⁶⁹ Het Vrije Volk, 26 juli 1968.

¹⁷⁰ Zierikzeesche Nieuwsbode, 5 februari 1970, over een lezing over Zwitserland.

¹⁷¹ Zierikzeesche Nieuwsbode, 13 januari 1972, over een lezing over Portugal.

¹⁷² Woerdense Courant, 21 januari 1971, p. 5.

¹⁷³ Peter Bulthuis in een gesprek op 22 januari 2009.

¹⁷⁴ Peter Bulthuis in een gesprek op 22 januari 2009. Van Simon de Waard werd in een artikel in De Tijd/Maasbode van 20 augustus 1968 gezegd dat hij eruit zag als ‘een gepensioneerde R.A.F.-commander’.

¹⁷⁵ Henk de Wolde in een gesprek op 9 december 2009.

¹⁷⁶ De Tijd/Maasbode, 20 augustus 1966.

¹⁷⁷ De Tijd/Maasbode, 20 augustus 1966.

¹⁷⁸ Zie voor verdere ontwikkelingen de bijlage.

¹⁷⁹ De films over Nederlandse onderwerpen zijn dankzij de inspanningen van Gerard Ouweneel en Ruud Vlek bij de Stichting Beeld en Geluid in Hilversum ondergebracht. De dia’s van de buitenlandse reizen hebben onderdak gevonden in het archief van het Museum Volkenkunde in Leiden. Het fotomateriaal bevindt zich bij het Fotomuseum in Rotterdam. De films van de buitenlandse reizen zijn nog steeds in bezit van H. de Wolde.

¹⁸⁰ F. Saris, 2007. Een eeuw vogels beschermen, KNNV uitgeverij, Zeist, 344 pp.

De Rotterdammer Simon de Waard (1905-1986) is vooral bekend geworden als fotograaf en cineast. Maar hij was veel meer dan dat: publicist, beroepsreiziger en popularisator. De Waard was al voor de Tweede Wereldoorlog begonnen met vogelfotografie en -films. Hij had - naar de huidige maatstaven - de grote vogelrijkdom aan het eind van de jaren veertig in Nederland vastgelegd op foto en film. In deze periode ontwikkelde hij zich van vogelman tot schrijver, fotograaf en filmer.

In de jaren vijftig verzette De Waard de bakens. Hij werd beroepsreiziger en voorzag hij in zijn levensonderhoud met vertoningen van films en dia's over Europese landen voor een groot publiek. Bij zijn dood had het beroep van verteller over natuur en cultuur echter al lang zijn beste tijd gehad. En uiteindelijk blijkt De Waard in een bredere context een symbool voor een manier van leven, voor kijken naar natuur, nieuwsgierigheid naar verre landen die ons tegenwoordig vreemd is. En tot zijn verdriet moest De Waard de maatschappelijke omwenteling door de televisie meemaken; een ontwikkeling die er toe bijdroeg dat zijn beroep overbodig zou worden.

Ed Buijsman (1948) is geïnteresseerd in natuur in Nederland in de breedste zin van het woord. Hij doet onderzoek naar veranderingen in Nederland en in het Nederlandse landschap in de afgelopen honderd jaar om te komen tot een beter begrip waarom veranderingen in Nederland plaatsvinden en welk gewicht hierbij aan natuur en milieu moet worden toegekend. Zo verscheen in 2007 van zijn hand het boek 'Een eerste klas landschap. De teloorgang van natuurmonument de Beer'.

